

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΘΕΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΙΚΗ ΒΙΟΙΑΤΡΙΚΗ

**Αποτύπωση των βασικών χαρακτηριστικών και συσχετισμοί,
των Βρεφονηπιακών Παιδικών Σταθμών της Περιφερειακής
Ενότητας Φθιώτιδας**

Στρίγκα Ελένη

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Επιβλέπων

κ. Νικόλαος Ζυγούρης

Λαμία, 2023

UNIVERSITY OF THESSALY
SCHOOL OF SCIENCE
INFORMATICS AND COMPUTATIONAL BIOMEDICINE

**Illustration of the main characteristics and correlations of the
Early Childhood Education and Care Centers in the Regional
Unity of Fthiotida**

Striga Eleni

Master thesis

Supervisor Mr Nikolaos Zygouris

Lamia 2023

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΘΕΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗ
ΚΑΙ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΙΚΗ ΒΙΟΙΑΤΡΙΚΗ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ

«ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ ΚΑΙ
ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΩΝ (Τ.Π.Ε.) ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ»

Αποτύπωση των βασικών χαρακτηριστικών και συσχετισμοί,
των Βρεφονηπιακών Παιδικών Σταθμών της Περιφερειακής
Ενότητας Φθιώτιδας

Στρίγκα Ελένη

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Επιβλέπων

Κ. Νικόλαος Ζυγούρης

Λαμία, 2023

«Υπεύθυνη Δήλωση μη λογοκλοπής και ανάληψης προσωπικής ευθύνης»

Με πλήρη επίγνωση των συνεπειών του νόμου περί πνευματικών δικαιωμάτων, και γνωρίζοντας τις συνέπειες της λογοκλοπής, δηλώνω υπεύθυνα και ενυπογράφως ότι η παρούσα εργασία με τίτλο «Αποτύπωση των βασικών χαρακτηριστικών και συσχετισμοί, των Βρεφονηπιακών Παιδικών Σταθμών της Περιφερειακής Ενότητας Φθιώτιδας» αποτελεί προϊόν αυστηρά προσωπικής εργασίας και όλες οι πηγές από τις οποίες χρησιμοποίησα δεδομένα, ιδέες, φράσεις, προτάσεις ή λέξεις, είτε επακριβώς (όπως υπάρχουν στο πρωτότυπο ή μεταφρασμένες) είτε με παράφραση, έχουν δηλωθεί κατάλληλα και ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή. Αναλαμβάνω πλήρως, ατομικά και προσωπικά, όλες τις νομικές και διοικητικές συνέπειες που δύναται να προκύψουν στην περίπτωση κατά την οποία αποδειχθεί, διαχρονικά, ότι η εργασία αυτή ή τμήμα της δεν μου ανήκει διότι είναι προϊόν λογοκλοπής.

Η ΔΗΛΟΥΣΑ

Στρίγκα Ελένη

8 Μαρτίου 2023

Υπογραφή

**Αποτύπωση των βασικών χαρακτηριστικών και συσχετισμοί,
των Βρεφονηπιακών Παιδικών Σταθμών της Περιφερειακής
Ενότητας Φθιώτιδας**

Στρίγκα Ελένη

Τριμελής Επιτροπή:

Ζυγούρης Νικόλαος, Επίκουρος Καθηγητής

Τσαμαδιάς Κωνσταντίνος, Ομότιμος Καθηγητής

Δημητρίου Γεώργιος, Επίκουρος Καθηγητής

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μου κύριο Νικόλαο Ζυγούρη και τον επιστημονικό σύμβουλο κύριο Κωνσταντίνο Τσαμαδιά για τη συμβολή τους στην εκπόνηση της παρούσας εργασίας. Η καθοδήγησή τους υπήρξε πολύτιμη και οι κατευθύνσεις τους, διεύρυναν τις ιδέες και τους ορίζοντές μου.

Οφείλω ακόμα ένα μεγάλο ευχαριστώ στις συναδέλφους μου της διοίκησης των βρεφονηπιακών και παιδικών σταθμών και στις συνάδελφούς μου παιδαγωγούς, οι οποίες εργαζόμενες άκοπα και με ευαισθησία, εκπαιδεύουν και φροντίζουν τα πολύτιμα παιδιά της Π.Ε. Φθιώτιδας.

Τέλος θέλω να ευχαριστήσω την οικογένειά μου, για την ενθάρρυνση και την κατανόηση που έδειξαν σε όλη τη διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών.

Περίληψη

Οι υπηρεσίες φροντίδας και εκπαίδευσης της πρώιμης παιδικής ηλικίας, αφορούν στο διάστημα πριν από την υποχρεωτική εκπαίδευση του δημοτικού σχολείου. Η προσφορά τους αποτελεί σημαντικότερη ενίσχυση προς τους εργαζόμενους γονείς, ενώ συμβάλουν ανεκτίμητα στη γνωστική διέγερση, την κοινωνικοποίηση, την ανάπτυξη και την πρώιμη εκπαίδευση των παιδιών. Σκοπός της παρούσας εργασίας αποτελεί η καταγραφή των βασικών χαρακτηριστικών των βρεφονηπιακών και παιδικών σταθμών της ΠΕ Φθιώτιδας, με επιμέρους στόχους να διερευνηθούν τυχόν συσχετισμοί και διαφοροποιήσεις, σε σχέση με την ελληνική νομοθεσία και με τις αντίστοιχες δομές στην Ευρώπη, στο επίπεδο των υποδομών και του προσωπικού και σε επίπεδο λειτουργίας και ρόλου. Το δείγμα σχηματίζουν οι είκοσι δύο δημοτικοί βρεφονηπιακοί και παιδικοί σταθμοί της ΠΕ Φθιώτιδας, στον οποίων τις διοικήσεις διανεμήθηκε ανώνυμο δομημένο ερωτηματολόγιο κλειστών ερωτήσεων, το Νοέμβριο του 2022. Η εργασία κατατάσσεται στην κατηγορία της έρευνας ποσοτικής μεθοδολογίας. Στην ΠΕ Φθιώτιδας λειτουργούν και δεκατρείς ιδιωτικοί σταθμοί. Από την έρευνα προέκυψε ότι οι Δημοτικοί Β&Π Σταθμοί της ΠΕ Φθιώτιδας συνιστούν σχετικά μικρές δομές πρώιμης εκπαίδευσης και φροντίδας, οι οποίες διοικούνται από έμπειρο προσωπικό, με πολλά έτη υπηρεσίας. Το Παιδαγωγικό Προσωπικό απαρτίζεται από γυναίκες, στην πλειοψηφία τους απόφοιτες ΤΕΙ, χωρίς μεταπτυχιακούς τίτλους σπουδών με την πλειονότητα να υπηρετεί με σχέση εργασίας ορισμένου χρόνου. Το Ειδικό Βοηθητικό Προσωπικό των δομών στελεχώνουν μόνο παιδίατροι μερικής απασχόλησης και οι εργαζόμενοι ως Βοηθητικό Προσωπικό, είναι στην πλειονότητά τους μόνιμοι υπάλληλοι πλήρους απασχόλησης. Για το μεγαλύτερο ποσοστό των παιδιών, παρέχεται θέση τοποθέτησης κάλυψης των τροφείων, μέσω ΕΣΠΑ. Οι αναλογίες παιδαγωγών ανά παιδί, εσωτερικών και εξωτερικών χώρων ανά παιδί, είναι σε αρκετά καλό επίπεδο. Δεν παρέχονται υπηρεσίες μεταφοράς των βρεφών και νηπίων, όλοι οι Β&Π Σταθμοί διαθέτουν ελάχιστο τεχνολογικό εξοπλισμό, οι υλοποιούμενες καινοτομικές δράσεις δεν είναι οι αναμενόμενες και παρουσιάζεται χαμηλή συχνότητα ενημέρωσης των γονέων.

Λέξεις – Κλειδιά

Δημοτικός Παιδικός Σταθμός, Κανονισμός Λειτουργίας, Πρώιμη Εκπαίδευση και Φροντίδα, Παιδαγωγοί, Περιφερειακή Ενότητα Φθιώτιδας

Abstract

Early childhood education and care (ECEC) services concern the period before compulsory primary school education. Their offer is a very important support for working parents, while they contribute inestimably to the cognitive stimulation, socialization, development and early education of children. The purpose of this paper is to record the basic characteristics of the nurseries and daycare centers of the regional unit of the Fthiotida Municipality, with individual objectives to investigate any correlations and differences, in relation to Greek legislation and the corresponding structures in Europe, at the level of infrastructure and personnel and at function and role level. The sample consists of the twenty-two municipal nurseries and daycare centers of the regional unit of the Fthiotida Municipality, to whose administrations an anonymous structured questionnaire of closed questions was distributed in November 2022. The work is classified in the category of quantitative methodology research. Thirteen private ECEC centers also operate in the surveyed region. From the research it emerged that the nurseries and daycare centers of the regional unit of the Fthiotida Municipality are relatively small structures of early education and care, which are managed by experienced staff, with many years of service. The Pedagogical Staff is made up of women, the majority of whom are TEC graduates, without post-graduate qualifications, with the majority of them serving with a fixed-term employment relationship. The Special Assisting Staff of the structures are staffed only by part-time pediatricians and the workers as Assisting Staff are mostly full-time permanent employees. For the largest percentage of children, a place fee is provided to cover the schools, through EE fundings. The ratios of educators per child, indoor and outdoor spaces per child, are at a fairly good level. No transport services for infants and toddlers are provided, all the nurseries and daycare centers have minimal technological equipment, the implemented innovative actions are not as expected and there is a low frequency of parental information

Keywords

Municipal Early Childhood Education and Care Center, Day Care Centers Operating Regulation, Early Childhood Educator, Regional Unit of Fthiotida

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1: European Comission Επισκόπηση βασικών δεικτών - Έκθεση παρακολούθησης της εκπαίδευσης και της κατάρτισης 2020	8
Πίνακας 2: Απογραφικά στοιχεία των Δήμων της ΠΕ Φθιώτιδας 2021	18
Πίνακας 3: Κατανομή βρεφικών, βρεφονηπιακών και παιδικών σταθμών της ΠΕ Φθιώτιδας ανά δήμο	19
Πίνακας 4: Ελάχιστοι χώροι και επιφάνειες που απαιτούνται για τη λειτουργία ενός Π.Β.&Β Σταθμού	24
Πίνακας 5: Οι Σταθμοί που επέστρεψαν συμπληρωμένα ερωτηματολόγια.....	51
Πίνακας 6: Μεταβλητές.....	55
Πίνακας 7: Δείκτες.....	56
Πίνακας 8: Περιγραφικά μέτρα για τα έτη υπηρεσίας της διοίκησης των Β&Π Σταθμών Φθιώτιδας.....	57
Πίνακας 9: Αριθμός Παιδιών των Β&Π Σταθμών και Αριθμός Παιδαγωγών της ΠΕ Φθιώτιδας.....	58
Πίνακας 10: Περιγραφικά μέτρα για τον αριθμό των Παιδαγωγών ανά Δήμο	60
Πίνακας 11: Περιγραφικά μέτρα για τον αριθμό των παιδιών ανά Δήμο	60
Πίνακας 12: Αναλογία παιδιών / παιδαγωγό, ανά Δήμο	62
Πίνακας 13: Επίπεδο σπουδών του Παιδαγωγικού προσωπικού και σχέση εργασίας	62
Πίνακας 14: Αριθμός Βρεφών και νηπίων, κατά φύλο και έτος γέννησης	66
Πίνακας 15: Ωφελούμενα παιδιά μέσω ΕΣΠΑ.....	68
Πίνακας 16: Επίπεδο Τεχνολογικών Γνώσεων Παιδαγωγικού Προσωπικού.....	69
Πίνακας 17: Συμμετοχή του παιδαγωγικού προσωπικού σε επιμορφωτικά προγράμματα κατά το έτος 2021-22	71
Πίνακας 18: Περιγραφικά μέτρα ωρών εργασίας παιδιάτρων	72
Πίνακας 19: Μάγειρες/σες ανά φύλο και σχέση εργασίας.....	73
Πίνακας 20: Περιγραφικά μέτρα ετήσιων ωρών εργασίας των μαγείρων/σων.....	74
Πίνακας 21: Περιγραφικά μέτρα ετήσιων ωρών εργασίας του προσωπικού καθαριότητας	74
Πίνακας 22: Κτηριακές Υποδομές σε τ.μ.....	75
Πίνακας 23: Περιγραφικά μέτρα για το εμβαδό των αιθουσών των Β&Π Σταθμών ανά δήμο	76
Πίνακας 24: Αναλογία τετραγωνικών μέτρων ανά παιδί και ανά δήμο για τις αίθουσες διδασκαλίας.....	77
Πίνακας 25: Περιγραφικά μέτρα για το εμβαδό των εξωτερικών προαύλιων χώρων των Β&Π Σταθμών ανά δήμο	78

Πίνακας 26: Αναλογία τετραγωνικών μέτρων ανά παιδί και ανά δήμο για τους προαύλιους χώρους	78
Πίνακας 27: Παιδότοποι σε τ.μ.....	79
Πίνακας 28: Οι βιντεοπροβολείς των Β&Π Σταθμών ανά δήμο	80
Πίνακας 29: Περιγραφικά μέτρα του αριθμού ενημερώσεων των γονέων	82

Κατάλογος Γραφημάτων

Γράφημα 1: Απεικόνιση του ποσοστού των παιδιών ηλικίας κάτω των τριών ετών που φροντίζονται αποκλειστικά από τους γονείς τους στην ΕΕ.....	44
Γράφημα 2: Κατανομή βρεφών και νηπίων κατά δήμο και κατά φύλο	61
Γράφημα 3: Συχνότητες ειδικοτήτων του παιδαγωγικού προσωπικού	64
Γράφημα 4: Κατανομή του Παιδαγωγικού προσωπικού κατά ηλικία	65
Γράφημα 5: Κατανομή βρεφών και προνηπίων, κατά έτος γέννησης	67
Γράφημα 6: Καταγωγή βρεφών και προνηπίων	67
Γράφημα 7: Επίπεδο Τεχνολογικών Γνώσεων Παιδαγωγικού Προσωπικού	70
Γράφημα 8: Συμμετοχή του παιδαγωγικού προσωπικού σε επιμορφωτικά προγράμματα κατά το 2021	70
Γράφημα 9: Μάγειρες/σες ανά φύλο και σχέση εργασίας	73
Γράφημα 10: Αναλογία τετραγωνικών μέτρων ανά παιδί και ανά δήμο για τις αίθουσες διδασκαλίας.....	77
Γράφημα 11: Αναλογία τετραγωνικών μέτρων ανά παιδί και ανά δήμο για τους προαύλιους χώρους	79
Γράφημα 12: Υλοποίηση καινοτόμων δράσεων στις Φυσικές Επιστήμες.....	81
Γράφημα 13: Υλοποίηση καινοτόμων δράσεων με Πειράματα	81
Γράφημα 14: Πραγματοποίηση Εκπαιδευτικών Εκδρομών	81
Γράφημα 15: Αριθμός ενημερώσεων των γονέων	82

Κατάλογος Εικόνων

Εικόνα 1: Ο πρώτος παιδικός σταθμός των «Δώρων και των Ασχολιών» του Froebel	12
Εικόνα 2: Το Εθνικό Αγροτικό Νηπιοτροφείο Μεσσήνης 1965-66.....	14
Εικόνα 3: Χωροταξική κατανομή-χάρτης των βρεφικών, βρεφονηπιακών και παιδικών σταθμών της ΠΕ Φθιώτιδας ανά δήμο	20

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες	I
Περίληψη.....	II
Abstract	III
Κατάλογος Πινάκων.....	IV
Κατάλογος Γραφημάτων.....	VI
Κατάλογος Εικόνων	VII
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. Ο θεσμός των βρεφονηπιακών σταθμών στην Ελλάδα	3
1.1 Η προσφορά του βρεφονηπιακού παιδικού σταθμού στην κοινωνία και στα παιδιά	3
1.2 Η νέα οικογένεια	4
1.3 Γιατί είναι σημαντική η προσχολική αγωγή	5
1.4 Η κατάσταση στην Ελλάδα.....	6
1.5 Η δράση εναρμόνιση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής.....	8
1.6 Το Πρόγραμμα «Κυψέλη»	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. Ιστορική Αναδρομή.....	12
2.1 Μεταρρυθμίσεις-Ιστορική αναδρομή	12
2.2 Ο θεσμός του βρεφονηπιακού παιδικού σταθμού στην Περιφερειακή Ενότητα Φθιώτιδας	17
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Ο Κανονισμός Λειτουργίας των Δημοτικών Βρεφικών, Βρεφονηπιακών και Παιδικών Σταθμών.....	21
3.1. Σκοπός των Παιδικών, Βρεφικών και Βρεφονηπιακών Σταθμών	21
3.2 Θέματα εγγραφής - προϋποθέσεις.....	22
3.3 Ζητήματα Αδειοδότησης και Λειτουργίας των Π.Β.&Β Σταθμών	23
3.4 Τεχνικές Προδιαγραφές	23
3.5 Οικονομική Συμμετοχή - Μεταφορά.....	26
3.6 Συγκρότηση Σταθμών σε Τμήματα	27
3.7 Διατροφή - Ημερήσιο Πρόγραμμα	27
3.8. Ιατρική Παρακολούθηση	28
3.9 Γενικά Ειδικά Καθήκοντα και Αρμοδιότητες Προσωπικού	29
3.10 Ωράριο Εργασίας του Προσωπικού.....	30
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. Θεωρητικές προσεγγίσεις	32
4.1 Από τη φροντίδα στην αγωγή	32
4.2 Το προσωπικό των παιδικών σταθμών	33
4.3 Ο χώρος του παιδικού σταθμού.....	34

4.4 Ο αποχωρισμός από την οικογένεια- η μετάβαση των μικρών παιδιών σε νέα περιβάλλοντα αγωγής και εκπαίδευσης.....	35
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. Η πρόωμη παιδική φροντίδα και εκπαίδευση Παγκοσμίως.....	38
5.1 ΗΠΑ.....	39
5.2 Αυστραλία.....	40
5.3 Καναδάς.....	41
5.4 Ασία.....	42
5.5 Κίνα.....	42
5.6 Ινδονησία.....	43
5.7 Ευρώπη.....	43
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6. Εμπειρική Έρευνα.....	49
6.1 Σκοποί - Στόχοι.....	49
6.2 Ερευνητικά ερωτήματα.....	49
6.3 Δείγμα - μέθοδος επιλογής – εργαλεία.....	49
6.4 Συνθήκες διεξαγωγής της έρευνας.....	51
6.5 Περιορισμοί της έρευνας.....	52
6.6 Μεθοδολογική προσέγγιση.....	52
6.7 Ορισμός Μεταβλητών και Δεικτών.....	53
6.8 Οι μετρήσεις.....	57
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7. Αποτελέσματα.....	83
7.1 Απαντήσεις ανά ερευνητικό ερώτημα - Σύγκριση (συγκλίσεις και αποκλίσεις) με ευρήματα της βιβλιογραφίας.....	83
7.3 Συμπεράσματα - Προτάσεις Πολιτικής.....	93
7.3 Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα.....	95
Παράρτημα.....	96
1. Το ερωτηματολόγιο.....	96
Βιβλιογραφικές Αναφορές.....	102

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα δεδομένα που υπάρχουν παγκοσμίως, τόσο στην έρευνα όσο και στα οργανωμένα συστήματα εφαρμογής, αποδεικνύουν ότι η προσχολική αγωγή είναι η βάση για τη θεμελίωση οποιασδήποτε πρώιμης μαθησιακής διεργασίας, η οποία οργανώνεται κι αναπτύσσεται εκούσια ή ακούσια από τη γέννηση μέχρι και τα έξι χρόνια. Η προσχολική αγωγή από τη φύση του στόχου της εκπληρώνεται κυρίως μέσα από το παιχνίδι. Όταν το πηγαίο παιχνίδι συμπληρώνεται από ποιοτικές συναναστροφές μέσα σε ένα οργανωμένο πλαίσιο, με ουσιαστική επικοινωνία ανάμεσα στα παιδιά και τους παιδαγωγούς, με δομημένες δραστηριότητες που έχουν ως στόχο την ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη και την ανάπτυξη δεξιοτήτων, τα παιδιά πλησιάζουν στο μέγιστο δυναμικό τους και αναγνωρίζουν τις κλίσεις τους (Διανέοσις, 2021).

Οι θεσμοί της προσχολικής αγωγής στη χώρα μας, βρεφονηπιακοί/παιδικοί σταθμοί και νηπιαγωγεία, ενώ καλύπτουν όμοιες ανάγκες των παιδιών, των γονιών και του κράτους, λειτουργούν παράλληλα και χωρίς να συνδέονται μεταξύ τους ή να ελέγχονται από κάποιον κοινό φορέα. Οι παιδικοί μας σταθμοί ακόμη και σήμερα, δεν ανήκουν στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα αλλά εποπτεύονται από τους δήμους και το υπουργείο Εσωτερικών, με εντελώς διαφορετική οργάνωση, φιλοσοφία, διοίκηση, διαφορετική εκπαίδευση του προσωπικού τους από αυτήν των νηπιαγωγείων, λειτουργούν ανεξάρτητα, χωρίς συντονισμό, χωρίς ενιαίο πρόγραμμα σπουδών ή τουλάχιστο μια σχεδιασμένη διαδικασία μετάβασης (Euridyce: Greece, 2019).

Το γεγονός ότι δεν υπάρχουν επίσημα στοιχεία καταγραφής του αριθμού των βρεφονηπιακών και παιδικών σταθμών στην Ελλάδα, συνοδεύει και η δυσάρεστη πραγματικότητα ότι οι βρεφονηπιακοί και παιδικοί σταθμοί στην χώρα μας είναι εξαιρετικά λίγοι. Το ποσοστό των παιδιών που έχουν πρόσβαση στην προσχολική αγωγή είναι μικρότερο από των άλλων ευρωπαϊκών χωρών και σύμφωνα με τα στοιχεία της Ελληνικής Εταιρείας Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης (ΕΕΤΑΑ), εκτιμάται ότι στην Ελλάδα υπάρχουν περίπου 120.000 θέσεις παιδιών στους βρεφονηπιακούς και παιδικούς σταθμούς, με τις ανάγκες να καταγράφονται υπερδιπλάσιες στην τελευταία απογραφή για τα παιδιά ηλικίας 1-4 ετών (ΕΕΤΑΑ, 2020β.).

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η καταγραφή των βασικών χαρακτηριστικών των βρεφονηπιακών και παιδικών σταθμών της ΠΕ Φθιώτιδας, με επιμέρους στόχους να διερευνηθούν τυχόν συσχετισμοί και διαφοροποιήσεις μεταξύ τους, τόσο σε επίπεδο υποδομών και προσωπικού, όσο και σε επίπεδο λειτουργίας και ρόλου.

Στο πλαίσιο αυτό θα γίνει προσπάθεια να απαντηθούν στα παρακάτω ερωτήματα:

-Ποια τα βασικά χαρακτηριστικά των δημοτικών βρεφονηπιακών και παιδικών σταθμών της ΠΕ Φθιώτιδας;

-Υπάρχουν συσχετισμοί και διαφορές στις υποδομές, στο προσωπικό και στη λειτουργία τους;

-Πώς αποτυπώνεται ο πραγματικός τους ρόλος μέσα από τις δυνατότητες και τις αδυναμίες τους;

Για τις μετρήσεις και τις αναλύσεις που απαιτήθηκαν, το δείγμα αποτέλεσαν το σύνολο των δημοτικών βρεφονηπιακών και παιδικών σταθμών της ΠΕ Φθιώτιδας, στον οποίων τους διευθυντές/τριες διανεμήθηκε δομημένο ερωτηματολόγιο κλειστών και ανοιχτών ερωτήσεων. Οι ερωτήσεις ομαδοποιήθηκαν στο επίπεδο του αριθμητικού δυναμικού των βρεφών, των νηπίων, του προσωπικού, στην ποιοτική σύνθεση του προσωπικού, στο επίπεδο των κτηριακών και τεχνολογικών υποδομών και στο επίπεδο των δράσεων των υπό εξέταση δομών.

Η εργασία χωρίζεται σε δύο βασικά μέρη, στο θεωρητικό και στο εμπειρικό μέρος. Στο θεωρητικό μέρος, περιγράφονται αναλυτικά ο θεσμός των βρεφονηπιακών σταθμών στην Ελλάδα, η προσφορά του βρεφονηπιακού παιδικού σταθμού στην κοινωνία και στα παιδιά, οι μεταρρυθμίσεις με σύντομη ιστορική αναδρομή, ο θεσμός του βρεφονηπιακού παιδικού σταθμού στον νομό Φθιώτιδας και ακολουθεί βιβλιογραφική ανασκόπηση του θέματος. Στο εμπειρικό μέρος της εργασίας, αναλύονται τα ερευνητικά ερωτήματα και ο σκοπός, καθώς και η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε, τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την έρευνα και τα συμπεράσματα. Τέλος, γίνεται αναφορά στους περιορισμούς της έρευνας και διατυπώνονται προτάσεις για μελλοντική διερεύνηση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. Ο θεσμός των βρεφονηπιακών σταθμών στην Ελλάδα

1.1 Η προσφορά του βρεφονηπιακού παιδικού σταθμού στην κοινωνία και στα παιδιά

Σύμφωνα με την UNESCO (United Nations Educational Scientific and Cultural Organization), οι υπηρεσίες φροντίδας και εκπαίδευσης της πρώιμης παιδικής ηλικίας, αφορούν στο διάστημα πριν από την υποχρεωτική εκπαίδευση του δημοτικού σχολείου. Η προσφορά τους αποτελεί σημαντικότερη ενίσχυση προς τους εργαζόμενους γονείς, ενώ συμβάλουν ανεκτίμητα στη γνωστική διέγερση, την κοινωνικοποίηση, την ανάπτυξη και την πρώιμη εκπαίδευση των παιδιών. Αυτές οι υπηρεσίες αποτελούν για τα κράτη, κεφάλαιο και επένδυση στην ευζωία, την ισότητα των φύλων, την κοινωνική συνοχή και τη δια βίου μάθηση.

Περιλαμβάνουν κέντρα ημερήσιας φροντίδας, βρεφικούς και βρεφονηπιακούς σταθμούς, παιδικούς σταθμούς, προ-νηπιακούς σταθμούς και δημόσια νηπιαγωγεία, κέντρα ολιγόωρης φύλαξης κλπ. Οι ετήσιες αναφορές της UNESCO προσδιορίζουν τα προγράμματα της πρώιμης παιδικής φροντίδας και εκπαίδευσης, ως προγράμματα που διαρκούν κατ' ελάχιστον δύο ώρες ημερησίως και για εκατό μέρες το χρόνο (Kamerman, 2006).

Η International Standard Classification of Education (ISCED) της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ορίζει την προ-δημοτική εκπαίδευση για τα παιδιά από τριών ετών έως την είσοδό τους στο δημοτικό. ([https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International Standard Classification of Education ISCED](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_Standard_Classification_of_Education_ISCED)) Το πλαίσιο του Dakar (2000), διακηρύσσει ότι η πρώιμη εκπαίδευση δεν περιορίζεται μόνο στο πλαίσιο της τυπικής εκπαίδευσης, αλλά περιλαμβάνει και τη φροντίδα των παιδιών. Τις λειτουργίες αυτές στις αναπτυγμένες χώρες τις βρίσκουμε συγχωνευμένες, ενώ τα παιδιά στους παιδικούς σταθμούς σε μερικές χώρες, δεν θεωρείται ότι εντάσσονται στην προσχολική εκπαίδευση (Kamerman, 2006).

Τα προγράμματα πρώιμης παιδικής εκπαίδευσης παγκοσμίως, θεωρούνται μεγάλου ενδιαφέροντος για τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής, τους παρόχους υπηρεσιών και για τις οικογένειες. Σε όλα τα κράτη τα προγράμματα αυτά είναι οριζόντια και διαπερνούν την υγεία, την εκπαίδευση και τη φροντίδα των παιδιών, με όλο και μεγαλύτερη μετατόπιση προς την πρώιμη παιδική ηλικία. Οι Rebello et al, (2011) προτάσσουν την ισότητα ως το κεντρικό διακύβευμα για την παροχή

κατάλληλης πρώιμης παιδικής φροντίδας και εκπαίδευσης και τη συνδέουν άμεσα με δύο στοιχεία: την πρόσβαση και την ποιότητα. Η ποιότητα θεωρείται κρίσιμο χαρακτηριστικό, διότι η παροχή προγραμμάτων χαμηλής ποιότητας, είναι απίθανο να δημιουργήσει τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα για το παιδί και την οικογένεια.

1.2 Η νέα οικογένεια

Μετά τη δεκαετία του '70 παρουσιάζονται αλλαγές στο θεσμό της οικογένειας, περισσότερο από οποιονδήποτε άλλο θεσμό. Αναφερόμενοι ειδικά στην οικογένεια στην Ευρώπη, αυτή χαρακτηρίζεται από δύο βασικές εκδοχές αλλαγής: της συρρίκνωσης και της διαφοροποίησης των οικογενειακών τύπων. Οι οικογένειες είναι μικρότερες σε μέγεθος (από εκτατικές σε πυρηνικές), λιγότερο σταθερές, ο αριθμός των διαζυγίων αυξάνει, δημιουργούνται νέα σχήματα όπως οι μονογονεϊκές οικογένειες, οι οικογένειες του ίδιου φύλου και ολοένα και περισσότερα παιδιά βιώνουν τη μετάβαση από τα μια οικογένεια στην άλλη (Ανδρουλιδάκης, 2016). Σε αναγνώριση των ανωτέρω, οι κεντρικές πολιτικές, αποδέχονται και απευθύνονται σε πολλά και διαφορετικά οργανωμένα μοντέλα της οικογένειας. Το τελευταίο αποτελεί και κεντρική ιδέα στη διακήρυξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών (άρθρο 16): *«η οικογένεια θεωρείται η βασική μονάδα της κοινωνίας και έχει το δικαίωμα να λαμβάνει κάθε προστασία, υποστήριξη και ενίσχυση»* (<https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>).

Γενικά, τα μέτρα της οικογενειακής πολιτικής διεθνώς, έχουν στόχο τη στήριξη του εισοδήματος στο πλαίσιο του μεγάλου κόστους της φροντίδας και της ανατροφής των παιδιών, ενώ ταυτόχρονα στηρίζεται και η οικογενειακή ζωή, με την προώθηση της απασχόλησης στις γυναίκες και την υποστήριξη της ανάπτυξης κατά την πρώιμη παιδική ηλικία. Στη σημερινή ελληνική πραγματικότητα της οικονομικής κρίσης, οι πολιτικές για την οικογένεια που θα ανταποκρίνονταν στις αλλαγές που συντελούνται στην κοινωνία, ακολουθούν αργούς ρυθμούς, με φανερές τις επιπτώσεις στο επίπεδο της παροχής υπηρεσιών φροντίδας στην οικογένεια (Μπαλούρδος κα, 2019).

1.3 Γιατί είναι σημαντική η προσχολική αγωγή

Πολλοί επιστημονικοί κλάδοι υποστηρίζουν την ιδιαίτερη κρισιμότητα των πρώτων χρόνων ενός παιδιού, στην κατάκτηση βασικών δεξιοτήτων και την αναγκαιότητα σε αυτή την ηλικία, τα παιδιά να βρίσκονται σε ένα περιβάλλον ασφάλειας και διέγερσης. Όσον αφορά το σωματικό-φυσικό μέρος, κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου τα παιδιά αναπτύσσονται σωματικά, κοινωνικά, συναισθηματικά και νοητικά, κατάσταση που χρειάζεται φροντίδα, προστασία από το άγχος, επαρκή υγειονομική παρακολούθηση, κατάλληλη διατροφή και ευκαιρίες για παιχνίδι και μάθηση (Black et al., 2017; Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας 2018). Ο ταχύτατα αναπτυσσόμενος και εύπλαστος εγκέφαλος των παιδιών κατά την πρώτη πενταετία της ζωής τους, χρειάζεται ένα σύνολο εισροών με ποιοτικές παρεμβάσεις, που θεωρούνται πολύ σημαντικές και με δια βίου επιπτώσεις (Heckman and Masteron 2007).

Τα προγράμματα προσχολικής ηλικίας, ενθαρρύνουν την ανάπτυξη κοινωνικών, μαθηματικών και γλωσσικών δεξιοτήτων και ενισχύουν την υγεία των παιδιών. Βοηθούν επίσης τα παιδιά να ρυθμίσουν καλύτερα τα συναισθήματά τους, να κατακτήσουν επιτυχέστερα το λόγο και να μεταβούν ομαλότερα στο δημοτικό σχολείο (ΟΟΣΑ 2019). Η μελέτη των Wright and Masten (2005), για την ανθεκτικότητα στην πρώιμη παιδική ηλικία, προτείνει παρεμβάσεις βασιζόμενες στην αναζήτηση των δυνατοτήτων του μικρού παιδιού και όχι στις αναποτελεσματικότητες του, ώστε να κατευθυνθεί σε μια σταθερή θετική πορεία στη ζωή του.

Τα οφέλη ποιοτικών παρεμβατικών προσχολικών προγραμμάτων, φαίνεται να είναι ιδιαίτερα σημαντικά, και αποτελούν μια αποτελεσματική πολιτική για την αύξηση της ισότητας των κοινωνικών και οικονομικών ευκαιριών, όταν αφορούν μη προνομιούχα παιδιά. Τα προγράμματα ολιστικής ανάπτυξης προσχολικής αγωγής για μειονεκτούντα μικρά παιδιά, έχουν σημαντική επίδραση και στο ζήτημα της εκπαιδευτικής ανισότητας, βελτιώνοντας την εκπαιδευτική τους απόδοση. Επιπλέον, ενθαρρύνουν τους γονείς να παραμείνουν στην εργασία τους, βελτιώνοντας τα ποσοστά απασχόλησης στην περιοχή που εφαρμόζονται. (European Commission 2014).

Στην Ελλάδα συγκεκριμένα, το χαμηλό ποσοστό εργαζόμενων γυναικών που είναι 43,8%, το δεύτερο χαμηλότερο ποσοστό στην Ευρώπη μετά την Ιταλία (International Labor Organization, 2021), αναδεικνύει την επένδυση ενός κράτους

στην προσχολική ηλικία, ως την επένδυση με τη μεγαλύτερη απόδοση από οποιαδήποτε άλλη, στη συνολική εκπαίδευση. Σχετικά με το χρηματικό ποσό που δαπανάται για την προσχολική ηλικία, η απόδοση ως προς την απόσβεση στην κοινωνία, υπολογίζεται από τον Heckman και τους συναδέλφους του, μεταξύ 7% και 10%. Αυτό συμβαίνει διότι η επένδυση σε προγράμματα προσχολικής ηλικίας, αυξάνει την παραγωγικότητα των οικογενειών και ολόκληρων κοινωνιών. Σε σύγκριση με άλλες εκπαιδευτικές επενδύσεις, αυτή είναι η πιο ωφέλιμη επιλογή για τα παιδιά, τις οικογένειές τους και την κοινότητα γενικότερα, συμβάλλοντας ταυτόχρονα στη βελτίωση της μεταγενέστερης ποιότητας της σχολικής εκπαίδευσης και αποτρέποντας πολλές από τις συνήθως πιο δαπανηρές και αναποτελεσματικές, όψιμες εκπαιδευτικές παρεμβάσεις (Heckman & Masterov, 2004).

1.4 Η κατάσταση στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα η προσχολική αγωγή και εκπαίδευση παρέχεται από τις δομές προσχολικής αγωγής, δημοτικές, δημόσιες και ιδιωτικές εκπαιδευτικές δομές, στις οποίες φοιτούν παιδιά ηλικίας 0 έως 4 ετών. Τα παιδιά 4 έως 6 ετών ξεκινούν την υποχρεωτική εκπαίδευση φοιτώντας στις πρωτοβάθμιες δομές εκπαίδευσης, τα νηπιαγωγεία και τα παιδιά μικρότερα των 4 ετών, φοιτούν σε δημόσιους, δημοτικούς ή ιδιωτικούς βρεφικούς, παιδικούς και βρεφονηπιακούς σταθμούς (Κυπριανός, 2007). Πιο συγκεκριμένα, στην Ελλάδα η προσχολική αγωγή και φροντίδα για παιδιά 0 έως 4 ετών προσφέρεται:

Α. Σε δημοτικούς βρεφικούς, βρεφονηπιακούς και παιδικούς σταθμούς αρμοδιότητας των Δήμων (Υπουργείο Εσωτερικών) ή των νομικών προσώπων αυτών. Στην αρμοδιότητα των Δήμων εντάσσεται και η χορήγηση άδειας ίδρυσης και λειτουργίας δημοτικών και ιδιωτικών βρεφικών, βρεφονηπιακών και παιδικών σταθμών. (Υπουργική Απόφαση Δ22/οικ. 11828/293/2017).

Β. Σε ανάλογες ιδιωτικές δομές προσχολικής αγωγής και φροντίδας, καθώς και σε μονάδες απασχόλησης βρεφών και παιδιών που λειτουργούν για λίγες ώρες, αρμοδιότητας του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων

Γ. Σε δημόσιους βρεφικούς, βρεφονηπιακούς και παιδικούς σταθμούς αρμοδιότητας του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων.

Πιο συγκεκριμένα,

- Σε βρεφικούς και βρεφονηπιακούς σταθμούς εγγράφονται βρέφη από 2 μηνών, έως την ηλικία εγγραφής τους στην υποχρεωτική εκπαίδευση (από 4 ετών).
- Στους παιδικούς σταθμούς εντάσσονται παιδιά από 2,5 ετών, έως την ηλικία εγγραφής τους στην υποχρεωτική εκπαίδευση.
- Η λειτουργία των δημοτικών βρεφικών, βρεφονηπιακών και παιδικών σταθμών πλαισιώνεται από το Π.Δ. 99/2017 και τον «Πρότυπο Κανονισμό Λειτουργίας Δημοτικών Παιδικών και Βρεφονηπιακών Σταθμών» (Κοινή Υπουργική Απόφαση 41087/29-11-2017). Βάσει αυτού, οι βρεφικοί, βρεφονηπιακοί και παιδικοί σταθμοί είναι χώροι αγωγής και ασφαλούς διαμονής για παιδιά προσχολικής ηλικίας (πηγή, ΕΥΡΥΔΙΚΗ: Το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Πληροφόρησης για τα εκπαιδευτικά συστήματα και τις πολιτικές στην Ευρώπη).

Σύμφωνα με την έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για το 2020, οι ανάγκες για προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα στην Ελλάδα, είναι σημαντικές. Η πιο ισχυρή ένδειξη είναι η περιφερειακή κατανομή της συμμετοχής στις ανάλογες δομές, η οποία υποδεικνύει έλλειψη θέσεων, εφόσον η συμμετοχή είναι πολύ υψηλότερη στα νησιά, (86%) και στις απομακρυσμένες περιοχές, από την περισσότερο οικονομικά ακμάζουσα Αττική (67,1 %). Οι ανεπαρκείς υποδομές, όπως παλαιά και ακατάλληλα κτίρια, εξακολουθούν να αποτελούν σοβαρό εμπόδιο. Πολλοί Έλληνες γονείς δεν μπορούν να έχουν πρόσβαση στην ιδιωτική προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα, οπότε καταφεύγουν στην άτυπη φροντίδα. Το 36,9 % κατέφυγαν σε αυτήν το 2018 – το υψηλότερο ποσοστό στην ΕΕ., με βασικό εμπόδιο το οικονομικό, για το 13,7 % των γονέων, που έχουν παιδιά ηλικίας κάτω των 3 ετών, με αποτέλεσμα να μην καλύπτονται οι ανάγκες παιδικής φροντίδας (European Commission, 2020) (Πίνακας 1).

Πίνακας 1: European Commission Επισκόπηση βασικών δεικτών - Έκθεση παρακολούθησης της εκπαίδευσης και της κατάρτισης 2020

	Ελλάδα		ΕΕ-27		
	2009	2019	2009	2019	
Σημεία αναφοράς εκπαίδευσης και κατάρτισης για το 2020					
Άτομα που εγκαταλείπουν πρόωρα την εκπαίδευση και κατάρτιση (ηλικίας 18-24 ετών)	14.2%	4.1%	14.0%	10.2%	
Ολοκλήρωση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (ηλικίας 30-34 ετών)	26.6%	43.1%	31.1%	40.3%	
Προσχολική εκπαίδευση (από την ηλικία των 4 ετών μέχρι την ηλικία έναρξης της υποχρεωτικής εκπαίδευσης)	74.1%	75.2% ¹⁸	90.3%	94.8% ¹⁸	
Ποσοστό ατόμων ηλικίας 15 ετών με χαμηλές επιδόσεις σε:	Ανάγνωση	21.3%	30.5% ¹⁸	19.3%	22.5% ¹⁸
	Μαθηματικά	30.4%	35.8% ¹⁸	22.2%	22.9% ¹⁸
	Φυσικές επιστήμες	25.3%	31.7% ¹⁸	17.8%	22.3% ¹⁸

*Η συμμετοχή στην προσχολική εκπαίδευση είναι χαμηλή, αλλά έχει βελτιωθεί για τα μικρότερα παιδιά. Το 75,2 % των παιδιών ηλικίας 4-6 ετών φοιτούσαν στην προσχολική εκπαίδευση το 2018, ποσοστό το οποίο είναι χαμηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ-27 (94,8 %) και απέχει πολύ από το σημείο αναφοράς 95 % του πλαισίου ΕΚ2020.

1.5 Η δράση εναρμόνιση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής

Με τη δράση «εναρμόνιση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής», παρέχονται θέσεις φροντίδας και φιλοξενίας, σε βρέφη, νήπια, παιδιά και άτομα με αναπηρία, σε δημόσιους και ιδιωτικούς Βρεφικούς, Βρεφονηπιακούς, Βρεφονηπιακούς Σταθμούς Ολοκληρωμένης Φροντίδας, Παιδικούς Σταθμούς, Κέντρα Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών (Κ.Δ.Α.Π.) και Κέντρα Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών με Αναπηρία (Κ.Δ.Α.Π.Α.μεΑ.).

Οι ωφελούμενες είναι μητέρες και η τοποθέτηση των παιδιών τους ορίζεται με «εντολή τοποθέτησης», που χορηγείται από τον φορέα εφαρμογής, την Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης (ΕΕΤΑΑ Α.Ε.), σύμφωνα με όσα ορίζει η σχετική ετήσια Πρόσκληση Εκδήλωσης Ενδιαφέροντος. Κάθε ετήσιος κύκλος πρόσκλησης, αντιστοιχεί στο τρέχον σχολικό έτος και είναι μέγιστης διάρκειας 11 μηνών, όσο και η μέγιστη διάρκεια ισχύος της «αξίας τοποθέτησης» (voucher), για τις ωφελούμενες.

«Η δράση στοχεύει α) στην αύξηση και διατήρηση της απασχόλησης των ωφελούμενων γυναικών με χαμηλό οικογενειακό εισόδημα, σε θέσεις εργασίας με ισότιμους όρους, ώστε μέσα από την ουσιαστική διευκόλυνσή τους, να ανταποκριθούν στους απαιτητικούς κι αντικρουόμενους ρόλους τους, όπως αυτός της οικογενειακής μέριμνας και της παιδικής προστασίας, β) στην ουσιαστική στήριξη των ωφελούμενων, προκειμένου να διασφαλιστεί η ισότιμη πρόσβασή τους στην εργασία, μέσω της παροχής ποιοτικών υπηρεσιών φροντίδας και φιλοξενίας βρεφών, νηπίων, παιδιών και ατόμων με αναπηρία και γ) στην ισότιμη και χωρίς αποκλεισμούς πρόσβαση των ευπαθών ομάδων (παιδιά και άτομα με αναπηρία) σε ποιοτικές κοινωνικές υπηρεσίες».

https://www.eetaa.gr/index.php?tag=paidikoi_2021

Οι φορείς διαχείρισης και υλοποίησης της δράσης, είναι η Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» (Ε.Π.ΑΝ.Α.Δ.Ε.Δ.Β.Μ.) και οι 13 Ειδικές Υπηρεσίες Διαχείρισης των Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων, με δικαιούχο φορέα της δράσης ,την Ε.Ε.Τ.Α.Α. Α.Ε..

1.6 Το Πρόγραμμα «Κυψέλη»

Τον Οκτώβριο του 2021 δημοσιεύθηκε ο «νόμος 4837/2021 για την Ενίσχυση της Κοινωνικής Προστασίας», με έναν από τους γενικότερους στόχους του, την πρόληψη και αντιμετώπιση περιστατικών παιδικής κακοποίησης και παραμέλησης και τη θέσπιση του προγράμματος «Κυψέλη», για την αναβάθμιση της ποιότητας των υπηρεσιών βρεφικών, παιδικών και βρεφονηπιακών σταθμών. Πρόκειται για ένα ενιαίο καθημερινό πρόγραμμα, το οποίο θα εφαρμοστεί στο σύνολο των δημοτικών, ιδιωτικών και δημόσιων, βρεφικών, βρεφονηπιακών και παιδικών σταθμών της χώρας, με ειδικό αναλυτικό πρόγραμμα. Συνοπτικά, περιλαμβάνει:

α) Το αναλυτικό ωρολόγιο ημερήσιο πρόγραμμα, κατά το οποίο εκτός από την ήδη υπάρχουσα σίτιση και ανάπαυση των βρεφών και νηπίων, ανάλογα με την ηλικιακή ομάδα, θα μεσολαβεί χρόνος για παιχνίδι, για πολιτιστικά, τεχνολογικά εργαστήρια και δραστηριότητες, για αφήγηση και παραμύθι.

β) Την παρακολούθηση και αξιολόγηση τουλάχιστον μία φορά ετησίως, των βρεφών και των νηπίων των σταθμών, σε νοητικό, μαθησιακό και ψυχοκοινωνικό επίπεδο, μέσω ειδικών εργαλείων τα οποία θα παρέχονται από ειδικά εκπαιδευμένο

προσωπικό, ατομικά για κάθε βρέφος και νήπιο. Το ειδικά εκπαιδευμένο προσωπικό θα ενημερώνει τους γονείς για τα αποτελέσματα και θα δίνει συμβουλές και κατευθύνσεις, τόσο στους γονείς όσο και στο προσωπικό του σταθμού.

Το έτος έναρξης της καθολικής εφαρμογής του Προγράμματος «Κυψέλη» σε όλους τους σταθμούς της χώρας θα καθοριστεί με κοινή απόφαση των Υπουργών Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων και Εσωτερικών. Πριν από την επίσημη εφαρμογή του προγράμματος «Κυψέλη» σε όλη τη χώρα, θα προηγηθεί πιλοτική εφαρμογή, σε ορισμένους βρεφικούς, βρεφονηπιακούς και παιδικούς σταθμούς, η οποία αρχικά θα εισάγει το συγκεκριμένο αναλυτικό ωρολόγιο καθημερινό πρόγραμμα, θα διανέμει το υλικό για τις δραστηριότητες, θα χορηγήσει τα εργαλεία για την παρακολούθηση και αξιολόγηση των βρεφών και των νηπίων, καθώς και θα εκπαιδεύσει το προσωπικό για την εφαρμογή του (ΝΟΜΟΣ 4837/2021 - ΦΕΚ Α 178/01.10.2021).

Σύμφωνα με το υπουργείο, πρόκειται για ένα επίσημο πλαίσιο πρόληψης και προστασίας έναντι της κακοποίησης των ανηλίκων, δια των δομών παιδικής προστασίας, όπως οι βρεφονηπιακοί σταθμοί, τα ιδρύματα παιδικής προστασίας, τα Κέντρα Απασχόλησης Παιδιών και Ατόμων με Αναπηρία και οι παιδικές κατασκηνώσεις. Επιπλέον στόχος είναι η παροχή ίσων ευκαιριών για όλα τα παιδιά, στην ασφαλή οικογενειακή ένταξη, την εκπαίδευση και τους βρεφονηπιακούς σταθμούς. Η ενεργή συμμετοχή των γονέων στη διαδικασία είναι μια άλλη καινοτομία του προγράμματος, για την επιτυχή πρώιμη παρέμβαση σε ζητήματα μαθησιακών δυσκολιών ή αναπτυξιακών διαταραχών όπως ο αυτισμός κλπ.

Είναι πλέον αποδεδειγμένο ότι η μαθησιακή αξιολόγηση των παιδιών, μπορεί να ξεκινήσει πριν από την ηλικία εισαγωγής τους στο σχολικό χώρο, μέσω της πρώιμης ανίχνευσης, ώστε οι εμπλεκόμενοι στη μαθησιακή διαδικασία να έχουν τη δυνατότητα, να αξιολογήσουν έγκαιρα, το επίπεδο και το ρυθμό ανάπτυξης του παιδιού, σε διάφορους τομείς. Με αυτόν τον τρόπο μπορούν να εντοπιστούν παιδιά που πιθανόν να παρουσιάσουν ειδικές μαθησιακές δυσκολίες, όπως στη γραφή και στην ανάγνωση (Παντελιάδου, 2009).

Όσον αφορά τις ποικίλες αναπτυξιακές διαταραχές και την πρώιμη ανίχνευσή τους, μέχρι πρόσφατα εθεωρείτο ότι έγκυρη διάγνωση, μπορούσε να γίνει από την ηλικία των 3 ετών και άνω. Η νεότερη έρευνα έχει δείξει ότι η πρώιμη διάγνωση του αυτισμού, ισοδυναμεί με την πρώιμη και εντατική θεραπευτική παρέμβαση, η οποία είναι μοναδική διέξοδος για τη θετική εξέλιξη της συγκεκριμένης αναπτυξιακής

διαταραχής (Garon at al, 2009). Παιδιά που στους 36 μήνες διαγνώστηκαν με αυτισμό, είχαν παρουσιάσει σε μικρότερη ηλικία δυσκολία στην εστίαση και στον έλεγχο της συμπεριφοράς, όπως και χαμηλότερη ευαισθησία σε κοινωνικά μηνύματα επιβράβευσης. Η χαμηλή ανταπόκριση σε κοινωνικά μηνύματα, συνδεόταν αργότερα, με σοβαρότερα σημεία αυτισμού. Η αναβολή της διάγνωσης πέραν από τη νηπιακή ηλικία, αποτελεί πλέον, απώλεια πολύτιμου χρόνου (Κωτσόπουλος, 2015).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. Ιστορική Αναδρομή

2.1 Μεταρρυθμίσεις-Ιστορική αναδρομή

Ο πρώτος παιδικός σταθμός ιδρύθηκε το 1837 στο Blankenburg της Γερμανίας, από τον Friedrich Froebel, θερμό οπαδό της ρομαντικής φιλοσοφικής κίνησης και ονομάστηκε Kindergarten, που σημαίνει «Παιδικός Κήπος, ο κήπος των παιδιών». Ο Froebel θεωρούσε ότι τα παιδιά είναι λουλούδια, που μπορούν μέσα στο σύνολο να ανθίσουν. Υπήρξε το πρώτο οργανωμένο σύστημα προσχολικής εκπαίδευσης, αρχικά μη θεσμοθετημένη δομή από τη Γερμανία, γρήγορα όμως εξαπλώθηκε στην Αμερική και σε όλο τον κόσμο. Ο παιδικός σταθμός του Froebel είχε μεγάλη επιρροή στην αμερικανική κοινωνία σε πολλά επίπεδα, στην αρχιτεκτονική του Frank Lloyd Wright, και σε πανεπιστήμια όπως το National Louis University και το Πανεπιστήμιο του Στάνφορντ. Επηρέασε επίσης τις εκπαιδευτικές μεθόδους της Maria Montessori, του Rudolf Steiner και Reggio Emilia. (Provenzo, 2009) (Εικόνα 1).

Εικόνα 1: Ο πρώτος παιδικός σταθμός των «Δώρων και των Ασχολιών» του Froebel

Ωστόσο, παρά τις επαναστατικές παιδαγωγικές ιδέες του Froebel οι βρεφονηπιακοί και παιδικοί σταθμοί για πολλά χρόνια, είχαν πολύ διαφορετικούς

σκοπούς και κυρίως την πρόνοια, παρά την αγωγή. Μετά το Β΄ παγκόσμιο πόλεμο με τη μείωση της θνησιμότητας μέσω της ιατρικής εξέλιξης, οι βρεφονηπιακοί σταθμοί μετατράπηκαν σταδιακά από μονάδες φροντίδας, σε μονάδες αγωγής, αντιμετωπίζοντας πλέον το παιδί ως μια προσωπικότητα με ανάγκες και επιθυμίες (Μπέλλου-Μυλωνά & Σιδηροπούλου, 2006).

Στην Ελλάδα, ο Ιωάννης Καποδίστριας ήδη από τις αρχές του νεοσύστατου ελληνικού κράτους, επιχείρησε να ιδρύσει δομές παιδικής μέριμνας με τη βοήθεια εθνικών ευεργετών και φιλανθρωπικές δωρεές. Το πρώτο ορφανοτροφείο που ιδρύθηκε στην Αίγινα το 1829, είχε σκοπό την προστασία και την εκπαίδευση των ορφανών παιδιών. Μετά από λίγα χρόνια, ο Όθωνας με το Βασιλικό Διάταγμα 16/18 Σεπτεμβρίου 1833, ιδρύει το Δημοτικό Βρεφοκομείο Αθηνών για τη μέριμνα των απροστάτευτων βρεφών, που εγκαταλείπονταν συχνά εκείνη την εποχή, λόγω φτώχειας και έλλειψης παιδείας. Γενικότερα στη χώρα μας οι πρώιμοι παιδικοί σταθμοί, ιδρύθηκαν ως ιδρύματα που περιέθαλπαν τα φτωχά παιδιά ή τα παιδιά των εργαζόμενων μητέρων, πάντα με τον χαρακτηρισμό εθνικά ιδρύματα, διότι ταυτόχρονα επεδίωκαν τη διάδοση της ελληνικής γλώσσας και του ελληνικού πνεύματος (Δαράκη & Χατζηκωνσταντίνου, 1981).

Τα θεμέλια της προσχολικής αγωγής στη χώρα μας, τέθηκαν με το έργο της Αικατερίνης Λασκαρίδου (1842 – 1916), ελληνίδας δασκάλας και παιδαγωγού, ιδρύτριας του ελληνικού παρθεναγωγείου το 1864 στην Καλλιθέα, στο οποίο μορφώθηκαν χιλιάδες ελληνίδες. Υποστήριξε με όλη της την ψυχή την άποψη ότι η αγωγή και εκπαίδευση στην προσχολική ηλικία, πρέπει να αποτελεί τη βάση του εκπαιδευτικού συστήματος. Η Αικατερίνη Λασκαρίδου επηρεασμένη από το Φροεβελιανό σύστημα (Froebel), σπούδασε στη Δυτική Ευρώπη και έμεινε για ενάμισι επιπλέον χρόνο, για να εμβαθύνει στη λειτουργία των ευρωπαϊκών σχολείων. Επιστρέφοντας στην Ελλάδα, εισήγαγε την μέθοδο Froebel και διέθεσε όλη την περιουσία της, προκειμένου να τη διαδώσει. Το 1897 ίδρυσε νηπιαγωγείο, με πρότυπο παιδικό κήπο, απ' όπου αποφοίτησαν χιλιάδες γυναίκες νηπιαγωγοί και στη συνέχεια δίδαξαν στην ελεύθερη Ελλάδα και στον απανταχού ελληνισμό (Δημητριάδη, 2011).

Οι πρώτοι παιδικοί σταθμοί για τα παιδιά των γυναικών οι οποίες εργαζόταν στα εργοστάσια, ιδρύονται μεταξύ 1922-1940, με στόχο τη φροντίδα των νηπίων και όχι τόσο την εκπαίδευσή τους. (ΦΕΚ 115/Α/ 1942, άρθρο 8.1 & 8.3). Κατά την περίοδο της γερμανικής κατοχής, στη Βόρεια Ελλάδα η πλειοψηφία των γυναικών

ανήκαν σε αγροτικές οικογένειες, οι οποίες εκτός από την κατεξοχήν φροντίδα των παιδιών, εργαζόταν παράλληλα στην ύπαιθρο. Η κατάσταση αυτή δημιούργησε την ανάγκη ίδρυσης παιδικών σταθμών και έτσι δημιουργήθηκαν τα Εθνικά Αγροτικά Νηπιοτροφεία (ΕΑΝ), το 1942, με σκοπό την περίθαλψη και τη διαπαιδαγώγηση των νηπίων αγροτικών περιοχών. Μέχρι και το 1965 ιδρύθηκαν 137 Εθνικά Αγροτικά Νηπιοτροφεία (Ν. 1316 της 18 Απρ./11 Μαΐου 1942-ΦΕΚ Α΄ 115).(Εικόνα 2).

πηγή: <https://www.pamisos-messini.gr/>

Εικόνα 2: Το Εθνικό Αγροτικό Νηπιοτροφείο Μεσσήνης 1965-66

Βέβαια, εκτός από τις κρατικές ενέργειες, επιχειρήθηκαν και πολλές ιδιωτικές πρωτοβουλίες, για να προστατέψουν τα παιδιά και τις μητέρες, αλλά και για να

παρέχουν προσχολική αγωγή και φροντίδα. Δεν θα μπορούσαν να μην αναφερθούν τα δύο μεγάλα ιδιωτικά ιδρύματα με το σημαντικότερο έργο τους, το ΠΙΚΠΑ (Πατριωτικό Ίδρυμα Κοινωνικής Πρόνοιας και Αντίληψης) και το «Μητέρα», τα οποία συνέβαλλαν τόσο στη δημιουργία δομών παιδικής φροντίδας και αγωγής, όσο και στις σχετικές νομοθετικές ρυθμίσεις (Παχιού, 2019).

Με την ένταξη της γυναίκας στην αγορά εργασίας κατά τις επόμενες δεκαετίες, οι νέοι παιδικοί σταθμοί στη χώρα μας παρουσίασαν «έκρηξη», αποκαλύπτοντας τα μεγάλα κενά στη νομοθεσία και ειδικά την περίοδο 1965-1987.

Ο νόμος τομή στην ιστορία της εκπαίδευσης στην Ελλάδα, ο 1566/1985 «Δομή και λειτουργία της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης», συμπεριέλαβε και την προσχολική ηλικία, θεσπίζοντας τα Παιδικά Κέντρα, συνδυάζοντας τη λειτουργία των νηπιαγωγείων και των παιδικών σταθμών. Σύμφωνα με το άρθρο 3, του νόμου 1566/1985, *«η προσχολική αγωγή παρέχεται στα νηπιαγωγεία, που λειτουργούν είτε ως ανεξάρτητα είτε μέσα σε παιδικά κέντρα. Η διεύθυνση των παιδικών κέντρων, η στελέχωσή τους με το απαραίτητο προσωπικό και κάθε σχετικό θέμα με τη λειτουργία τους, ανήκει στην αρμοδιότητα του Υπουργείου Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων. Η τοποθέτηση νηπιαγωγών στα νηπιαγωγεία που λειτουργούν μέσα στα παιδικά κέντρα, η υπηρεσιακή κατάσταση, η εξέλιξη των νηπιαγωγών και η εκπαιδευτική λειτουργία των νηπιαγωγείων, ανήκει στην αρμοδιότητα του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων»* (Νόμος 1566/1985 ΦΕΚ 167/Α/30-9-1985).

Το 1988 (ΦΕΚ: 546/Β/02.08.1988) θεσπίζεται ο νέος Κανονισμός Λειτουργίας των παιδικών σταθμών, ο οποίος ορίζει ως ρόλο τους την ημερήσια διατροφή και διαπαιδαγώγηση των νηπίων των εργαζομένων γονέων ή όσων λόγω κοινωνικών παραγόντων, χρήζουν φροντίδας από δημόσιο φορέα. Το 2002 ένας νέος κανονισμός υπογραμμίζει πως *«σκοπός των παιδικών και βρεφονηπιακών σταθμών είναι η παροχή ενιαίας προσχολικής αγωγής, σύμφωνα με τα πλέον σύγχρονα επιστημονικά δεδομένα, για την ολόπλευρη σωματικά, νοητικά, συναισθηματικά και κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών, η εξάλειψη των διαφορών, η εξυπηρέτηση των γονέων, η ομαλή μετάβαση στο σχολικό περιβάλλον και η ημερήσια διατροφή και φροντίδα τηρώντας τους κανόνες υγιεινής και ασφάλειας»* (Υπουργική Απόφαση 16065/2002 - ΦΕΚ 497/22-4-2002

Το 2001 με τον νόμο «Πρόγραμμα Πολιτεία για τη μεταρρύθμιση και τον εκσυγχρονισμό της Δημόσιας Διοίκησης και άλλες διατάξεις», οι παιδικοί, βρεφικοί

και βρεφονηπιακοί σταθμοί μεταβιβάζονται στην αρμοδιότητα των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ) (Νόμος 2880/2001 - ΦΕΚ 9/Α/30-1-2001). Από τότε λειτουργούν ως νομικά πρόσωπα, πολλοί λειτουργούν ως δημοτικές υπηρεσίες και ορισμένοι έχουν παραμείνει σε δημοτικές επιχειρήσεις.

Το 2008 η ΕΕΤΑΑ κλήθηκε με χρηματοδότηση του Υπουργείου Εσωτερικών και την Κεντρική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων Ελλάδας (ΚΕΔΚΕ), να συντάξει μελέτη απογραφής των παιδικών σταθμών των ΟΤΑ. Σύμφωνα με την καταγραφή, μεταβιβάστηκαν από το δημόσιο, 1.400 σταθμοί (*κρατικοί σταθμοί 1.245, σταθμοί δημόσιων οργανισμών 155, σύνολο 1.400.*), 218 ιδρύθηκαν από επιχειρήσεις ΟΤΑ χρηματοδοτούμενοι από τα δύο Κοινοτικά Πλαίσια στήριξης, (Κ.Π.Σ) και 133 ιδρύθηκαν από τους ίδιους τους Δήμους (κυρίως Αθήνας και Θεσσαλονίκης). Συνολικά, το 2008 λειτουργούσαν 1.751 παιδικοί σταθμοί σε 653 ΟΤΑ και οι περισσότεροι (1.491) ήταν ενταγμένοι σε δημοτικά ΝΠΔΔ και ιδρύματα (Σαπουνάκης, 2018).

2.2 Ο θεσμός του βρεφονηπιακού παιδικού σταθμού στην Περιφερειακή Ενότητα Φθιώτιδας

Τα χωροταξικά χαρακτηριστικά της ΠΕ Φθιώτιδας

Με τον Ν. 3852 ΦΕΚ Α' 87/7.6.2010 «Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης - Πρόγραμμα Καλλικράτης», θεσμοθετείται ο πρώτος και δεύτερος βαθμός τοπικής αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα. (Μικρές αλλαγές επέφερε στο πρόγραμμα Καλλικράτης ο «Νόμος 4555/2018 – ΦΕΚ Τεύχος Α' 133/19.07.2018 – Πρόγραμμα «ΚΛΕΙΣΘΕΝΗΣ Ι»). Οι αποκεντρωμένες διοικήσεις που προέκυψαν (Περιφερειακές Ενότητες και Δήμοι), συγκροτήθηκαν ως ενιαίες μονάδες και ως αποκεντρωμένες υπηρεσίες του κράτους, με γενική αποφασιστική αρμοδιότητα, στις κρατικές υποθέσεις της περιφέρειας τους.

Στον «Καλλικράτη» ορίζονται οι δήμοι ως αυτοδιοικούμενα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου, που αποτελούν τον πρώτο βαθμό τοπικής αυτοδιοίκησης. Η εδαφική περιφέρεια του κάθε δήμου με τον παρόντα νόμο αποτελείται από τις εδαφικές περιφέρειες των συνενωμένων Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Ο.Τ.Α.) που αποτελούν τις δημοτικές ενότητες του νέου δήμου και διατηρούν το όνομα του δήμου ή της κοινότητας.

Σύμφωνα με τον Ν. 3852 λοιπόν, οι πρωτοβάθμιοι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης-δήμοι της ΠΕ Φθιώτιδας συστάθηκαν ως εξής:

1. **Δήμος Αμφίκλειας – Ελάτειας** με έδρα την *Κάτω Τιθορέα*, αποτελούμενος από τους δήμους α. Αμφίκλειας β. Ελάτειας και γ. Τιθορέας, οι οποίοι καταργούνται.
2. **Δήμος Λοκρών** με έδρα την *Αταλάντη* αποτελούμενος από τους δήμους α. Αταλάντης β. Δαφνουσίων γ. Οπουντίων και δ. Μαλεσίνης, οι οποίοι καταργούνται.
3. **Δήμος Δομοκού** με έδρα το *Δομοκό* αποτελούμενος από τους δήμους α. Δομοκού β. Θεσσαλιώτιδος και γ. Ξυνιάδος, οι οποίοι καταργούνται.
4. **Δήμος Καμένων Βούρλων** με έδρα τα *Καμένα Βούρλα* αποτελούμενος από τους δήμους α. Αγίου Κωνσταντίνου β. Καμένων Βούρλων και γ. Μώλου, οι οποίοι καταργούνται
5. **Δήμος Στυλίδας** με έδρα τη *Στυλίδα* αποτελούμενος από τους δήμους α. Εχιναιών β. Πελασγίας και γ. Στυλίδος, οι οποίοι καταργούνται.

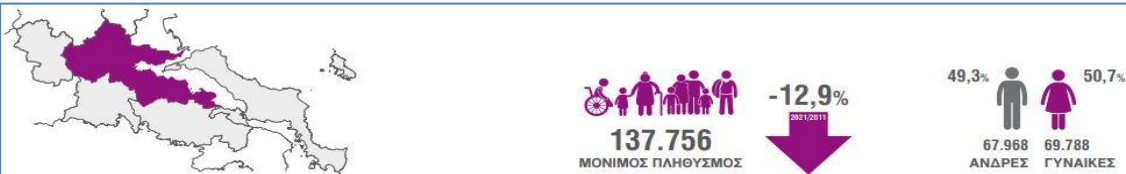
6. **Δήμος Λαμιέων** με έδρα τη Λαμία αποτελούμενος από τους δήμους α. Γοργοποτάμου β. Λαμιέων γ. Λειανοκλαδίου δ. Υπάτης και την κοινότητα Παύλιανης, οι οποίοι καταργούνται.

7. **Δήμος Μακρακώμης** με έδρα τη Σπερχειάδα αποτελούμενος από τους δήμους α. Αγίου Γεωργίου Τυμφρηστού β. Μακρακώμης γ. Σπερχειάδος και την κοινότητα Τυμφρηστού, οι οποίοι καταργούνται.

Ιστορική εξέλιξη - κοινωνικό υπόβαθρο της ΠΕ Φθιώτιδας

Σύμφωνα με την απογραφή του 2021 τα αποτελέσματα της οποίας δημοσιεύτηκαν τον Ιούλιο του 2021 η Φθιώτιδα παρουσιάζει από τα μεγαλύτερα ποσοστά μείωσης πληθυσμού πανελλαδικά, με μείωση κατά -12,9%. Ο σημερινός μόνιμος πληθυσμός της ΠΕ Φθιώτιδας ανέρχεται σε 137.756 (Πίνακας 2).

Πίνακας 2: Απογραφικά στοιχεία των Δήμων της ΠΕ Φθιώτιδας 2021

Περιφερειακή Ενότητα Φθιώτιδας

Δήμος	Πληθυσμός		Άνδρες		Γυναίκες	
	2011	2021	2011	2021	2011	2021
ΛΑΜΙΕΩΝ	75.315	66.472	37.417	32.268	37.898	34.204
ΑΜΦΙΚΛΕΙΑΣ - ΕΛΑΤΕΙΑΣ	10.922	8.381	5.504	4.174	5.418	4.207
ΔΟΜΟΚΟΥ	11.495	9.178	5.919	4.890	5.576	4.288
ΛΟΚΡΩΝ	19.623	17.854	9.753	8.769	9.870	9.085
ΜΑΚΡΑΚΩΜΗΣ	16.036	13.553	8.030	6.907	8.006	6.646
ΚΑΜΕΝΩΝ ΒΟΥΡΛΩΝ	12.090	10.901	5.944	5.281	6.146	5.620
ΣΤΥΛΙΔΟΣ	12.750	11.417	6.426	5.679	6.324	5.738

	2011	2021	Διαφορά	Μείωση
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ (Έδρα: Λαμία,η)	547.390	505.269	42.121	-7,7%
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ (Έδρα: Λαμία,η)	158.231	137.756	20.475	-12,9%
ΔΗΜΟΣ ΑΜΦΙΚΛΕΙΑΣ - ΕΛΑΤΕΙΑΣ (Έδρα: Κάτω Τιθορέα,η)	10.922	8.381	2.541	-23,3%
ΔΗΜΟΣ ΔΟΜΟΚΟΥ (Έδρα: Δομοκός,ο)	11.495	9.178	2.317	-20,2%
ΔΗΜΟΣ ΛΑΜΙΕΩΝ (Έδρα: Λαμία,η)	75.315	66.472	8.843	-11,7%
ΔΗΜΟΣ ΛΟΚΡΩΝ (Έδρα: Αταλάντη,η)	19.623	17.854	1.769	-9,0%
ΔΗΜΟΣ ΜΑΚΡΑΚΩΜΗΣ (Έδρα: Σπερχειάς,η)	16.036	13.553	2.483	-15,5%
ΔΗΜΟΣ ΚΑΜΕΝΩΝ ΒΟΥΡΛΩΝ (Έδρα: Καμένα Βούρλα,τα)	12.090	10.901	1.189	-9,8%
ΔΗΜΟΣ ΣΤΥΛΙΔΟΣ (Έδρα: Στυλίσ,η)	12.750	11.417	1.333	-10,5%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ https://elstat-outsourcers.statistics.gr/Census2022_GR.pdf

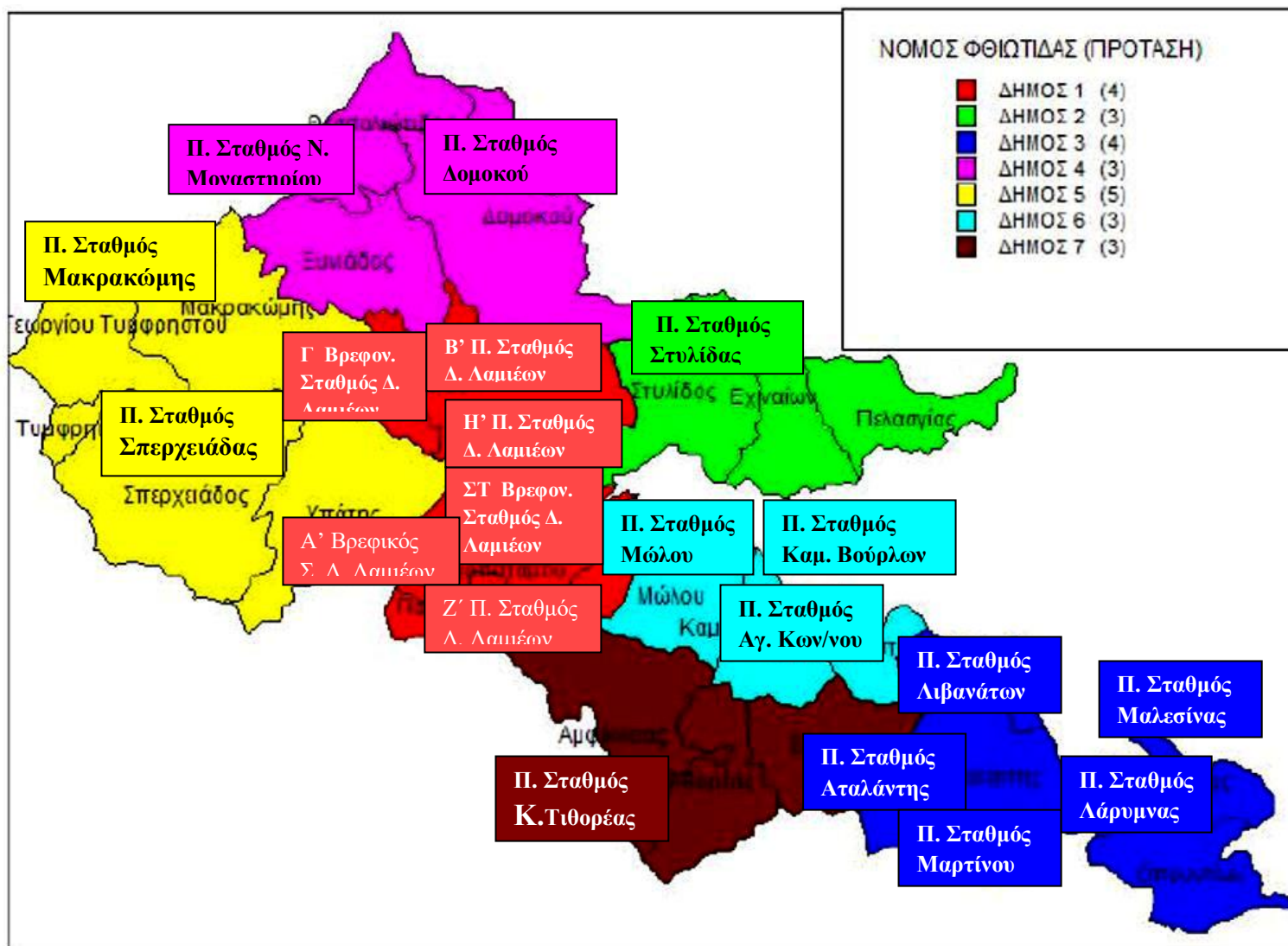
Οι Βρεφικοί- Βρεφονηπιακοί – Παιδικόί Σταθμοί της ΠΕ Φθιώτιδας ανά Δήμο

Όπως προαναφέρθηκε παραπάνω, το «Πρόγραμμα Πολιτεία για τη μεταρρύθμιση και τον εκσυγχρονισμό της Δημόσιας Διοίκησης και άλλες διατάξεις του 2001», μεταβίβασε τους παιδικούς, βρεφικούς και βρεφονηπιακούς σταθμούς, στην αρμοδιότητα των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ). Από τότε λειτουργούν ως νομικά πρόσωπα, πολλοί λειτουργούν ως δημοτικές υπηρεσίες και ορισμένοι έχουν παραμείνει σε δημοτικές επιχειρήσεις, στο πλαίσιο πάντα της δικαιοδοσίας των Δήμων. Το σύνολο των βρεφικών, βρεφονηπιακών και παιδικών σταθμών της ΠΕ Φθιώτιδας ανά δήμο, παρουσιάζεται στον πίνακα 3. Η χωροταξική τους κατανομή σε χάρτη της ΠΕ απεικονίζεται στην εικόνα 3.

Πίνακας 3: Κατανομή βρεφικών, βρεφονηπιακών και παιδικών σταθμών της ΠΕ Φθιώτιδας ανά δήμο

Δήμος	βρεφικός, βρεφονηπιακός παιδικός σταθμός
Δήμος Αμφίκλειας – Ελάτειας (έδρα Κάτω Τιθορέα)	Παιδικός Σταθμός Αμφίκλειας Παιδικός Σταθμός Ελάτειας Παιδικός Σταθμός Κ.Τιθορέας
Δήμος Λοκρών έδρα Αταλάντη	Παιδικός Σταθμός Μαλεσίνας Παιδικός Σταθμός Αταλάντης Παιδικός Σταθμό Λάρυμνας Παιδικός Σταθμός Μαρτίνου Παιδικός Σταθμός Λιβανατών
Δήμος Δομοκού έδρα Δομοκός	Παιδικός σταθμός Δομοκού Παιδικός Σταθμός Ν.Μοναστηρίου
Δήμος Καμένων Βούρλων έδρα Καμένα Βούρλα	Παιδικός σταθμός Αγ. Κωνσταντίνου Παιδικός σταθμός Καμένων Βούρλων Παιδικός σταθμός Μώλου
Δήμος Στυλίδας έδρα Στυλίδα.	Παιδικός Σταθμός Στυλίδας
Δήμος Λαμιέων έδρα Λαμία	Α' Βρεφικός Σταθμός Λαμίας Β' Παιδικός Σταθμός Λαμίας Γ' Βρεφονηπιακός Σταθμός Λαμίας ΣΤ' Βρεφονηπιακός Σταθμός Λαμίας Ζ' Παιδικός Σταθμός Λαμίας Η Παιδικός Σταθμός Λαμίας
Δήμος Μακρακώμης έδρα Σπερχειάδα	Παιδικός Σταθμός Σπερχειάδας Παιδικός Σταθμός Μακρακώμης

Εικόνα 3: Χωροταξική κατανομή-χάρτης των βρεφικών, βρεφονηπιακών και παιδικών σταθμών της ΠΕ Φθιώτιδας ανά δήμο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Ο Κανονισμός Λειτουργίας των Δημοτικών Βρεφικών, Βρεφονηπιακών και Παιδικών Σταθμών

Όπως προαναφέρθηκε, οι δημόσιοι Παιδικοί, Βρεφικοί και Βρεφονηπιακοί σταθμοί (Π.Β.&Β. Σταθμοί), μεταβιβάστηκαν στους Δήμους, σύμφωνα με το άρθρο 103 του ν. 3852/2010 «Σύσταση-συγχώνευση νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου». Το ΥΠ.ΕΣ. με το υπ' αριθ. 8801/04.03.2013 έγγραφό του, διευκρίνισε σχετικά με την αρμοδιότητα λειτουργίας αυτών των σταθμών ότι, *«στο πλαίσιο άσκησης της αρμοδιότητας της κοινωνικής προστασίας και αλληλεγγύης, απόκειται στη διακριτική ευχέρεια των δημοτικών αρχών, σταθμίζοντας τις υφιστάμενες δυνατότητες και ανάγκες, να αποφασίσουν εάν η εν λόγω αρμοδιότητα (της λειτουργίας των σταθμών), θα ασκηθεί από υπηρεσία του ίδιου του Δήμου, ή από ίδιο νομικό πρόσωπο, ή από δομή ενταγμένη σε ενιαίο νομικό πρόσωπο του Δήμου, ή, τέλος, από κοινωφελή επιχείρηση αυτού»*. Με λίγα λόγια, ανάλογα με τις δυνατότητες και ανάγκες του κάθε δήμου, άλλοι σταθμοί λειτουργούν ως υπηρεσίες των δήμων, άλλοι ως δομές ενταγμένες σε ενιαία νομικά πρόσωπα των δήμων και άλλοι, εντός κοινωφελούς δημοτικής επιχείρησης.

3.1. Σκοπός των Παιδικών, Βρεφικών και Βρεφονηπιακών Σταθμών

Ο σκοπός των Π.Β.&Β. Σταθμών, περιγράφεται στον Πρότυπο Κανονισμό, ο οποίος αποτελεί το πλαίσιο λειτουργίας των δημοτικών Παιδικών, Βρεφικών και Βρεφονηπιακών Σταθμών που λειτουργούν εντός νομικών προσώπων των δήμων ή ως υπηρεσία των δήμων. (ΦΕΚ 4249/Β/5-12-2017- ΚΥΑ 41087/2017). Στο άρθρο 2 καθορίζεται ο σκοπός των σταθμών:

Οι Π.Β.&Β.Σταθμοί, περιγράφονται ως δομές με στόχο κυρίως να διαπαιδαγωγήσουν και να παρέχουν αγωγή στα παιδιά που διανύουν την προσχολική ηλικία. Αυτές οι δομές στοχεύουν στα παρακάτω:

- Στην παροχή προσχολικής αγωγής και διαπαιδαγώγησης, με βάση την πιο πρόσφατη επιστημονική γνώση.
- Στη σωματική, νοητική, συναισθηματική και κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών.
- Να πληροφορούν και να καθοδηγούν τους γονείς, στον τομέα της σύγχρονης παιδαγωγικής και ψυχολογίας.

- Να δημιουργούν συνθήκες ομαλής μετάβασης για τα παιδιά προσχολικής ηλικίας, από το οικογενειακό περιβάλλον στο σχολικό, αλλά και ομαλής εισόδου στην κοινωνία και στην εκπαίδευση γενικότερα.
- Τα παιδιά που υποδέχονται, να απολαμβάνουν υπηρεσίες διατροφής και φροντίδας μέσα σε πλαίσιο ασφαλές και τήρησης των κανόνων υγιεινής.
- Την εξυπηρέτηση των ανέργων και εργαζόμενων γονέων.

3.2 Θέματα εγγραφής - προϋποθέσεις

Στο άρθρο 3 του Πρότυπου Κανονισμού, καθορίζονται τα θέματα εγγραφής των παιδιών. Όλα τα παιδιά δικαιούνται εγγραφής στους δημοτικούς Π.Β.& Β. Σταθμούς, ακόμη και στην περίπτωση που αντιμετωπίζουν διάφορες παθήσεις ή κάποια αναπηρία, εάν αποδεδειγμένα και επισήμως, έχει τη δυνατότητα να ενταχθεί στο περιβάλλον του Σταθμού και ειδικά, όταν αυτό θα το ωφελήσει. Στην προκειμένη περίπτωση, το Διοικητικό Συμβούλιο (Δ.Σ.) του νομικού προσώπου, δύναται να προσλάβει κατάλληλο ειδικό προσωπικό ή συνοδό (σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 21 του ν.2190/1994 ή του άρθρου 6 του ν.2527/1997).

Ειδικότερα, στους Βρεφικούς Σταθμούς εγγράφονται παιδιά από 6 μηνών έως 2,5 ετών και στους Παιδικούς, από 2,5 ετών έως την ένταξή τους στην υποχρεωτική προσχολική εκπαίδευση. Στους μικτούς Βρεφονηπιακούς Σταθμούς εγγράφονται βρέφη από 6 μηνών έως την ένταξή τους στην υποχρεωτική προσχολική εκπαίδευση. Τα παιδιά που εγγράφονται στους Π.Β.Β Σταθμούς ανήκουν στις οικογένειες κατοίκους της περιοχής του δήμου, με τη δυνατότητα εάν υπάρχει κενή θέση και ιδιαίτερη ανάγκη των γονέων, να εγγράφεται με απόφαση του Δ.Σ. και παιδί όμορου δήμου. Προηγούνται στις εγγραφές τα παιδιά γονέων που εργάζονται, ανέργων και τα παιδιά οικογενειών που είναι οικονομικά αδύνατες, με προτίμηση όσων χρήζουν για κοινωνικούς λόγους, ειδικής φροντίδας (παιδιά ορφανά, μονογονεϊκών, πολυτέκνων ή αναπήρων οικογενειών, γυναικών που διαβιούν σε δομές κακοποιημένων γυναικών κλπ).

3.3 Ζητήματα Αδειοδότησης και Λειτουργίας των Π.Β.&Β Σταθμών

Στο άρθρο 2 του Προεδρικού Διατάγματος (Υπ' Αριθμ. 99, ΦΕΚ Α' 141/28.09.2017), αναφέρεται ότι την ευθύνη έκδοσης άδειας ίδρυσης και λειτουργίας ενός Π.Β.&Β Σταθμού, αναλαμβάνει η αρμόδια υπηρεσία του δήμου της έδρας του, μετά από απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου ή του Δ.Σ. του νομικού προσώπου. Στην απόφαση ορίζονται, πλην των προσδιοριστικών του χαρακτήρα της δομής και των βασικών υποδομών της, ο μέγιστος αριθμός των βρεφών ή/και νηπίων που θα εξυπηρετεί και τα τμήματα λειτουργίας της.

Εάν αποτελεί υπηρεσία του δήμου, χρειάζεται να κατατεθεί και το σχέδιο του οργανισμού εσωτερικής υπηρεσίας, όπου προβλέπεται η διάρθρωση της δομής, σχετικά με τις θέσεις εργασίας και τα περιγράμματα των θέσεων (ΥΠΕΣ, <https://www.ypes.gr/provadisma-katigoron-proistameno-i-organikon-monadon/>).

3.4 Τεχνικές Προδιαγραφές

Στο άρθρο του προαναφερόμενου Π.Δ. του 1999 όπου ορίζονται οι τεχνικές προδιαγραφές των Π.Β.&Β Σταθμών, διαβάζουμε αρχικά ότι υπάγονται στον γενικό κτιριοδομικό κανονισμό των υπηρεσιών Υγείας και Κοινωνικής Πρόνοιας, όπως και στον κανονισμό Πυροπροστασίας Κτιρίων, της κατηγορίας χρήσης κτιρίων Υγείας και Κοινωνικής Πρόνοιας.

Για τους ελάχιστους χώρους και τις επιφάνειες που απαιτούνται για τη λειτουργία ενός Π.Β.&Β Σταθμού, παρατίθεται αυτούσιος από τα στοιχεία του Π.Δ, ο παρακάτω πίνακας, που αφορά

- α) βρεφικούς σταθμούς με δυναμικό 10 βρεφών,
- β) παιδικούς σταθμούς με δυναμικό 15 νηπίων και
- γ) βρεφονηπιακούς σταθμούς με δυναμικό 15 νηπίων.

(Κάθε Δομή μπορεί να στεγάζει μόνο βρέφη ή μόνο νήπια ή βρέφη και νήπια μαζί Πίνακας 4).

Πίνακας 4: Ελάχιστοι χώροι και επιφάνειες που απαιτούνται για τη λειτουργία ενός Π.Β.&Β Σταθμού

ΧΩΡΟΙ	ΚΑΘΑΡΗ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑ (τ.μ.)	ΕΛΑΧΙΣΤΕΣ ΕΠΙΦΑΝΕΙΕΣ ΜΕΤΡΑ (Μ)	ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ
Α. ΥΠΟΔΟΧΗ-ΔΙΟΙΚΗΣΗ			
1. Είσοδος-Αναμονή (καροτσάκια)	12	2,4	
2. Γραφείο Δ/σης	7	2,4	
3. Γραφείο Πολλαπλών Χρήσεων	9	2,4	Απαιτείται για Β.Σ. με >20 βρέφη ή για Π.Σ. με >30 νήπια, ή για ΒΝ.Σ. με >30 παιδιά
4. Χώρος Προσωπικού	7	2,2	Απαιτείται για σταθμούς > 6-7 άτομα προσωπικό
5. Μόνωση	6	1,8	Απαιτείται για Β.Σ. με >25 βρέφη ή για Π.Σ. με >35 νήπια, ή για ΒΝ.Σ. με >35 παιδιά
6. WC/DS προσωπικού-κοινού	6	--	
7. Ιδιαίτερος χώρος για καροτσάκια	3	--	Απαιτείται για Β.Σ. >25 βρέφη
Β1. ΧΩΡΟΙ ΒΡΕΦΩΝ			
1. Αίθουσα ύπνου βρεφών	2,50 τ.μ./βρέφος	3	Ελαχ. επιφάνεια αίθουσας 15,00 τ.μ.

2. Αίθουσα απασχόλησης βρεφών	1,20 τ.μ./βρέφος	3	Ελαχ. επιφάνεια αίθουσας 15,00 τ.μ.
3. Χώρος Αλλαγών- Λουτρού- Βρεφών	2,50 τ.μ. / θέση αλλαγής	1,5	1 θέση αλλαγής αντιστοιχεί σε 6 βρέφη Ελαχ. επιφάνεια χώρου (2/θέσεων) 5,00 τ.μ.
4. Χώρος παρασκευής γάλακτος	4	1,5	
B2. ΧΩΡΟΙ ΝΗΠΙΩΝ			
1. Αίθουσα απασχόλησης νηπίων	1,80 τ.μ./νήπιο 2 τ.μ./νήπιο	3,6 3,6	Ελάχ. επιφάνεια αίθουσας ή όμορων χώρων 25,00 τ.μ. Όταν χρησιμοποιείται και σαν τραπεζαρία
2. Αίθουσα ύπνου νηπίων	1,70 τ. μ /θέση ύπνου	3	1 θέση ύπνου / 4-5 νήπια. Ελαχ. επιφάνεια αίθουσας 9,00 τ.μ
ΧΩΡΟΙ	ΚΑΘΑΡΗ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑ (τ.μ.)	ΕΛΑΧΙΣΤΕΣ ΕΠΙΦΑΝΕΙΕΣ ΜΕΤΡΑ (Μ)	ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ
3. Τραπεζαρία	1,40 τ. μ. /νήπιο	3	Χώρος προαιρετικός ελαχ. επιφάνεια αίθουσας 15,00 τ.μ.
4. Χώρος WC/Λουτρού νηπίων	12	--	
Γ. ΒΟΗΘΗΤΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ			
1. Κουζίνα	8	2,2	Ελαχ. επιφάνεια όταν δεν παρασκευάζεται φαγητό

2. Αποθήκη τροφίμων	3	--	Απαιτείται όταν παρασκευάζεται φαγητό
3. Πλυντήριο (σιδερωτήριο)	7	2,2	
4. Ακάθαρτα και είδη καθαριότητας	3	--	Άμεση βοηθητική έξοδος
5. Γενική αποθήκη	5	--	
6. Λεβητοστάσιο	--	--	Ανάλογα με το σύστημα θέρμανσης

Ανάλογα με το είδος και του αριθμού παιδιών που φιλοξενεί ο Σταθμός, πρέπει να προβλέπεται και κατάλληλα σχεδιασμένος υπαίθριος χώρος. Τα ελάχιστα τετραγωνικά μέτρα πρέπει να είναι ως εξής:

1. Οι Βρεφικοί Σταθμοί: 3,50 τ.μ./βρέφος (άρα για 10 βρέφη, απαιτούνται κατ' ελάχιστο, 35 τ.μ.).
2. Οι Παιδικό και Βρεφονηπιακοί Σταθμοί: 4,50 τ.μ./ παιδί (άρα για 15 νήπια, απαιτούνται κατ' ελάχιστο, 67,5 τ.μ.).

Ο υπαίθριος χώρος πρέπει να σκιάζεται μερικώς για τις ζεστές περιόδους και δύναται να είναι ημιυπαίθριος, αλλά προστατευμένος από ρεύματα αέρα. Επίσης, θα μπορούσε να περιλαμβάνει σε ένα τμήμα του παιδική χαρά και χώρο πρασίνου, με εξοπλισμό ειδικά σχεδιασμένο, για ατομικό ή ομαδικό παιχνίδι.

Στις επόμενες παραγράφους θα παρουσιαστούν συνοπτικά, θέματα λειτουργίας των Π.Β.&Β Σταθμών, με βάση πάντα την ισχύουσα νομοθεσία.

3.5 Οικονομική Συμμετοχή - Μεταφορά

Επιστρέφοντας στον Πρότυπο Κανονισμό Λειτουργίας, ο δήμος (μέσω της αρμόδιας αρχής του εκάστοτε Π.Β.&Β Σταθμού), δύναται να ορίσει με συγκεκριμένα κριτήρια, οικονομική μηνιαία συμμετοχή των οικογενειών (τροφεία) των παιδιών, με χρηματικό ποσό που πρέπει να είναι λογικό και συμβολικό. Με την ίδια απόφαση του Δ.Σ ή του Δημοτικού Συμβουλίου, ο δήμος μπορεί να απαλλάσσει ορισμένες

οικογένειες από την καταβολή τροφείων ή να προβαίνει σε μείωσή τους, βάσει τεκμηρίωσης και αξιολόγησης από αρμόδια επιτροπή (Άρθρο 5).

Στην περίπτωση που ο δήμος μεταφέρει βρέφη ή νήπια στους Σταθμούς, με δημοτικό μεταφορικό μέσο, λαμβάνονται όλα τα σχετικά με τις προδιαγραφές ασφάλειας μέτρα και οπωσδήποτε εξασφαλίζεται η παρουσία συνοδού. Ο συνοδός ορίζεται από τον προϊστάμενο Σταθμού, μέσα από το παιδαγωγικό προσωπικό ή τους βοηθούς τους. Το κόστος μεταφοράς των παιδιών είναι ανεξάρτητο από την οικονομική εισφορά του άρθρου 5 του παρόντος Κανονισμού Σε κάθε περίπτωση θα πρέπει να είναι ανάλογο της οικονομικής δυνατότητας των γονέων (Άρθρο 6).

3.6 Συγκρότηση Σταθμών σε Τμήματα

Οι Βρεφικοί Σταθμοί συγκροτούνται α) Από τμήματα βρεφών 6 μηνών -1,5 ετών. Με απόφαση του αρμόδιου οργάνου δίνεται η δυνατότητα να συγκροτούνται τμήματα με βρέφη από 2 μηνών – 1,5 ετών και β) Από τμήματα βρεφών 1,5 ετών -2,5 ετών. Η αναλογία βρεφών προσωπικού ορίζεται στους 2 παιδαγωγούς και έναν βοηθό, ανά 12 βρέφη.

Οι Παιδικόι Σταθμοί συγκροτούνται: α) Από τμήματα νηπίων 2,5 ετών -3,5 ετών β) Από τμήματα νηπίων 3,5 ετών μέχρι την ηλικία εγγραφής τους στην υποχρεωτική εκπαίδευση.

Οι Βρεφονηπιακοί (Μικτοί Παιδικόι Σταθμοί) συγκροτούνται ακριβώς με το συνδυασμό τμημάτων των προηγούμενων δύο περιπτώσεων

Η αναλογία παιδιών προσωπικού για κάθε τμήμα Π.Σ. είναι 1 παιδαγωγός και 1 βοηθός, ανά 25 παιδιά.

Εφόσον υπηρετεί το προβλεπόμενο προσωπικό, δίνεται η δυνατότητα ο αριθμός των βρεφών ή νηπίων ανά τμήμα, να υπερβαίνει το 10% (άρθρα 7 και 8).

3.7 Διατροφή - Ημερήσιο Πρόγραμμα

Σε κάθε Σταθμό, τα βρέφη και τα νήπια σιτίζονται με την αναγκαία ποιοτικά και ποσοτικά τροφή, πρωί και μεσημέρι (για τους Σταθμούς διευρυμένης λειτουργίας και το απόγευμα). Η διαίτα των παιδιών για να συντάσσεται με τη σύγχρονη

παιδιατρική για την ποιοτική διατροφή, καθορίζεται από επιτροπή στην οποία υποχρεωτικά συμμετέχουν ο προϊστάμενος και ο παιδίατρος του εκάστοτε Σταθμού. Το σχέδιο διατροφής επιδεικνύεται σε εμφανές σημείο του Σταθμού, για την ενημέρωση των γονέων. Εάν υπάρχει η δυνατότητα, ο δήμος επιτρέπεται να παρασκευάζει μαζικά τα γεύματα των βρεφών και νηπίων, σε άλλους Σταθμούς, που χρησιμοποιούνται ως κέντρα-μαγειρεία, εξασφαλίζοντας την ασφαλή μεταφορά τους στους υπόλοιπους σταθμούς. Το γάλα εξαιρείται και υποχρεωτικά πραγματοποιείται η παρασκευή του, μέσα στο Σταθμό (Άρθρο 11).

Το ημερήσιο πρόγραμμα δημιουργικής απασχόλησης των Π.Β.&Β Σταθμών στοχεύει στην ισορροπημένη ψυχοσωματική ανάπτυξη των παιδιών. Ο βασικός προσανατολισμός του προγράμματος αφορά στην κοινωνική εξοικείωση των παιδιών, στον υγιή συγχρωτισμό μεταξύ τους και στην ενίσχυση της εξέλιξής τους, εντός ενός ασφαλούς κλίματος ελευθερίας. Το πλαίσιο του προγράμματος αυτού, σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να είναι τιμωρητικού χαρακτήρα, ενώ το προσωπικό οφείλει να ακολουθεί διαλεκτικές προσεγγίσεις αγάπης, στοργής, φροντίδας, εμπιστοσύνης, αποδοχής και κατανόησης. Η προσέλευση, η αναχώρηση των παιδιών και οι ώρες των γευμάτων είναι χρονικά καθορισμένες, με αποδεκτή σε μια σχετική ευελιξία.

Οι Π.Β.&Β. Σταθμοί ανοίγουν κάθε Σεπτέμβριο, ξεκινώντας με την προσαρμογή των παιδιών στο πλαίσιο του Σταθμού, μέσω ευέλικτων παιδαγωγικών δραστηριοτήτων, σε συνεργασία του παιδαγωγικού προσωπικού και της οικογένειας, ώστε τα βρέφη/νήπια να προσαρμοστούν ομαλά και να ανεξαρτητοποιηθούν σταδιακά.

Το παιδαγωγικό πρόγραμμα του Σταθμού διατρέχεται από την παιδοκεντρική προσέγγιση, η οποία κατευθύνει τον παιδαγωγό να λειτουργεί σεβόμενος τις ατομικές και κοινωνικο-πολιτισμικές διαφορές των παιδιών. Προβλέπονται ώρες ελεύθερου παιχνιδιού σε εξωτερικό ή εσωτερικό χώρο και ώρες ανάπαυσης και χαλάρωσης, ανάλογα με την ηλικία των παιδιών και με βάση τις ατομικές και βιολογικές του ανάγκες. αναγκών τους (Άρθρο 6).

3.8. Ιατρική Παρακολούθηση

Κάθε Σταθμός υποστηρίζεται υποχρεωτικά από παιδίατρο κάθε δεκαπέντε ημέρες, για την επισκόπηση της υγείας των παιδιών και τη διατήρηση φακέλου υγείας

για κάθε παιδί, εντός του Σταθμού. Ο παιδίατρος συναντά και τους γονείς, προς ενημέρωση σχετικά με την υγιεινή των παιδιών τους, τουλάχιστο τρεις φορές μέσα στη σχολική χρονιά. Το προσωπικό του Σταθμού, είναι επίσης υπεύθυνο για τη διασφάλιση της υγείας των παιδιών, υποχρεούμενο να ακολουθεί όλα τα απαραίτητα μέτρα υγιεινής και ασφάλειας, αποφεύγοντας οποιαδήποτε αμέλεια ή παράλειψη, οι οποίες ενέχουν δυνητικά αρνητικές επιπτώσεις στην υγεία των παιδιών (Άρθρο 9).

3.9 Γενικά Ειδικά Καθήκοντα και Αρμοδιότητες Προσωπικού

«Το προσωπικό των Π.Β.&Β Σταθμών είναι υποχρεωμένο να συμβάλλει με όλες τις δυνάμεις του στην εύρυθμη λειτουργία τους, να καλλιεργεί και να αναπτύσσει περαιτέρω τις γνώσεις του, παρακολουθώντας τις επιστημονικές εξελίξεις, και γενικά να εκτελεί τα καθήκοντά του ευσυνείδητα» (Άρθρα 12 και 13).

Στις παραγράφους που ακολουθούν, παρατίθενται οι θέσεις και το προσωπικό που προβλέπονται για τους Π.Β.&Β Σταθμούς, με μια πολύ συνοπτική περιγραφή των καθηκόντων τους.

-Το *Παιδαγωγικό Προσωπικό* είναι υπεύθυνο για την απασχόληση, τη φροντίδα και την εκπαίδευση των παιδιών, με επιπλέον αρμοδιότητες επικοινωνίας με τους γονείς και τον παιδίατρο.

- *Ο/Η Βοηθός Παιδαγωγού* βοηθάει το παιδαγωγικό προσωπικό σε όλα τα καθήκοντά του και το αντικαθιστά όταν απουσιάζει.

-*Ο/Η Κοινωνικός Λειτουργός* (εφόσον υπηρετεί), είναι ο διάμεσος μεταξύ σταθμού και των οικογενειών, συνεργάζεται με το παιδαγωγικό προσωπικό και με τον Παιδίατρο του Σταθμού.

-*Η Μαγείρισσα ή ο Μάγειρας* είναι υπεύθυνη/νος για την κουζίνα, παρασκευάζει και επιμελείται το φαγητό με βάση το διαιτολόγιο, τηρώντας προσεκτικά τους κανόνες υγιεινής των αντίστοιχων χώρων.

-*Ο/Η Βοηθός Μαγείρου ή Μαγείρισσας ή Τραπεζοκόμος* φροντίζει για τη διανομή του φαγητού, και βοηθά το μάγειρα ή τη μαγείρισσα στην προετοιμασία του.

- *Το Προσωπικό Καθαριότητας - Βοηθητικών Εργασιών* είναι υπεύθυνο για την καθαριότητα των εσωτερικών και εξωτερικών χώρων του Σταθμού και για διάφορες βοηθητικές εργασίες.

- *Ο/Η Παιδίατρος* προσλαμβάνεται με σύμβαση έργου και υποχρεούται να εξετάζει τα παιδιά ανά 15 ημέρες, να καταγράφει την αναπτυξιακή πορεία τους και να παρακολουθεί την ψυχική και σωματική υγεία τους. Επίσης παράσχει τις ιατρικές του υπηρεσίες σε οποιοδήποτε έκτακτο περιστατικό.

-*Ο/Η Ψυχολόγος* του Σταθμού (εφόσον υπάρχει), ενεργεί συμβουλευτικά για την ψυχολογική υποστήριξη των παιδιών και των γονέων τους, συνεργαζόμενος/η στενά με τον/την παιδίατρο, τον/την κοινωνική λειτουργό και το παιδαγωγικό προσωπικό. Επίσης, βοηθά και συμβουλεύει το παιδαγωγικό προσωπικό για την καλύτερη απόδοση στην εργασία τους.

-*Ο/Η Διατροφολόγος* (εφόσον υπάρχει), συμβουλεύει για το σχεδιασμό, τον προγραμματισμό και την εκτέλεση του προγράμματος διατροφής των βρεφών και νηπίων του σταθμού και συνεργάζεται με τους γονείς σε θέματα σχετικά με τη διατροφή. Λαμβάνει μέρος σε εκπαιδευτικά προγράμματα που οργανώνει ο Σταθμός για θέματα σωστής διατροφής και αντιμετώπισης θεμάτων παχυσαρκίας ή άλλων θεμάτων, σχετικών με το αντικείμενό του.

-*Ο/Η Νοσηλεύτης/Νοσηλεύτρια* (εφόσον υπάρχει), αντιμετωπίζει περιπτώσεις ανάγκης παροχής πρώτων βοηθειών, και επιβλέπει περιπτώσεις παιδιών που πάσχουν από διαβήτη, αλλεργίες, επιληψία κλπ, με παράλληλη συνεργασία με το γονέα.

-*Ο/Η Οδηγός* είναι υπεύθυνος για την ασφαλή μεταφορά των παιδιών προς και από το Σταθμό, για την καλή συντήρηση και καθαριότητα του αυτοκινήτου του Σταθμού και οφείλει να τηρεί σχολαστικά τον Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας και τους όρους ασφαλούς μεταφοράς παιδιών.

3.10 Ωράριο Εργασίας του Προσωπικού

Το ωράριο εργασίας του παιδαγωγικού προσωπικού των παιδικών σταθμών, που υπηρετεί στους παιδικούς και βρεφονηπιακούς σταθμούς των ΟΤΑ Α΄ Βαθμού, διέπεται από το Ν. 4368/2016 (ΦΕΚ 21/Τεύχος Α΄/21-2-2016 άρθρο 8 παρ. 2). Στον παραπάνω νόμο γίνεται προσπάθεια ενιαίας αντιμετώπισης, των εξής τριών περιπτώσεων προσωπικού:

Α) *το μόνιμο προσωπικό και με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου αορίστου χρόνου προσωπικό (ΙΔΑΧ)*, θα εργάζεται εβδομαδιαία τριάντα (30) ώρες. Οι κλάδοι που αφορά αυτή ρύθμιση, είναι οι κλάδοι ή ειδικότητες των Νηπιαγωγών, των

Βρεφονηπιοκόμων και οι κλάδοι των Κοινωνικών Λειτουργών, των βοηθών Βρεφοκόμων Παιδοκόμων και των Αδελφών Νοσοκόμων, στην περίπτωση που ασκούν καθήκοντα των κλάδων ή των ειδικοτήτων Νηπιαγωγών ή Βρεφονηπιοκόμων.

Β) για το προσωπικό αντίστοιχων ειδικοτήτων που εργάζεται με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου ορισμένου χρόνου (ΙΔΟΧ-ΣΟΧ), το οποίο απασχολείται στους παιδικούς και βρεφικούς σταθμούς των ΟΤΑ, για λόγους χρηστής διοίκησης και ενιαίας αντιμετώπισης των εργαζομένων που απασχολούνται σε όμοια καθήκοντα και στον ίδιο χώρο εργασίας, θα πρέπει να ισχύει το ίδιο ωράριο των τριάντα ωρών εβδομαδιαίως. Το ίδιο ισχύει και για τις ανανεώσεις των μελλοντικών συμβάσεων που θα συναφθούν μέσω ευρωπαϊκών προγραμμάτων, όπως το πρόγραμμα «Εναρμόνιση Επαγγελματικής και Οικογενειακής Ζωής» (ΕΣΠΑ).

Γ) το ωράριο του προσωπικού που απασχολείται σε παιδικούς και βρεφονηπιακούς σταθμούς που λειτουργούν στο πλαίσιο νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου (επιχειρήσεων) των ΟΤΑ, δεν συμπεριλαμβάνεται άμεσα στην παράγραφο 5 του άρθρου 1 της ΠΝΠ «Περί καθιερώσεως πενθημέρου εβδομάδος εργασίας των δημοσίων εν γένει υπηρεσιών και ρυθμίσεως συναφών θεμάτων», που κυρώθηκε με το άρθρο πρώτο του ν.1157/1981. «Όμως το ωράριο των τριάντα ωρών εβδομαδιαίως θα εφαρμόζεται στο προσωπικό των ΝΠΙΔ των ΟΤΑ εφόσον από τις συλλογικές συμβάσεις, Κανονισμούς και λοιπές ρυθμίσεις της εργατικής νομοθεσίας, γίνεται παραπομπή στο ισχύον ωράριο του προσωπικού των ΟΤΑ των αντίστοιχων κλάδων και ειδικοτήτων» (Νόμος 4368/2016, άρθρο 8 παρ. 2).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. Θεωρητικές προσεγγίσεις

4.1 Από τη φροντίδα στην αγωγή

Η προσχολική φροντίδα, ένα τομέας που δημιουργήθηκε αρχικά για να διευκολύνει τη γυναίκα που εργάζεται, σταδιακά μετατρέπεται από υπηρεσία φροντίδας σε υπηρεσία αγωγής και εκπαίδευσης, με ολοένα και μεγαλύτερο προσανατολισμό στην ποιοτική διάσταση του ζητήματος. Αλλαγές διαπιστώνονται ταυτόχρονα και στον εννοιολογικό προσδιορισμό, με τις έννοιες όπως φύλαξη ή ακόμη και φροντίδα, να θεωρούνται αναχρονιστικές και να αντικαθίστανται με όρους σύγχρονους και πιο περιεκτικούς, δηλωτικοί του σημαίνοντός τους (Κωνσταντίνου & Σταθάκης, 2017). Η Εύη Ζαμπέτα (1998), αρκετά νωρίς έθεσε τον ευρύτερο όρο «αγωγή της πρώιμης παιδικής ηλικίας», ο οποίος περιλαμβάνει τους θεσμούς και τις υπηρεσίες που εμπλέκονται από τη γέννηση του παιδιού, έως την ένταξή του στο σχολικό περιβάλλον του δημοτικού.

Οι επιστήμονες και οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής, διαθέτουν πλέον εργαλεία που δεν υπήρχαν πριν από μια εικοσαετία. Οι συγκλίνουσες νέες γνώσεις για την ανάπτυξη του ανθρώπινου εγκεφάλου και οι αποδείξεις για την αλληλεξάρτηση της γνωστικής, κοινωνικής και συναισθηματικής ανάπτυξης, παρέχουν στους ερευνητές τη δυνατότητα να προτείνουν ένα ενιαίο πλαίσιο καθοδήγησης, για τις προτεραιότητες των πολιτικών, που αφορούν στην πρώιμη παιδική ηλικία. Σύμφωνα με έρευνα του Πανεπιστημίου του Harvard το 2007, τα προγράμματα που εφαρμόζονται σε κέντρα πρώιμης παιδικής αγωγής και φροντίδας τα οποία έδειξαν να έχουν θετική επίδραση στην ανάπτυξη των παιδιών, περιείχαν κάποιον συνδυασμό των παρακάτω στοιχείων:

- προσωπικό υψηλού επιπέδου
- μικρό μέγεθος τάξεων με υψηλή αναλογία ενηλίκων – παιδιών
- πλούσιο γλωσσικό περιβάλλον
- προγράμματα κατάλληλα για την ηλικία των παιδιών
- πλούσιο υλικό για ερεθίσματα σε ασφαλές πλαίσιο
- αποδοχή και θερμή αλληλεπίδραση μεταξύ προσωπικού και παιδιών (Center on the Developing Child, 2007).

Στις επόμενες παραγράφους θα παρουσιαστούν ζητήματα σχετικά με το προσωπικό των δομών πρώιμης αγωγής και φροντίδας, του χώρου των παιδικών σταθμών ως

εκπαιδευτικό περιβάλλον, της αξιολόγησης και της μετάβασης στην προσχολική αγωγή.

4.2 Το προσωπικό των παιδικών σταθμών

Ο ΟΟΣΑ επισημαίνει ότι οι επαγγελματίες της πρώιμης παιδικής φροντίδας και αγωγής, αναμένεται να διαθέτουν ορισμένες γνώσεις, δεξιότητες και ικανότητες. Η έρευνα αποκαλύπτει ότι ένας από τους βασικούς παράγοντες παροχής υπηρεσιών υψηλής ποιότητας στον τομέα, αποτελούν οι καλά εκπαιδευμένοι επαγγελματίες του χώρου. Συνεχίζοντας, η έρευνα δείχνει ότι η συμπεριφορά τους σχετίζεται με την εκπαίδευση και την κατάρτισή τους, οπότε τα προσόντα, η εκπαίδευση και η κατάρτιση του προσωπικού της πρώιμης παιδικής φροντίδας και αγωγής, αποτελούν σημαντικό ζήτημα ποιότητας (ΟΟΣΑ, 2006). Η μόρφωση του προσωπικού μοιάζει αναγκαία αλλά και ικανή συνθήκη, εφόσον οδηγεί στο αποτέλεσμα που κάνει τη διαφορά: στη διαμόρφωση ενός υψηλής ποιότητας παιδαγωγικού περιβάλλοντος. Υπάρχουν ισχυρές αποδείξεις ότι η δημιουργία ενός πλούσιου σε ερεθίσματα περιβάλλοντος και η καλή παιδαγωγική πρακτική, δημιουργούνται από το καλύτερα εκπαιδευμένο προσωπικό, με καλύτερα μαθησιακά αποτελέσματα για τα παιδιά (Litjens and Taguma, 2010).

Για παράδειγμα, η αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών για καινοτόμες προσεγγίσεις, είναι δεξιότητα ικανή να δημιουργήσει ένα κατάλληλο εκπαιδευτικό περιβάλλον ακόμη και για τα παιδιά προσχολικής ηλικίας. Οι Τόκη και Παγγέ (2014), διεξήγαγαν έρευνα σε φοιτητές παιδαγωγικών σχολών και σχολών επιστημών υγείας, με θέμα τη δημιουργία σεναρίου ψηφιακής αφήγησης στην τάξη και κατέληξαν σε συμπεράσματα σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία. Οι φοιτητές οι οποίοι ήλθαν πρώτη φορά σε επαφή με το θέμα, αναγνώρισαν ότι η ψηφιακή αφήγηση μπορεί να είναι ένα πολύ δημιουργικό εργαλείο, το οποίο αξιοποίησαν με επιτυχία για να εισάγουν την τεχνολογία στο μάθημά τους. Η προσέγγιση αυτή με τον υπολογιστή και διάφορα πολυμέσα, προκάλεσε μεγάλο ενθουσιασμό στα νήπια και πολύ υψηλή συμμετοχή στη δραστηριότητα.

4.3 Ο χώρος του παιδικού σταθμού

Το περιβάλλον μιας δομής πρώιμης φροντίδας και αγωγής, πρέπει να είναι σχεδιασμένο με τρόπο που να εξυπηρετεί από βρέφη λίγων μηνών και νήπια, έως ενηλίκους, με διαφορετικές ανάγκες και σωματότυπους. Εκτός από τους χώρους δραστηριοτήτων και προστατευμένου παιχνιδιού, χρειάζονται και χώροι απόσυρσης, ύπνου, αλληλεπίδρασης κλπ. Όπως αναφέρθηκε και σε άλλες ενότητες, είναι ένας χώρος δυαδικός, με εκπαιδευτικό προσανατολισμό, διαφορετικός όμως από μια κλασσική σχολική τάξη αλλά και χώρος διαβίωσης, για αρκετές ώρες ημερησίως. Ως προς τις προδιαγραφές σχεδιασμού ενός χώρου παιδικού σταθμού, πολλές φορές δεν λαμβάνεται υπόψη η συνολική επιφάνεια για τις ανάγκες ολόκληρης της εγκατάστασης. Είναι πολύ κοινό λάθος να υποτιμηθεί το ποσοστό των χώρων που δεν είναι αίθουσες δραστηριοτήτων και μάθησης ή του εξωτερικού χώρου, με αποτελέσματα τις μη λειτουργικές εγκαταστάσεις (Arthur et al, 2006).

Ανεξαρτήτως, η αίθουσα ενός παιδικού σταθμού οργανώνεται με διάφορα υλικά και μέσα ώστε να προσφέρει ερεθίσματα και να δημιουργεί διάφορα μαθησιακά περιβάλλοντα, μέσα από τα οποία τα μικρά παιδιά υιοθετούν συμπεριφορές και αποκτούν δεξιότητες. Με αυτή την έννοια ενέχει παιδαγωγικό προσανατολισμό η σχέση παιδιού-χώρου, ο οποίος πρέπει να σχεδιάζεται κατάλληλα αλλά και να χρησιμοποιείται με τρόπο που να αξιοποιεί αυτή τη σχέση (French 2007). Οι παρεμβάσεις όμως του παιδαγωγού στο χώρο ενός Π.Β.&Β. Σταθμού, είναι δυνατό να προσανατολίσουν την αγωγή των παιδιών, σε σύγχρονες ή όχι μεθόδους. Την εσωτερική οργάνωση του χώρου ενός παιδικού σταθμού, εξετάζει η Μαρία Δερμεντζόλογου (2009) και στα ευρήματα της έρευνας, διαπιστώνει ότι είναι μεν προσαρμοσμένη σε μικρή κλίμακα για την προνηπιακή ηλικία αλλά μονοδιάστατα, με διάφορες «γωνιές» που δεν εξυπηρετούν τις νέες παιδοκεντρικές μεθόδους. Διαπιστώνει επίσης, ότι οι παιδαγωγοί αξιοποιούν διαφορετικά τους χώρους ανάλογα με την παιδαγωγική τους κατάρτιση.

Αλλά και από την πλευρά των γονέων, ανάμεσα στα κριτήρια που καθορίζουν το Σταθμό στον οποίο θα εμπιστευτούν το παιδί τους, είναι και τα κτηριακά. Ενδιαφέροντα είναι τα ευρήματα της εργασίας της Αγγελικής Δημητρακοπούλου (2021), στην οποία εξέτασε τα κριτήρια με τα οποία οι γονείς επιλέγουν έναν παιδικό σταθμό, σε δείγμα 128 ατόμων. Για τους εσωτερικούς χώρους, οι γονείς έδειξαν προτίμηση στα ανοιχτά χρώματα, στην καλή δόμηση του χώρου και στον πλούσιο

εξοπλισμό με παιδαγωγικό υλικό. Για τους εξωτερικούς χώρους, οι γονείς θεωρούν πολύ σημαντική την ύπαρξη διαφόρων τύπων, καλοσυντηρημένων και ασφαλών παιχνιδιών.

4.4 Ο αποχωρισμός από την οικογένεια- η μετάβαση των μικρών παιδιών σε νέα περιβάλλοντα αγωγής και εκπαίδευσης

Ο τρόπος που επικοινωνεί και μαθαίνει ένας άνθρωπος, που ανταποκρίνεται στο περιβάλλον του και δημιουργεί οποιεσδήποτε σχέσεις, όπως και η διαχείριση των συναισθημάτων του, εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την προσοχή που έχει δεχτεί στα πρώτα χρόνια της ζωής του (Belsky, 2001). Τα παιδιά που εισέρχονται σε έναν παιδικό σταθμό, φέρουν μαζί τους προσωπικά βιώματα από την οικογένειά τους, σε μια νέα κατάσταση, πασχίζοντας να ισορροπήσουν ανάμεσα σε δύο κόσμους. Η απόσχιση από τους γονείς του για ένα νήπιο, μπορεί να είναι μια αρκετά οδυνηρή και στρεσογόνα κατάσταση και όπως αποδεικνύει η έρευνα, σχετίζεται με την ανίχνευση υψηλών ποσοστών κορτιζόλης, της ορμόνης του άγχους στο αίμα. Μάλιστα τα επίπεδα της ορμόνης πέφτουν το απόγευμα, όταν ο παράγοντας που προκαλεί το άγχος εκκλείπει, ενώ τα βρέφη χρειάζονται μεγαλύτερο διάστημα για να επανέλθουν (Nystad, et al, 2021).

Σε εργασία των Rimm-Kaufman & Pianta (2000), σχετικά με το θέμα της μετάβασης από το σπίτι στον παιδικό σταθμό, διενεργήθηκε ποσοτική έρευνα με ερωτηματολόγια, σε δείγμα 3,595 εκπαιδευτικών για τη διερεύνηση των απόψεών τους. Τα συμπεράσματα έδειξαν ότι λόγω των δραματικών αλλαγών κατά τη διάρκεια της μετάβασης, τα μικρά παιδιά βιώνουν μια πολύ ευαίσθητη περίοδο, η οποία συχνά έχει επιπτώσεις στην υπόλοιπη σχολική εκπαίδευσή τους.

Γενικά, για τα προγράμματα μετάβασης όπου εφαρμόστηκαν, αποδείχθηκε ότι η αποτελεσματικότητά τους είναι συνάρτηση της συνεργασίας εκπαιδευτικών, γονέων και κοινότητας. Αυτό προέκυψε και από έρευνα γύρω από αυτά τα προγράμματα, στην οποία οι εκπαιδευτικοί επιβεβαίωσαν την ανάγκη της προαναφερθείσας συνεργασίας και πρόσθεσαν τη συμμετοχή του κράτους ως σημαντικό παραγοντα. Επίσης πρόσθεσαν, ότι χρειάζονται συνεχή επιμόρφωση για να καταφέρουν σε συνεργασία με το παιδί και τους γονείς, να υλοποιήσουν πρακτικά και προσαρμοσμένα κατά περίπτωση, προγράμματα μετάβασης. Από την πλευρά τους

οι γονείς, θεωρούν ότι η ενημέρωση και η καθοδήγηση είναι απαραίτητο συστατικό για να συμμετέχουν ενεργά στη διαδικασία της μετάβασης, ώστε μαζί με τους εκπαιδευτικούς και την πολιτεία, να προσφέρουν μια ομαλή αφετηρία στο παιδί τους. Η προσχολική αγωγή όμως χρειάζεται αλλαγές, προκειμένου οι θεσμοί να δράσουν εποικοδομητικά, για την παραγωγή συνεχών και σταθερών αποτελεσμάτων. (Αναγνωστοπούλου, 2017).

Το ίδιο συμβαίνει και κατά τη μετάβαση από τον παιδικό σταθμό στο νηπιαγωγείο. Στην Ελλάδα δεν υπάρχουν γενικές κατευθύνσεις, αποφάσεις ούτε λαμβάνονται πρακτικά μέτρα για το προσωπικό, τα παιδιά ή τις οικογένειες, σχετικά με τη διασφάλιση της συνεργασίας παιδικών σταθμών και σχολείων, κατά τη μετάβαση στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση (νηπιαγωγείο, δημοτικό σχολείο).

Τα παραπάνω περιλαμβάνονται και στο δίκτυο «Ευριδίκη», το οποίο συντάσσει κάθε χρόνο εκθέσεις, σχετικά με την κατάσταση της εκπαίδευσης σε κάθε χώρα. Για την Ελλάδα και την προσχολική αγωγή για το 2021, αναφέρει για μια ακόμη φορά, ότι δεν υπάρχει επίσημη αξιολόγηση ούτε για το βαθμό ετοιμότητας των παιδιών για τη μετάβαση από το νηπιαγωγείο στην επόμενη υποχρεωτική βαθμίδα εκπαίδευσης. Μόνο μέσα στο καθημερινό αναλυτικό πρόγραμμα που ακολουθείται στα νηπιαγωγεία, καλλιεργούνται ορισμένες γνώσεις και δεξιότητες που υποστηρίζουν και ενισχύουν την ομαλότερη, κατά το δυνατόν, μετάβαση του νηπίου στην επόμενη βαθμίδα εκπαίδευσης. Οι διαδικασίες μετάβασης περιορίζονται σε οδηγίες από τους σχολικούς συμβούλους προσχολικής αγωγής για τα μέτρα που πρέπει να λαμβάνονται και αφορούν την μετάβαση των παιδιών στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Μερικά από αυτά είναι:

- «-η υποβοήθηση των παιδιών προς απόκτηση κυρίως δεξιοτήτων και λιγότερο μαθησιακών γνώσεων, που ούτως ή άλλως θα διδαχθούν πιο αναλυτικά στην επόμενη εκπαιδευτική βαθμίδα,
- δεξιότητες αυτοεξυπηρέτησης,
- γνώση του εαυτού και των άλλων,
- διαδικασία κοινωνικοποίησης, ένταξη στην σχολική ομάδα και σεβασμός στους κανόνες της ομάδας,
- αντίληψη του συνόλου που περιβάλλει τον εαυτό, εφαρμογή της διαπαιδαγώγησης των Ορίων»

(Μετάβαση στην Προσχολική-Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση Κανονιστικά κείμενα
Ευρυδίκη [https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/el/national-education-
systems/greece/ekpaideytikes-kateythynseis](https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/el/national-education-systems/greece/ekpaideytikes-kateythynseis))

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. Η πρόμη παιδική φροντίδα και εκπαίδευση Παγκοσμίως

Σύμφωνα με την έκθεση της UNESCO (Ιούνιος 2022), οι υπηρεσίες πρόμης παιδικής φροντίδας και εκπαίδευσης παγκοσμίως, αφορούν βρεφικά και παιδικά κέντρα ημερήσιας φροντίδας, προνηπιακές και νηπιακές προσχολικές δομές. Οι βρεφικές υπηρεσίες εντάσσουν παιδιά κάτω του ενός έτους και άλλες από 1-2 ετών. Οι προνηπιακές και νηπιακές υπηρεσίες, συνήθως υποδέχονται παιδιά 3-5 ετών, προσφέροντας πρόμη εκπαίδευση, στα χρόνια πριν την είσοδό τους το δημοτικό σχολείο. Σε μερικές χώρες παρατηρούνται και άλλες διαιρέσεις, όπως αυτή των 2- 4 ετών (<https://www.unesco.org/en/education/early-childhood>).

Η «αγορά» παιδικής φροντίδας σε όλο τον κόσμο, είναι μοιρασμένη μεταξύ ιδιωτικού και δημόσιου τομέα, είτε αναφέρεται σε υπηρεσίες εντός, είτε εκτός σπιτιού. Στις υπηρεσίες εκτός σπιτιού σε πολλές χώρες, περιλαμβάνονται και όσες παρέχονται στο χώρο εργασίας. Επειδή υπολογίζεται μια επερχόμενη αύξηση του αριθμού των γυναικών στην αγορά εργασίας και συνεπώς αύξηση στις ανάγκες στο ζήτημα της παιδικής φροντίδας, οι κυβερνήσεις που προωθούν την έξοδο περισσότερων γυναικών στην εργασία, είναι υποχρεωμένες και να ανταποκριθούν, αυξάνοντας τις υπηρεσίες για τα παιδιά τους. Η «αγορά» παιδικής φροντίδας παγκοσμίως, υπολογίζεται να ανέλθει κατά 8,01% έως το 2027, με το ποσοστό αυτό να μεταφράζεται σε 164.11 δισεκατομμύρια δολάρια. Ορισμένοι από τους παράγοντες που οδηγούν στην άνοδο αυτή, είναι η μείωση της παιδικής θνησιμότητας, η αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στην αγορά εργασίας και οι θετικές πρωτοβουλίες των κυβερνήσεων (Children Day Care Services Market by Application, End-user, and Geography – Forecast and Analysis, 2023-2027) Νοέμβριος 2022

https://www.technavio.com/report/children-day-care-services-market-industry-analysis?utm_source=prnewswire&utm_medium=pressrelease+&utm_campaign=new_n2_rep1_wk50_2022_007&utm_content=IRTNTR71746

Οι γενικές διαπιστώσεις από το παγκόσμιο συνέδριο για την πρόμη παιδική φροντίδα και εκπαίδευση—Early Childhood Care and Education (ECCE), το 2010, είναι πολύ καίριες και οικουμενικές:

-χρειάζεται συντονισμός των φορέων της ECCE και παροχές σε ένα οργανωμένο πλαίσιο

- τα κράτη οφείλουν να επενδύσουν σοβαρά στον τομέα και να περάσουν από τις καλές προθέσεις, στις αποτελεσματικές πολιτικές. Αυτό θα οδηγήσει στην ουσιαστική αναγνώριση του δικαιώματος του παιδιού να αναπτύξει το πλήρες δυναμικό του και στη βελτίωση της ποιότητας της υγείας, της φροντίδας, της προστασίας και της εκπαίδευσής του
- οι ανεπαρκείς υπηρεσίες προς τα παιδιά κάτω των τριών ετών είναι κοινές σε όλα τα κράτη, ειδικά στην Υποσαχάρια Αφρική και Βορειοδυτική Ασία, όπου οι μητέρες και παιδιά λαμβάνουν σχεδόν μηδενική κρατική φροντίδα
- πραγματική συμπερίληψη (απαιτείται ιδιαίτερη φροντίδα στα παιδιά ευάλωτων νοικοκυριών, αγροτικών περιοχών, στα παιδιά του πολέμου, των μεταναστών κλπ)
- απουσιάζουν οι δείκτες (ποσοτικοί και ποιοτικοί) αξιολόγησης παγκοσμίως
- χρειάζεται δικτύωση και ανταλλαγή καλών πρακτικών, μεταξύ των χωρών

5.1 ΗΠΑ

Η πρόωμη φροντίδα και εκπαίδευση (Child Care and Early Education), όρος που απαντάται συχνότερα στις ΗΠΑ, στις περισσότερες χώρες της ομοσπονδίας παρέχεται μέσω ποικίλων προγραμμάτων, από το δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα, σχεδιασμένη άλλοτε με έμφαση στην εκπαίδευση και άλλοτε στη φροντίδα. Παρά τη συμφωνία των ερευνητών για την αναγκαιότητα ευθυγράμμισης όλων των τύπων παροχών, εξακολουθεί να συντηρείται ο διαχωρισμός τους, λόγω των διαφόρων τύπων χρηματοδότησής τους. Το αποτέλεσμα είναι ένα κατακερματισμένο σύστημα αμφιβόλου ποιότητας αλλά με τάση τα τελευταία χρόνια, τουλάχιστο προς την εξισορρόπηση πρόωμης παιδικής φροντίδας και εκπαίδευσης.

Συνήθως η φροντίδα των παιδιών σε δομές τύπου παιδικού σταθμού, στις Η.Π.Α., παρέχεται σε ολόημερα προγράμματα υπό την αιγίδα των κρατικών υπηρεσιών κοινωνικής προστασίας ή από ελεύθερα προγράμματα ιδιωτών. Οι ώρες φιλοξενίας των παιδιών είναι από τις εννέα το πρωί έως τις πέντε το απόγευμα, πέντε μέρες την εβδομάδα και για όλο το χρόνο. Σχεδόν όλες οι δομές παρέχουν φροντίδα σε παιδιά από 3-5 ετών, άλλες ταυτόχρονα σε βρέφη 1-2 ετών και παιδιά 3-5 ετών, ενώ τα όρια ανάμεσα στα προγράμματα αυτά και στην προσχολική εκπαίδευση, είναι συγκεχυμένα. Ανάλογα με την Πολιτεία που εδρεύουν, διέπονται από κάποια βασική νομοθεσία, για τις ελάχιστες προδιαγραφές υγιεινής και ασφάλειας, της αναλογίας

προσωπικού – παιδιών, του αριθμού των παιδιών στα τμήματα και υφίστανται τον ελάχιστο ετήσιο έλεγχο. Η «οικογενειακή φροντίδα» αναφέρεται στη φροντίδα στο σπίτι κάποιου ιδιώτη και υπολογίζεται ότι το 11% των παιδιών κάτω των 5 ετών, εργαζόμενων γυναικών, φροντίζονται από τέτοιες δομές. Οι Πολιτείες ελέγχουν τα σπίτια αυτά, με κριτήρια όπως τα διαθέσιμα τετραγωνικά για δραστηριότητες, οι αναλογίες προσωπικού-παιδιών, το παιδαγωγικό υπόβαθρο του προσωπικού, το ποινικό μητρώο και τα διάφορα απαιτούμενα εμβόλια (Kamerman & Gatenio-Gabel, 2017).

5.2 Αυστραλία

Το κατακερματισμένο σύστημα της πρώιμης παιδικής φροντίδας, αφορά ακόμη και χώρες με εντελώς διαφορετικά και προηγμένα συστήματα εκπαίδευσης, όπως η Αυστραλία, στην οποία παρέχεται στα παιδιά φροντίδα εκτός σχολείου, έως και τα 11 έτη. Οι τάσεις που καταγράφει η Αυστραλιανή Στατιστική Υπηρεσία για το 2018 (The Australian Bureau of Statistics –ABS, 2018), αναφέρουν ότι τα περισσότερα παιδιά στην Αυστραλία, πριν αρχίσουν το σχολείο λαμβάνουν κάποιας μορφής τυπικής μη γονικής φροντίδας και πρώιμης μάθησης. Ταυτόχρονα, έχει αυξηθεί το ποσοστό συμμετοχής σε τέτοιες δομές, παιδιών έως 11 ετών. Ανάμεσα στο 1999 και στο 2017,

- έχει αυξηθεί το ποσοστό της συμμετοχής των παιδιών από 0-11 στην τυπική φροντίδα, από 17% στο 28% και το ποσοστό στη μη τυπική, έχει μειωθεί από 37% στο 29%).
- η ολοήμερη και η πιο δημοφιλής μορφή φροντίδας για τα παιδιά από 0-4 ετών, συνεχίζει να παραμένει δημοφιλής, με άνοδο από το 18% το 1999 στο 35% το 2017 (ABS, 2018).

<https://www.aihw.gov.au/reports/australias-welfare/childcare-and-early-childhood-education>

5.3 Καναδάς

Στον Καναδά ποιοτική παιδική φροντίδα σημαίνει προσιτή φροντίδα οικονομικά, που ανταποκρίνεται στις ανάγκες των οικογενειών. Η канаδική στατιστική υπηρεσία, διακρίνοντας τρεις τύπους ημερήσιας φροντίδας για τα παιδιά κάτω των τεσσάρων, καταγράφει ότι στα κρατικά ή ιδιωτικά κέντρα φροντίδας το ποσοστό συμμετοχής είναι 33%, στην οργανωμένη φροντίδα στο σπίτι 31% και την προερχόμενη από τους παππούδες ή συγγενείς ή νταντάδες, στο 28% (η τελευταία ήταν 40% το 2011). Να σημειωθεί ότι η οργανωμένη φροντίδα στο σπίτι, αφορά πιστοποιημένα σπίτια όπου φιλοξενούνται σε οικιακό περιβάλλον από ιδιώτες, έως έξι παιδιά. Γενικά, το πρώτο κριτήριο με το οποίο επιλέγουν οι γονείς στον Καναδά τον τύπο φροντίδας για τα παιδιά τους, είναι η απόσταση από το σπίτι (33%) και μακράν, ακολουθούν η εμπιστοσύνη (18%) και ο οικονομικός παράγοντας (11%). (<https://www150.statcan.gc.ca/n1/pub/89-652-x/89-652-x2014005-eng.htm#a3>).

Η ενημέρωση από την канаδική βουλή για το 2021, αναφέρει τους στόχους του κράτους για την πρώτη παιδική εκπαίδευση και φροντίδα για τα επόμενα χρόνια:

- αύξηση της χρηματοδότησης για τη δημιουργία περισσότερων διαθέσιμων και οικονομικών δομών,
- διασφάλιση της κατεύθυνσης των χρημάτων βάσει ποιοτικών κριτηρίων και
- ανάπτυξη της συμπεριληπτικής φροντίδας, λαμβάνοντας υπόψη τις διαφορετικότητες, όπως τα παιδιά με ειδικές ανάγκες ή διαφορετικής πολιτισμικής προέλευσης (Lafontaine-Émond, 2021).

Στα κέντρα βρεφονηπιακής και παιδικής φροντίδας του Καναδά, είναι πολύ αναπτυγμένο και το σύστημα επαφής γονέων-παιδιών. Οι γονείς έχουν τη δυνατότητα να βλέπουν τα παιδιά τους στις δραστηριότητες, με φωτογραφίες και δια ζώσης μεταδιδόμενα βίντεο, ώστε να διατηρείται η σύνδεση μεταξύ τους. Για παράδειγμα, τα Κέντρα Παιδικής Φροντίδας Trust συνεργάζονται με το δίκτυο Parent Care Network για να παρέχουν βίντεο μέσω Διαδικτύου στους γονείς, ώστε να βοηθήσουν την παρακολούθηση των δραστηριοτήτων των παιδιών τους, στον παιδικό σταθμό.

5.4 Ασία

Η Ασία του Ειρηνικού, κατείχε παγκοσμίως, τη μεγαλύτερη μερίδα στην «αγορά» υπηρεσιών ημερήσιας φροντίδας παιδιών, το 2021, με τη Δυτική Ευρώπη να ακολουθεί δεύτερη. (Child Day Care Services Global Market Report, 2022).

Λόγω των μεγάλων διαφορών μεταξύ των κρατών, στην έκταση, τον πληθυσμό, την ιστορία, τον πολιτισμό, την εθνικότητα και τις θρησκείες, η Ασία παρουσιάζει πολύ μεγάλες διαφορές στο θέμα της πρώιμης παιδικής φροντίδας, σε σχέση με άλλες περιοχές του πλανήτη. Την ίδια στιγμή που κάποιες χώρες εξακολουθούν να διατηρούν τα στερεότυπα για την εκπαίδευση της γυναίκας, άλλες παρουσιάζουν μακρά παράδοση θεώρησης της εκπαίδευσης, ως το «χρυσό εισιτήριο» για ένα υψηλότερο κοινωνικοοικονομικό επίπεδο (Kamerman, 2006).

Χρονικά η έναρξη της πρώιμης ημερήσιας εκπαίδευσης και φροντίδας στην Ασία, είναι άγνωστη. Ίσως η σχετική «βιομηχανία» να ξεκίνησε από την πρωτοπόρο Ιαπωνία, στην οποία κοστίζει πολλά τρισεκατομμύρια γιέν ετησίως και επεκτείνεται ραγδαία, λόγω της αύξησης της συμμετοχής των γυναικών στην αγορά εργασίας.

5.5 Κίνα

Στην Κίνα των μεγάλων ανισοτήτων, τα παιδιά ηλικίας 3-9 ετών, εντάσσονται σε ολόημερα νηπιαγωγεία, ενώ από 0-3 ετών, σε σχολεία, όπως οι παιδικοί σταθμοί. Παρά τη θεσμοθέτηση της απαίτησης, τουλάχιστο ενός σχετικού πτυχίου από τους παιδαγωγούς, οι στατιστικές του Κινεζικού Υπουργείου Παιδείας, έδειξαν ότι έως το 2012, μόνο το 47% είχαν σχετικά πτυχία και το 43% ήταν απλά απόφοιτοι λυκείου και κάτω (Song et al., 2014). Τα ποσά που επενδύει το κράτος σε επίπεδο επαρχιών, απευθύνονται κυρίως σε νηπιαγωγεία των αστικών κέντρων και ελάχιστα, σε αυτά των σχεδόν εγκαταλειμμένων αγροτικών περιοχών. Ως προς την αναλογία δημόσιου-ιδιωτικού τομέα στην πρώιμη παιδική φροντίδα, τα περισσότερα κέντρα είναι ιδιωτικά κι επειδή ούτε χρηματοδοτούνται από το κράτος αλλά ούτε και αξιολογούνται, παρουσιάζουν μεγάλο εύρος στην ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών. Από την άλλη, τα δημόσια νηπιαγωγεία τυχαίνουν καλύτερης χρηματοδότησης, είναι καλύτερα εξοπλισμένα και με σταθερό εκπαιδευτικό δυναμικό, υψηλότερης κατάρτισης (Li et al., 2016).

5.6 Ινδονησία

Στην Ινδονησία, ο τομέας της πρώιμης παιδικής φροντίδας και εκπαίδευσης, είναι μοιρασμένος σε τέσσερα υπουργεία: το Παιδείας, το Θρησκευμάτων, το Οικογένειας και το Εθνικό Συμβούλιο Οικογενειακού Σχεδιασμού και παρέχεται σε τουλάχιστο οκτώ τύπους. Οι προνηπιακές δημόσιες δομές δίνουν έμφαση στο παιχνίδι, ενώ τα νηπιαγωγεία δίνουν έμφαση στην εκπαίδευση. Όσο για τα προσόντα του προσωπικού τους, στελεχώνονται από εθελοντές δασκάλους, με μικρή ή καθόλου εκπαίδευση, λόγω έλλειψης της ειδικότητας στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Η συντριπτική πλειοψηφία των υπηρεσιών προσχολικής αγωγής είναι ιδιωτική, με ελάχιστη την παρουσία του κράτους.

Παρά το γεγονός ότι στην Ινδονησία το μεσαίο εισόδημα έχει παρουσιάσει ουσιαστική πρόοδο και υπάρχει οικονομική ανάπτυξη και σταθερότητα, εξακολουθούν να επικρατούν μεγάλοι διαχωρισμοί, με τις χρηματοδοτήσεις για την εκπαίδευση γενικότερα, να απευθύνονται στους οικονομικά εύρωστους αστούς. Στις φτωχές αγροτικές περιοχές, η συμμετοχή των παιδιών σε προσχολικές υπηρεσίες είναι χαμηλή, εξαιτίας των λίγων σε αριθμό δομών και των δυσβάσταχτων για τις φτωχές οικογένειες, διδάκτρων στα νηπιαγωγεία. Ακόμα και σε περιπτώσεις που υπάρχει πρόσβαση σε υπηρεσίες που παρέχονται από εθελοντές δασκάλους, τα παιδιά δεν εγγράφονται στην προσχολική εκπαίδευση, λόγω άγνοιας των γονέων για τα οφέλη της πρώιμης παιδικής φροντίδας και εκπαίδευσης (Tan, 2016).

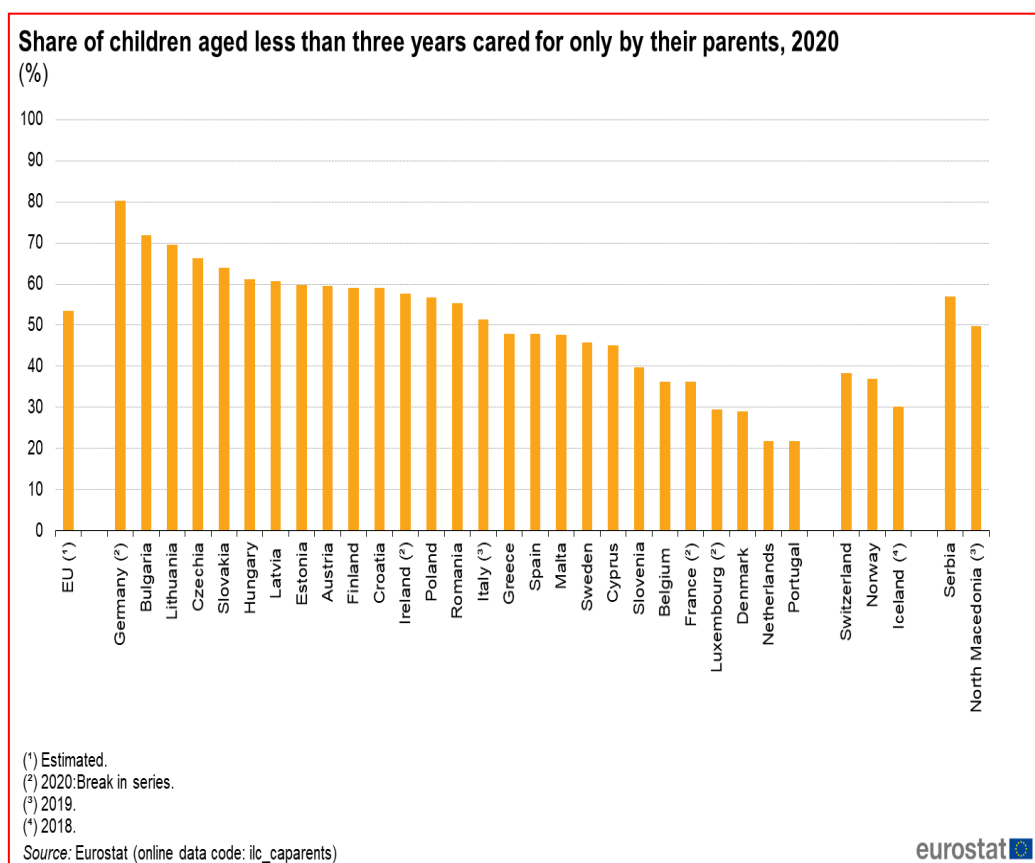
5.7 Ευρώπη

Οι ηγεσίες της Ε.Ε όρισαν την πρώιμη παιδική εκπαίδευση και φροντίδα (Early childhood education and Care - ECEC), ως ένα από τα κοινωνικά δικαιώματα για τους ευρωπαίους πολίτες: «τα παιδιά έχουν το δικαίωμα να απολαμβάνουν χαμηλού κόστους ECEC υψηλής ποιότητας» (Proclamation on the European Pillar of Social Rights, 2017 [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017C1213\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017C1213(01)&from=EN)).

Στην ΕΕ περισσότερα από τα μισά παιδιά ηλικίας κάτω των τριών ετών, φροντίζονται αποκλειστικά από τους γονείς τους (Γράφημα 1). Οι αναλυτές υποστηρίζουν ότι αυτή η στάση δεν σχετίζεται απαραίτητα με την εργασία των

γυναικών, αλλά κυρίως με την παράδοση της προσχολικής αγωγής και εκπαίδευσης, που έχει κάθε χώρα. Εάν ο αριθμός των παιδιών που πηγαίνουν στον παιδικό σταθμό ή στο νηπιαγωγείο είναι μεγάλος, το ποσοστό μητέρων που τονίζουν την εκπαιδευτική αξία των δομών υποδοχής, είναι υψηλό. Αντίθετα, σε χώρες με λίγα παιδιά σε αυτές τις δομές, οι μητέρες τις θεωρούν δομές φύλαξης.

Γράφημα 1: Απεικόνιση του ποσοστού των παιδιών ηλικίας κάτω των τριών ετών που φροντίζονται αποκλειστικά από τους γονείς τους στην ΕΕ

Πηγή: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Living_conditions_in_Europe_-_childcare_arrangements

Στις επόμενες παραγράφους περιγράφεται και σχολιάζεται, η εικόνα για τις υπηρεσίες ECEC στην Ευρώπη, με επιμέρους αναφορές σε διάφορες χώρες.

Σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Πληροφόρησης για τα Εκπαιδευτικά Συστήματα και τις Πολιτικές στην Ευρώπη, Ευρυδίκη (European Education and Culture Executive Agency, Eurydice, 2019), πολλές ευρωπαϊκές χώρες δεν παρέχουν ποιοτικές υπηρεσίες πρώιμης παιδικής εκπαίδευσης και φροντίδας (ECEC) και σε

πολλές εξ αυτών, δεν παρέχονται καθόλου υπηρεσίες, ειδικότερα για τα παιδιά κάτω των 3 ετών. Το 2019 υπήρχαν 31 εκατομμύρια παιδιά κάτω από την ηλικία των 6, (ηλικία στην οποία οι περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες εντάσσουν τα παιδιά στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση) και τα οποία αποτελούσαν εν δυνάμει χρήστες των υπηρεσιών ECEC. Μόνο οι σκανδιναβικές χώρες, η Βαλτική και τα Βαλκάνια, προσφέρουν ένα ξεκάθαρο εκπαιδευτικό περιεχόμενο για όλα τα παιδιά, που πλαισιώνεται από θεσμούς και στελεχώνουν τις δομές τους, με υψηλά καταρτισμένο προσωπικό.

Συμμετοχή- Πρόσβαση

Στην Ευρώπη περίπου 5 εκατομμύρια παιδιά κάτω των 3 ετών (34%), παρακολουθούν κάποιο πρόγραμμα ECEC αλλά μόνο σε επτά κράτη μέλη της ΕΕ (Δανία, Γερμανία, Εσθονία, Λετονία, Σλοβενία, Φινλανδία και Σουηδία) και στη Νορβηγία, εξασφαλίζεται για κάθε παιδί από 6 έως 18 μηνών, μια θέση σε δημόσιας χρηματοδότησης παροχή (Ευρυδίκη, 2019).

Στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, οι οικογένειες πληρώνουν δίδακτρα για να λάβουν ECEC για παιδιά κάτω των 3 ετών, με ακριβότερες χώρες την Ιρλανδία, την Ολλανδία, το Ηνωμένο Βασίλειο και την Ελβετία (Ευρυδίκη, 2019). Με στοιχεία του 2012, στην Ιρλανδία τα δίδακτρα στους παιδικούς σταθμούς, κόστιζαν σχεδόν το μισό το μέσου εισοδήματος, για ορισμένους ιρλανδούς πολίτες. Την ίδια στιγμή η ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών εμφανιζόταν αρκετά χαμηλά στη χώρα, η οποία έως και την προηγούμενη δεκαετία, έδωσε βαρύτητα μόνο στην αύξηση του αριθμού των δομών ECEC. Πρόσφατα άρχισε να καθιερώνει πρότυπα ποιότητας, ορίζοντας επιθεωρητές αξιολόγησης, τόσο για τις δομές, όσο και για το εκπαιδευτικό τους πρόγραμμα (Murphy, 2015).

Η προσβασιμότητα και η οικονομική προσιτότητα είναι σημαντικά καλύτερη πανευρωπαϊκά, για τα μεγαλύτερα παιδιά από 3 έως 6 ετών. Σχεδόν οι μισές ευρωπαϊκές χώρες εγγυώνται μια θέση σε υπηρεσίες ECEC από την ηλικία των 3 ετών (συχνά δωρεάν). Ένας αυξανόμενος αριθμός χωρών καθιστά υποχρεωτική τη φοίτηση κατά τη διάρκεια του τελευταίου έτους ή των τελευταίων ετών ECEC (στην αντίστοιχη προνηπιακή τάξη της Ελλάδας) (Ευρυδίκη, 2019).

Παιδαγωγικό Προσωπικό

α. Προσόντα. Σχετικά με το απασχολούμενο προσωπικό, οι απαιτήσεις προσόντων για όσους εργάζονται με μικρότερα παιδιά, είναι συνήθως χαμηλότερες από ότι στη βαθμίδα των 3 ετών και άνω. Στην πλειονότητα των εκπαιδευτικών συστημάτων, απασχολούνται βοηθοί χωρίς αρχικά προσόντα στο αντικείμενο και μόνο πέντε εκπαιδευτικά συστήματα έχουν κάνει υποχρεωτική την πιστοποίηση για όλο το προσωπικό της ECEC (Λουξεμβούργο, Ρουμανία, Σλοβενία, Ηνωμένο Βασίλειο –Σκωτία- και Σερβία). Οι Δημοκρατία της Τσεχίας, Φινλανδία, Πορτογαλία, Σλοβακία και Ισπανία, απαιτούν πτυχίο πανεπιστημιακού επιπέδου για τους παιδαγωγούς. Αντίθετα, οι Αυστρία, Δανία και Ιρλανδία, αρκούνται σε πτυχία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης αλλά γενικότερα η τάση είναι το όλο και υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης για τους παιδαγωγούς στην ECEC (Education at a Glance-OECD Indicators, 2020). Ελάχιστες ευρωπαϊκές χώρες αξιολογούν τις δομές και την ποιότητα της παιδαγωγικής διαδικασίας (Ευρυδίκη, 2019).

Γενικότερα, στην παιδική φροντίδα εργάζονται περισσότερο γυναίκες, σε μια «αγορά» με χαμηλούς μισθούς τόσο στο δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό τομέα, με ορισμένου χρόνου απασχόληση και μερικές φορές, με μεγάλες απαιτήσεις προσόντων από τους εργοδότες.

Το αποτέλεσμα είναι όλοι οι παραπάνω παράγοντες, να επηρεάζουν αρνητικά την ποιότητα της παιδικής φροντίδας, εφόσον το σταθερό και καλά εκπαιδευμένο προσωπικό, είναι σοβαρός παράγοντας για την παροχή υψηλού επιπέδου υπηρεσιών στον τομέα (Education at a Glance-OECD Indicators, 2020).

β. Μέγεθος τμημάτων και αναλογία παιδαγωγών ανά παιδί

Σχετικά με το μέγεθος των τμημάτων στις δομές ECEC, υπάρχει μεγάλο εύρος μεταξύ των Ευρωπαϊκών κρατών. Για τις ηλικίες 0-3 ετών, το μέγεθος των τμημάτων ποικίλει από 10 έως 14 παιδιά. Για τα μεγαλύτερα παιδιά, τα τμήματα κυμαίνονται από 20 παιδιά, όπως στην Αυστρία ή στα 30 παιδιά, όπως στη Γαλλία. Οι αναλογίες προσωπικού: παιδιών, για τα παιδιά από 1-3 ετών στη Δανία είναι 1:3 παιδιά, ενώ στη Νορβηγία είναι 1:9. Στην κατηγορία από 3-5 ετών, η αναλογία κυμαίνεται από 1:6 όπως στη Δανία με έως 1:25, όπως στην Πορτογαλία. Ακόμη και στην εξέλιξη του θέματος υπάρχει διαφορά: στην Ισπανία ή στη Σλοβακία η αναλογία παρουσιάζει

πτώση τα τελευταία χρόνια, ενώ στη Σουηδία, άνοδο (Education at a Glance-OECD Indicators, 2020).

Οι δομές «φροντιστές στο σπίτι»

Εκτός από την παροχή ECEC σε κέντρα, η ECEC σε αρκετές ευρωπαϊκές χώρες προσφέρεται και με το σύστημα «φροντιστές στο σπίτι». Συνήθως οι φροντιστές παιδιών παρέχουν φροντίδα στο σπίτι τους, για παιδιά κάτω των 3 ετών ή ακόμη πιο μικρά και συνήθως φροντίζουν τέσσερα έως πέντε παιδιά αυτής της ηλικίας. Οι φροντιστές παιδιών αποτελούν σημαντικό μέρος των υπηρεσιών ECEC, μόνο σε λίγες ευρωπαϊκές χώρες, με τη Γαλλία να είναι η μόνη, όπου το μεγαλύτερο ποσοστό νηπίων αφήνονται περισσότερο σε φροντιστές, παρά σε βρεφονηπιακούς σταθμούς. Η ECEC που παρέχεται στα σπίτια, προσανατολίζεται περισσότερο στη φροντίδα των παιδιών, παρά στην εκπαίδευσή τους. Συνήθως υπάγονται στην αρμοδιότητα υπουργείων σχετικών με την οικογένεια ή σε κοινωνικές υπηρεσίες, χωρίς να τους ακολουθούν συγκεκριμένες εκπαιδευτικές οδηγίες (Ευρυδίκη, 2019).

Ώρες λειτουργίας

Όπως προαναφέρθηκε, οι υπηρεσίες παροχής ECEC στις διάφορες χώρες, παρουσιάζουν παραλλαγές που ευθυγραμμίζονται με την κοινωνική διάρθρωση, τις τοπικές συνθήκες εργασίας κ.α. Σε μερικές χώρες, οι συνθήκες μερικής απασχόλησης όπως για παράδειγμα στη Γερμανία, είχαν οδηγήσει σε ρυθμίσεις των δομών ECEC ώστε να λειτουργούν με ωράρια 4ώρου. Τελευταία παρατείνεται και πάλι το ωράριο λειτουργίας αλλά εξακολουθούν να υπάρχουν διαφορές μεταξύ της πρώην Ανατολικής και πρώην Δυτικής Γερμανίας, ειδικά στην εξισορρόπηση της «φροντίδας» με την «εκπαίδευση» (Knauf 2015).

Στην Ολλανδία οι υπηρεσίες παιδικής μέριμνας, λόγω του μεγάλου ποσοστού μερικής απασχόλησης, διευκολύνουν τους εργαζόμενους γονείς για κάποιες μέρες την εβδομάδα, προσφέροντας τη δυνατότητα επιλογής της μερικής απασχόλησης των παιδιών τους. Και στο Ηνωμένο Βασίλειο, παρατηρείται κάτι παρόμοιο, με τις μητέρες οι οποίες τα τελευταία χρόνια κάνουν χρήση της μερικής απασχόλησης, να κάνουν μερική χρήση και των υπηρεσιών ECEC (Meulders, O'Dorchai 2009).

Στις περισσότερες χώρες του ΟΟΣΑ, τα παιδιά 0-2 ετών, απασχολούνται κατά μέσο όρο, γύρω στις 30 ώρες την εβδομάδα (Education at a Glance-OECD Indicators, 2020).

Συνοψίζοντας, από τη Νότια έως τη Βόρεια Ευρώπη, όλες οι χώρες αντιμετωπίζουν αξιοσημείωτες ομοιότητες γύρω από τη δυσκολία προσδιορισμού των πυρηνικών αξιών της πρώιμης παιδικής εκπαίδευσης και της επίπτωσης αυτών, στο παιδαγωγικό έργο που πραγματώνεται στις προσχολικές δομές. Οι πολιτικές και οι νομοθεσίες έχουν τη σημασία τους, εφόσον θέτουν το πλαίσιο της πρακτικής που θα εφαρμοστεί και συνεπώς, των πόρων που θα κατευθυνθούν στην πρώιμη παιδική εκπαίδευση και φροντίδα (Alexiadou, Stadler Altmann, 2020).

Κλείνοντας, το Πλαίσιο Ποιότητας που προτείνει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για ένα ποιοτικό σύστημα ECEC, δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα στα παρακάτω:

- Στην πρόσβαση των παιδιών
- Στην εκπαίδευση και τις συνθήκες εργασίας του προσωπικού
- Στον ορισμό ενός κατάλληλου προγράμματος σπουδών
- Στη διοίκηση και στη χρηματοδότηση
- Στην παρακολούθηση και την αξιολόγηση των συστημάτων ECEC (European Union, 2021)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6. Εμπειρική Έρευνα

6.1 Σκοποί - Στόχοι

Σκοπός της παρούσας έρευνας αποτέλεσε η καταγραφή των βασικών χαρακτηριστικών των βρεφονηπιακών και παιδικών σταθμών της ΠΕ Φθιώτιδας, με επιμέρους στόχους να διερευνηθούν τυχόν συσχετισμοί και διαφοροποιήσεις σε σχέση με τη νομοθεσία, τόσο σε επίπεδο υποδομών και προσωπικού, όσο και σε επίπεδο λειτουργίας και ρόλου. Επιπλέον, έγινε σύγκριση με τις αντίστοιχες δομές στην Ευρώπη, στα ίδια επίπεδα.

6.2 Ερευνητικά ερωτήματα

Στο πλαίσιο των σκοπών και των στόχων οι οποίοι διατυπώθηκαν παραπάνω, έγινε προσπάθεια να απαντηθούν τα εξής ερευνητικά ερωτήματα:

- Ποια είναι τα βασικά χαρακτηριστικά των βρεφονηπιακών και παιδικών σταθμών της ΠΕ Φθιώτιδας;
- Υπάρχουν συσχετισμοί και διαφορές στις υποδομές, στο προσωπικό και στη λειτουργία τους;
- Πώς αποτυπώνεται ο πραγματικός τους ρόλος, μέσα από τις δυνατότητες και τις αδυναμίες τους;

6.3 Δείγμα - μέθοδος επιλογής – εργαλεία

Περιγραφή του δείγματος

Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν όλοι οι δημοτικοί Βρεφικοί, Βρεφονηπιακοί και Παιδικοί Σταθμοί της Περιφερειακής Ενότητας Φθιώτιδας. Πρόκειται για 22 Σταθμούς με διασπορά σε όλη την έκταση της Π.Ε και με αρκετές διαφορές στο μέγεθος, τις εγκαταστάσεις και το προσωπικό. Οι δεκαεννέα Σταθμοί είναι Παιδικοί, μόνο ένας εξ αυτών είναι Βρεφικός Σταθμός (ο Α' Βρεφικός Σταθμός Λαμίας) και δύο είναι Βρεφονηπιακοί Σταθμοί (οι Γ' και ΣΤ' Βρεφονηπιακοί Σταθμοί Λαμίας).

Το ερευνητικό εργαλείο

Το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε, ήταν το δομημένο ερωτηματολόγιο κλειστού τύπου. Η διάθρωσή του περιελάμβανε 12 ερωτήσεις με τις οποίες επιχειρήθηκε να καταγραφούν τα βασικά χαρακτηριστικά των Δημοτικών Βρεφικών, Βρεφονηπιακών και Παιδικών Σταθμών της Π.Ε. Φθιώτιδας, τα δημογραφικά και τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του υπηρετούντος προσωπικού και η υλικοτεχνική υποδομή τους.

Οι ερωτήσεις ομαδοποιήθηκαν στο επίπεδο του αριθμητικού δυναμικού των βρεφών, των νηπίων, του προσωπικού, της ποιοτικής σύνθεσης του προσωπικού, στο επίπεδο των κτηριακών και τεχνολογικών υποδομών και στο επίπεδο των δράσεων των υπό εξέταση δομών. Ο σχεδιασμός του ερωτηματολογίου και η επιλογή των ερωτήσεων που συμπεριέλαβε, βασίστηκαν στην επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας, σε συνεργασία με τον επιβλέποντα καθηγητή. Το περιεχόμενο των ερωτήσεων είχε στόχο να αντιστοιχεί στα ερευνητικά ερωτήματα της παρούσας εργασίας. Το ερωτηματολόγιο παρατίθεται στο παράρτημα.

Πιο συγκεκριμένα, η ερώτηση 1 αφορούσε στην αποτύπωση των στοιχείων της διοίκησης του Σταθμού (φύλο, επίπεδο εκπαίδευσης και έτη υπηρεσίας). Οι ερωτήσεις 2 και 3 αφορούσαν στο δυναμικό των Σταθμών σε βρέφη ή νήπια κατά ηλικία και στον τρόπο χρηματοδότησης των τροφείων. Οι προαναφερθείσες ερωτήσεις απευθύνονται στο 1^ο ερευνητικό ερώτημα: *ποια τα βασικά χαρακτηριστικά των δημοτικών βρεφονηπιακών και παιδικών σταθμών της ΠΕ Φθιώτιδας.*

Οι ερωτήσεις 5 έως και 9 αποτύπωσαν τα στοιχεία όλου του προσωπικού των Σταθμών και συγκεκριμένα τις θέσεις εργασίας, το επίπεδο εκπαίδευσης και τις ώρες εργασίας αυτού. Τέλος, στη 12^η ερώτηση σημειώθηκαν οι κτηριακές υποδομές σε επίπεδο εμβαδού και ο τεχνολογικός εξοπλισμός. Οι προαναφερθείσες ερωτήσεις απευθύνονται στο 2^ο ερευνητικό ερώτημα: *υπάρχουν συσχετισμοί και διαφορές στις υποδομές, στο προσωπικό και στη λειτουργία τους;*

Το 3ο ερευνητικό ερώτημα, *«πώς αποτυπώνεται ο πραγματικός τους ρόλος μέσα από τις δυνατότητες και τις αδυναμίες τους»*, απαντήθηκε με βάση την ερμηνεία των δύο παραπάνω ομάδων ερωτήσεων σε συνδυασμό με τη 10^η και την 11^η ερώτηση. Η 10^η κατέγραψε τυχόν καινοτόμες δράσεις που περιλαμβάνει το παιδαγωγικό πρόγραμμα και η 11^η, τις ενημερώσεις προς τους γονείς.

6.4 Συνθήκες διεξαγωγής της έρευνας

Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν όλοι οι δημοτικοί Βρεφικοί, Βρεφονηπιακοί και Παιδικοί Σταθμοί της Περιφερειακής Ενότητας Φθιώτιδας. Πρόκειται για 22 Σταθμούς, με διασπορά σε όλη την έκταση της Π.Ε, οι δεκαεννέα εξ αυτών είναι Παιδικοί Σταθμοί, μόνο ένας εξ αυτών είναι Βρεφικός Σταθμός (ο Α' Βρεφικός Σταθμός Λαμίας) και δύο είναι Βρεφονηπιακοί Σταθμοί (οι Γ' και ΣΤ' Βρεφονηπιακοί Σταθμοί Λαμίας).

Η έρευνα διεξήχθη το Νοέμβριο του 2022, με ανώνυμο ερωτηματολόγιο, το οποίο διανεμήθηκε αυτοπροσώπως από την ίδια τη γράφουσα, στη διεύθυνση κάθε Σταθμού και συγκεντρώθηκε από την ίδια τη γράφουσα, συμπληρωμένο. Κάθε ερωτηματολόγιο συνοδευόταν από επιστολή η οποία παρείχε στοιχεία για το Πανεπιστήμιο, το Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα που εντάσσεται η παρούσα εργασία και τα στοιχεία της γράφουσας. Επιπλέον, περιείχε το σκοπό της εργασίας, το χρόνο συμπλήρωσης, την εθελοντική συμμετοχή και την αξιοποίηση των δεδομένων που θα προέκυπταν.

Επιστράφηκαν συμπληρωμένα στη γράφουσα, τα 18 από τα 22 ερωτηματολόγια, ποσοστό ανταπόκρισης, 82%.

Οι Σταθμοί που απάντησαν στα ερωτηματολόγια, αποτυπώνονται στον πίνακα 5.

Πίνακας 5: Οι Σταθμοί που επέστρεψαν συμπληρωμένα ερωτηματολόγια

Δήμος	βρεφικός, βρεφονηπιακός παιδικός σταθμός
<i>Δήμος Αμφίκλειας – Ελάτειας (έδρα Κάτω Τιθορέα)</i>	<i>Παιδικός Σταθμός Κ.Τιθορέας</i>
<i>Δήμος Λοκρών έδρα Αταλάντη</i>	<i>Παιδικός Σταθμός Μαλεσίνας Παιδικός Σταθμός Αταλάντης Παιδικός Σταθμό Λάρυμνας Παιδικός Σταθμός Μαρτίνου Παιδικός Σταθμός Λιβανάτων</i>
<i>Δήμος Δομοκού έδρα Δομοκός</i>	<i>Παιδικός σταθμός Δομοκού Παιδικός Σταθμός Ν.Μοναστηρίου</i>
<i>Δήμος Καμένων Βούρλων έδρα Καμένα Βούρλα</i>	<i>Παιδικός σταθμός Αγ. Κωνσταντίνου Παιδικός σταθμός Καμένων Βούρλων Παιδικός σταθμός Μώλου</i>

Δήμος Στυλίδας έδρα Στυλίδα.	Παιδικός Σταθμός Στυλίδας
Δήμος Λαμιέων έδρα Λαμία	B' Παιδικός Σταθμός Λαμίας Γ' Βρεφονηπιακός Σταθμός Λαμίας ΣΤ' Βρεφονηπιακός Σταθμός Λαμίας Η Παιδικός Σταθμός Λαμίας
Δήμος Μακρακώμης έδρα Σπερχειάδα	Παιδικός Σταθμός Σπερχειάδας Παιδικός Σταθμός Μακρακώμης

6.5 Περιορισμοί της έρευνας

Οι περιορισμοί της παρούσας έρευνας δεν παρουσιάζουν μεγάλη απόκλιση από τις αναμενόμενες, οι οποίες σχετίζονται με τη διεξαγωγή έρευνας με τη χρήση ερωτηματολογίου, που συμπληρώνεται κατά μόνας και συνεπώς, είναι αδύνατος ο έλεγχος της ακρίβειας και της ειλικρίνειας των απαντήσεων. Έναν επιπρόσθετο περιοριστικό παράγοντα αποτελεί η εντελώς υποκειμενική κατανόηση του περιεχομένου των ερωτήσεων, από τους συμμετέχοντες. Επιπλέον, η μορφή των ερωτήσεων κλειστού τύπου, δεν είναι ικανή να συλλάβει τις λεπτομέρειες και το βάθος των συλλεγόμενων πληροφοριών (Μενεξές & Οικονόμου, 2016). Τέλος, ως περιορισμός θα προστεθεί το θέμα των απωλειών στο δείγμα, καθώς τέσσερεις Δημοτικοί Β&Π. Σταθμοί δεν ήταν δεκτικοί στη συμμετοχή στην έρευνα.

6.6 Μεθοδολογική προσέγγιση

Ο σκοπός της ποσοτικής ανάλυσης είναι να αιτιολογήσει τις αλλαγές των κοινωνικών φαινομένων, με αντικειμενικές μετρήσεις και αριθμητικές αναλύσεις. Ο ερευνητής στο είδος αυτό, χρησιμοποιεί συνήθως τη deductive reasoning, δηλαδή την παραγωγική ή συμπερασματική συλλογιστική, με την οποία προσδοκά μία απάντηση (Παπαγεωργίου, 1998).

Οι Choen, Manion & Morrison, (2008), θεωρούν ότι οι δομημένες και κλειστές ερωτήσεις, προσφέρουν ιδιαίτερη διευκόλυνση στον ερευνητή, επειδή είναι

αξιοποιήσιμες στην παραγωγή συχνοτήτων απαντήσεων, οι οποίες αναλύονται στατιστικά, ενώ οι ανοικτού τύπου ερωτήσεις, παρουσιάζουν δυσκολία στην παραγωγή συγκρίσιμων αποτελεσμάτων. Επίσης σε μεγάλο βαθμό, δεν επιτρέπουν την παρεμβολή του αντιληπτικού περιγράμματος του ερευνητή, στην ερμηνεία των αποτελεσμάτων.

Γι' αυτό το λόγο στην παρούσα εργασία, καταβλήθηκε προσπάθεια από την ερευνήτρια, τα ερευνητικά ερωτήματα να αποτελέσουν τον ενδιάμεσο κρίκο μεταξύ του αντιληπτικού περιγράμματος και των μεθόδων συγκέντρωσης και ανάλυσης των δεδομένων, με λογική συνέχεια και συνέπεια (Morrison, 2002).

6.7 Ορισμός Μεταβλητών και Δεικτών

Η παρούσα εργασία όπως προαναφέρθηκε, στόχευε στην αποτύπωση των βασικών χαρακτηριστικών των βρεφονηπιακών και παιδικών σταθμών της Π.Ε. Φθιώτιδας, στον εντοπισμό συσχετισμών και διαφοροποιήσεων με την ισχύουσα ελληνική νομοθεσία και τη σύγκριση με τις αντίστοιχες δομές στην Ευρώπη. Για την προσέγγιση αυτών των στόχων, ορίστηκαν μεταβλητές και δείκτες, με βάση τη διεθνή βιβλιογραφία, τους δείκτες ποιότητας που θέτουν οι παγκόσμιοι οργανισμοί (Education at a Glance 2019 : OECD Indicators), και τον νέο κανονισμό λειτουργίας.

Γενικά παγκοσμίως, για την περιγραφή και την αποτίμηση τη ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών ECCE, έχουν επικρατήσει δύο κύριες τεχνικές.

α) η αξιολόγηση των οργανικών χαρακτηριστικών και των περιβαλλοντικών πλευρών του πλαισίου, οι οποίες συνήθως ρυθμίζονται με τους κανονισμούς λειτουργίας, όπως είναι η αναλογία προσωπικού/παιδιών, ο αριθμός των παιδιών στην αίθουσα, η εκπαίδευση και η επαγγελματική κατάρτιση των παιδαγωγών, η εργασιακή σχέση του προσωπικού, η διοίκηση της δομής, οι χώροι και οι αναλογίες τετραγωνικών και παιδιών κλπ. (Mitchell, 2010).

(β) η αποτίμηση ορισμένων χαρακτηριστικών της παιδαγωγικής διαδικασίας. Σε αυτή την περίπτωση, η τεχνική αναφέρεται στην ποιότητα του περιβάλλοντος παροχής φροντίδας και εκπαίδευσης, οι οποίες ορίζονται θεωρητικά ίσως μέσα από συστάσεις, αλλά δεν μπορούν να ενταχθούν σε κανονισμούς λειτουργίας. Για παράδειγμα τα επίπεδα αλληλεπίδρασης των παιδαγωγών με τα παιδιά, το κλίμα της

τάξης, το παιδοκεντρικό ή δασκαλοκεντρικό ύφος των παιδαγωγών, κτλ. (Μάντζιου και Πετρογιάννης, 2009).

Για την αξιολόγηση των παιδικών σταθμών ανά τον κόσμο, σχετικά με την παροχή ποιοτικών υπηρεσιών, έχουν κατασκευαστεί από τους ερευνητές ορισμένα εργαλεία μέτρησης, ανάλογα με την πλευρά που επιθυμεί ο εκάστοτε ερευνητής να εξετάσει. Ένα από αυτά είναι το Child Care Facility Schedule (CCFS), του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας (WHO), που εξετάζει θέματα, όπως το περιβάλλον των χώρων που φιλοξενούνται τα παιδιά, την υγιεινή και ασφάλεια, τη διατροφή, τη διοίκηση των δομών, την επαφή με τους γονείς, την αλληλεπίδραση με το προσωπικό και το παιδαγωγικό πρόγραμμα (WHO, Geneva, 1990).

Σύμφωνα με τη μέθοδο αξιολόγησης των περιβαλλοντικών πλευρών του πλαισίου και τους δείκτες των παγκόσμιων οργανισμών που προαναφέρθηκαν, σχηματίστηκαν οι εξής μεταβλητές και δείκτες: (πίνακες 6 και 7).

Πίνακας 6: Μεταβλητές

α/α	Μεταβλητές
1.	το μέγεθος (αριθμός παιδιών) των ΒΒ&Π Σταθμών
2.	ο αριθμός των παιδαγωγών
3.	οι ειδικότητες των παιδαγωγών
4.	ο αριθμός των παιδαγωγών με μεταπτυχιακό
5.	η ηλικία των παιδαγωγών
6.	η σχέση εργασίας των παιδαγωγών
7.	οι ώρες εργασίας των παιδαγωγών
8.	οι ηλικίες των παιδιών
9.	η εθνικότητα των παιδιών
10	ο αριθμός των παιδιών που πληρώνουν τροφεία μέσω ΕΣΠΑ
11	ο αριθμός των παιδαγωγών που συμμετείχαν σε επιμορφώσεις
12	οι τεχνολογικές γνώσεις των παιδαγωγών
13	ο αριθμός του ειδικού βοηθητικού προσωπικού
14	η σχέση εργασίας του ειδικού βοηθητικού προσωπικού
15	ο αριθμός των ωρών εργασίας του ειδικού βοηθητικού προσωπικού
16	ο αριθμός του βοηθητικού προσωπικού
17	η σχέση εργασίας του βοηθητικού προσωπικού
18	ο αριθμός των ωρών εργασίας του βοηθητικού προσωπικού
19	ο αριθμός των ηλεκτρονικών υπολογιστών
20	ο αριθμός των διαδραστικών πινάκων
21	ο αριθμός των βιντεοπροβολέων
22	τα τετραγωνικά μέτρα του εσωτερικού χώρου
23	τα τετραγωνικά μέτρα του εξωτερικού χώρου
24	ο αριθμός των καινοτόμων δράσεων που υλοποιούνται
25	ο αριθμός των ενημερώσεων των γονέων

Πίνακας 7: Δείκτες

α/α	Δείκτες
1.	ο αριθμός των παιδιών ανά παιδαγωγό
2.	η κατανομή των ειδικοτήτων των παιδαγωγών ως προς το σύνολο
3.	ο αριθμός των παιδαγωγών με μεταπτυχιακό ως προς το σύνολο
4.	η ηλικιακή κατανομή των παιδαγωγών
5.	ο αριθμός των μονίμων παιδαγωγών σε σχέση με τον αριθμό των παιδαγωγών με ΣΟΧ
6.	η κατανομή των ηλικιών των παιδιών επί του συνόλου
7.	η κατανομή των παιδιών ανά εθνικότητα
8.	ο αριθμός των παιδιών που πληρώνουν τροφεία μέσω ΕΣΠΑ, επί του συνόλου
9.	Ο αριθμός των παιδαγωγών που συμμετείχαν σε επιμορφώσεις, ως προς το σύνολο
10.	το επίπεδο των τεχνολογικών γνώσεων των παιδαγωγών ως προς το σύνολο
11.	η κατανομή των ειδικοτήτων του ειδικού βοηθητικού προσωπικού ως προς το σύνολο
12.	ο αριθμός του ειδικού βοηθητικού προσωπικού πλήρους απασχόλησης σε σχέση με τον αριθμό μερικής απασχόλησης
13.	η κατανομή των ειδικοτήτων του βοηθητικού προσωπικού ως προς το σύνολο
14.	ο αριθμός του βοηθητικού προσωπικού πλήρους απασχόλησης σε σχέση με τον αριθμό μερικής απασχόλησης
15.	ο αριθμός των ηλεκτρονικών υπολογιστών ως προς το σύνολο
16.	ο αριθμός των διαδραστικών πινάκων ως προς το σύνολο
17.	ο αριθμός των βιντεοπροβολέων ως προς το σύνολο
18.	τα τετραγωνικά μέτρα του εσωτερικού χώρου ανά παιδί
19.	τα τετραγωνικά μέτρα του εξωτερικού χώρου ανά παιδί
20.	ο αριθμός και το είδος των υλοποιούμενων καινοτόμων δράσεων ως προς το σύνολο
21.	ο αριθμός των ενημερώσεων των γονέων ως προς το σύνολο

Για ορισμένες μεταβλητές, από την πλευρά των μέτρων θέσης, υπολογίστηκε η μέση τιμή (mean) και από τα μέτρα διασποράς, υπολογίστηκε το εύρος (range) και η τυπική απόκλιση (standard deviation) των παρατηρήσεων. Επίσης, υπολογίστηκε η ελάχιστη και η μέγιστη τιμή των παρατηρήσεων.

6.8 Οι μετρήσεις

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζεται η περιγραφική στατιστική ανάλυση των μεταβλητών και των δεικτών και σχολιάζονται τα ευρήματα. Η στατιστική επεξεργασία και η ανάλυση των δεδομένων, πραγματοποιήθηκε με τη χρήση των υπολογιστικών φύλλων του Microsoft Excel.

Οι θέσεις των Διευθυντών και Προϊσταμένων των Βρεφονηπιακών και Παιδικών Σταθμών των Δήμων της ΠΕ Φθιώτιδας, κατέχονται όλες από γυναίκες. Οι 16 είναι προϊσταμένες και οι 3 είναι διευθύντριες (N=19), ο Η΄ Παιδικός Σταθμός Λαμιέων διαθέτει και διευθύντρια και προϊσταμένη). Ο μέσος όρος ετών υπηρεσίας βρίσκεται στα 27 έτη (ελάχιστο 18, μέγιστο 32) (Πίνακας 8).

Πίνακας 8: Περιγραφικά μέτρα για τα έτη υπηρεσίας της διοίκησης των Β&Π Σταθμών Φθιώτιδας

Μέσος	27
Επικρατούσα τιμή	25
Τυπική απόκλιση	4,082
Εύρος	14
Ελάχιστο	18
Μέγιστο	32
Πλήθος	19

Όσον αφορά το επίπεδο σπουδών τους, το 68% (N=13) των διευθυντριών και προϊσταμένων είναι Τ.Ε, το 21% (N=4) είναι Π.Ε και το 11% (N=2), είναι Δ.Ε. Σημειώνεται ότι οι Δ.Ε. είναι απόφοιτες της ειδικότητας Βοηθών Βρεφονηπιοκόμων των Επαγγελματικών Λυκείων ή των Επαγγελματικών σχολών ΟΑΕΔ ή ΙΕΚ, οι Τ.Ε

έχουν πτυχίο ΤΕΙ και οι ΠΕ είναι απόφοιτοι Παιδαγωγικών τμημάτων Νηπιαγωγών Πανεπιστημίων.

Στον πίνακα 9 αποτυπώνονται οι τιμές των μεταβλητών: Αριθμός Παιδιών των ΒΒ&Π Σταθμών και Αριθμός Παιδαγωγών, αναλυτικά ανά Παιδικό Σταθμό και ανά Δήμο. Στις τελευταίες στήλες εμφανίζεται η κατανομή των παιδιών ανά φύλο. Τα στοιχεία αποτυπώνουν ότι στους Β&Π Σταθμούς της Π.Ε. Φθιώτιδας, φιλοξενούνται συνολικά 707 παιδιά (363 αγόρια, 344 κορίτσια) και υπηρετούν συνολικά 52 παιδαγωγοί.

Πίνακας 9: Αριθμός Παιδιών των Β&Π Σταθμών και Αριθμός Παιδαγωγών της ΠΕ Φθιώτιδας

α/α	Δήμος	Παιδικός Σταθμός	Αριθμός Παιδαγωγών	Αριθμός Παιδιών	Αρ	Θήλ
1	Αμφίκλειας-Ελάτειας)	Κ. Τιθορέας	2	17	10	7
Σύνολο			2	17	10	7
2	Λοκρών	Μαρτίνου	2	14	7	7
3		Λιβανάτων	4	41	18	23
4		Μαλεσίνας	4	30	17	13
5		Αταλάντης	4	58	31	27
6		Λάρυμνας	2	15	9	6
	Σύνολο		16	158	82	76
7	Δομοκού	Δομοκού	2	23	13	10
8		Ν. Μοναστηρίου	2	40	15	25
	Σύνολο		4	63	28	35
9	Καμ. Βούρλων	Αγ. Κωνσταντίνου	2	69	32	37

10		Καμμένων Βούρλων	2	68	31	37
11		Μώλου	3	67	34	33
	Σύνολο		7	204	97	107
12	Λαμιέων	Β' Λαμιέων	2	22	8	14
13		Γ' Βρεφον Λαμιέων	5	35	16	19
14		ΣΤ' Βρεφον. Λαμιέων	5	93	57	46
15		Η' Λαμιέων	2	9	7	2
	Σύνολο		14	159	88	71
16	Στυλίδας	Στυλίδας	3	53	26	27
	Σύνολο		3	53	26	27
17	Μακρακόμης	Σπερχειάδας	3	31	18	13
18		Μακρακόμης	3	22	14	8
	Σύνολο		6	53	32	21
	ΠΕ Φθιώτιδας Γενικό Σύνολο		52	707	363	344

Στους πίνακες 10 και 11 απεικονίζονται τα περιγραφικά μέτρα θέσης και διασποράς των στατιστικών δεδομένων, για τις μεταβλητές Αριθμός Παιδαγωγών και Αριθμός Παιδιών των ΒΒ&Π Σταθμών, αντίστοιχα. Για κάθε πίνακα γίνεται σύντομη σύγκριση μεταξύ των Δήμων της Π.Ε. Φθιώτιδας.

Πίνακας 10: Περιγραφικά μέτρα για τον αριθμό των Παιδαγωγών ανά Δήμο

Δήμοι	Αμφίκλειας-Ελάτειας	Λοκρών	Δομοκού	Καμ. Βούρλων	Λαμιέων	Στυλίδας	Μακρακώμης	ΠΕ Φθιώτιδας
Μέση Τιμή	2	3,2	2	2.33	3,5	3	3	3
Τυπική Απόκλιση	0	1,09	0	0,57	1,73	0	0	1
Εύρος	0	2	0	1	3	0	0	3
Ελάχιστη τιμή	2	2	2	2	2	3	3	2
Μέγιστη Τιμή	2	4	2	3	5	3	3	5

Στα στοιχεία του πίνακα 10 εμφανίζεται ότι υπηρετούν κατά μέσο όρο, σχεδόν 3 παιδαγωγοί ανά Β&Π Σταθμό της ΠΕ Φθιώτιδας. Οι 2 παιδαγωγοί (μικρότερη τιμή) είναι η πιο συνηθισμένη σύνθεση, ενώ η μεγαλύτερη παρουσιάζεται σε Π. Σταθμό του Δήμου Λαμιέων (5 παιδαγωγοί) και του Δήμου Λοκρών (4 παιδαγωγοί).

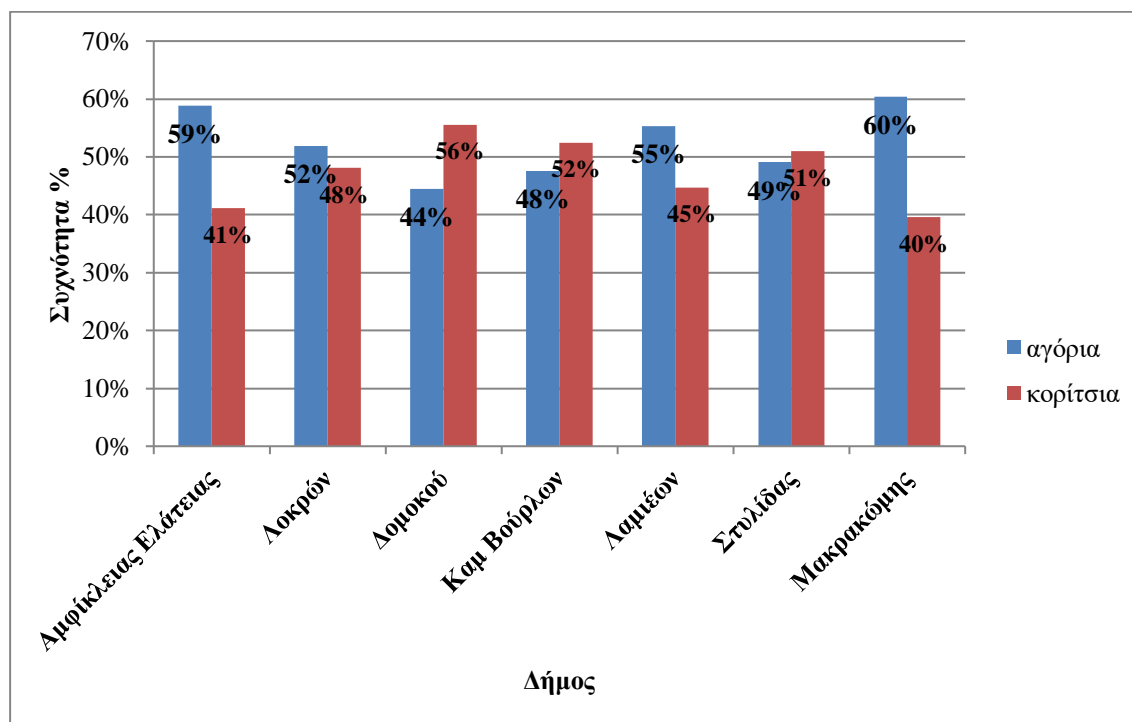
Πίνακας 11: Περιγραφικά μέτρα για τον αριθμό των παιδιών ανά Δήμο

Δήμοι	Αμφίκλειας-Ελάτειας	Λοκρών	Δομοκού	Καμ. Βούρλων	Λαμιέων	Στυλίδας	Μακρακώμης	ΠΕ Φθιώτιδας
Μέση Τιμή	17	32	32	68	40	53	27	39
Τυπική Απόκλιση	0	19	12	1	37	0	6	24
Εύρος	0	44	17	1	84	0	9	84
Ελάχιστη τιμή	17	14	23	67	9	53	22	9
Μέγιστη Τιμή	17	58	40	68	93	53	31	93

Στα στοιχεία του πίνακα 11 φαίνεται ότι το μέγεθος των Β&Π Σταθμών της ΠΕ Φθιώτιδας, κατά το διδακτικό έτος 2021-2022, ήταν κατά μέσο όρο 39 παιδιά. Ο Δήμος Καμένων Βούρλων έχει τη μεγαλύτερη μέση τιμή με 68 παιδιά, ενώ τη μικρότερη μέση τιμή την παρατηρούμε στο Δήμο Αμφίκλειας-Ελάτειας, με 17 παιδιά. Εντυπωσιακό είναι το μεγάλο εύρος, που κυμαίνεται από 9 έως 93 παιδιά σε όλη την ΠΕ.

Ως προς το φύλο, από τα συνολικά 707 παιδιά, το 51% είναι αγόρια (N=363) και το 49% (N=344) είναι κορίτσια. Στο γράφημα 2 αποτυπώνεται η κατανομή των βρεφών και νηπίων κατά δήμο και κατά φύλο.

Γράφημα 2: Κατανομή βρεφών και νηπίων κατά δήμο και κατά φύλο

Αναφορικά με τον αριθμό παιδιών που αντιστοιχούν ανά παιδαγωγικό προσωπικό, υπάρχουν μεγάλες διαφορές ανά δήμο. Ο μέσος όρος σε όλη την ΠΕ Φθιώτιδας, είναι 1 παιδαγωγός ανά 13 παιδιά. Η μικρότερη αναλογία εμφανίζεται στο Δήμο Καμένων Βούρλων, όπου αντιστοιχούν 29 παιδιά ανά 1 παιδαγωγό. Η μεγαλύτερη αναλογία συναντάται στο δήμο Αμφίκλειας-Ελάτειας, όπου 1 παιδαγωγός αντιστοιχεί σε 8 παιδιά (Πίνακας 12).

Πίνακας 12: Αναλογία παιδιών / παιδαγωγό, ανά Δήμο

Δήμοι	Αμφίκλειας-Ελάτειας	Λοκρών	Δομοκού	Καμ. Βούρλων	Λαμιέων	Στυλίδας	Μακρακώμη ς	ΠΕ Φθιώτιδας
Μέσος Αριθμός παιδιών	17	32	32	68	40	53	27	39
Μέσος αριθμός παιδαγωγών	2	3,2	2	2.33	3,5	3	3	3
Αρ. Παιδιών/Π αιδαγωγό	8	10	16	29	11	18	9	13

Στον πίνακα 13 παρουσιάζονται οι τιμές των μεταβλητών: οι ειδικότητες των παιδαγωγών, ο αριθμός των παιδαγωγών με μεταπτυχιακό και η σχέση εργασίας των παιδαγωγών. Το 56% των παιδαγωγών εργάζεται με Σύμβαση Ορισμένου Χρόνου, ενώ οι μόνιμες είναι το 44%.

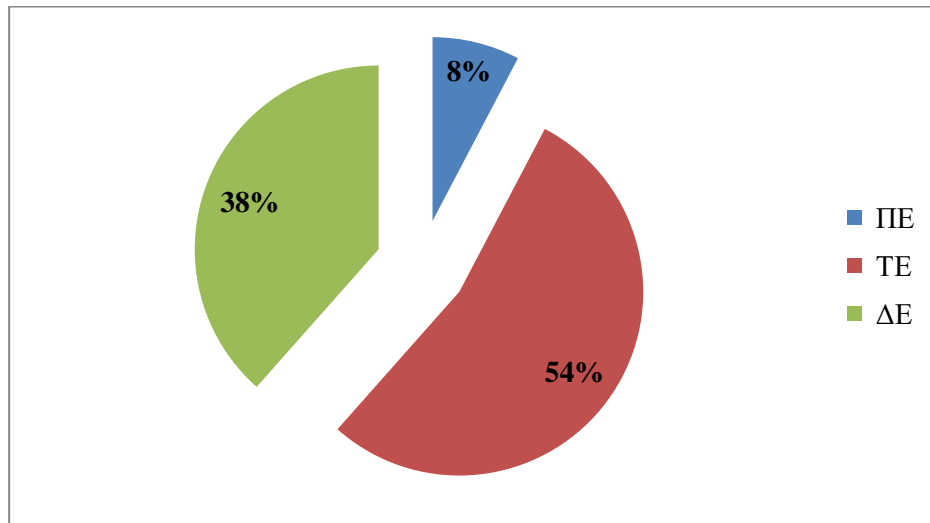
Πίνακας 13: Επίπεδο σπουδών του Παιδαγωγικού προσωπικού και σχέση εργασίας

α/ α	Δήμος	Παιδικός Σταθμός	ΠΕ	ΤΕ	ΔΕ	Μεταπτυχιακό	Μόνιμοι	ΣΟΧ
1	Αμφίκλειας Ελάτειας	Κ. Τιθορέας	0	1	1	0	1	1
2		Μαρτίνου	0	1	1	0	0	2
3	Δομο Λοκρών κού	Λιβανάτων	0	2	2	0	2	2
4		Μαλεσίνας	0	2	2	1	0	4
5		Αταλάντης	0	3	1	0	1	3
6		Λάρυμνας	0	1	1	1	0	2
7		Δομοκού	0	1	1	0	1	1

8	Καμ. Βούρλων	Ν. Μοναστηρίου	0	2	0	0	2	0
9		Αγ. Κωνσταντίνου	1	0	1	0	2	0
10		Καμμένων Βούρλων	0	1	1	0	2	0
11		Μώλου	0	2	1	0	1	2
12	Μακρακώμης Λαμιέων	Β' Λαμιέων	0	2	0	1	2	0
13		Γ' Βρεφον Λαμιέων	0	2	3	0	2	3
14		ΣΤ' Βρεφον. Λαμιέων	0	3	2	0	3	2
15		Η' Λαμιέων	0	1	1	0	1	1
16	Στυλίδας	1	2	0	0	0	3	
17	Μακρακώμης	Σπερχειάδας	1	1	1	0	2	1
18		Μακρακώμης	1	1	1	1	1	2
ΠΕ Φθιώτιδας Γενικό Σύνολο			4	28	20	4	23	29
Συχνότητα			8%	54%	38%	8%	44%	56%

Παιδαγωγοί ΠΕ είναι μόνο το 8% (N=4) και μάλιστα οι 3 από αυτές εργάζονται στους Π. Σταθμούς του Δήμου Μακρακώμης. Το 54% (N=28) είναι απόφοιτες ΤΕΙ και το 38% (N=20) είναι Δ.Ε., Βοηθών Βρεφονηπιοκόμων (Γράφημα 3). Τέλος, κάτοχοι μεταπτυχιακού είναι μόνο 4 παιδαγωγοί (8%) σε όλη την ΠΕ.

Γράφημα 3: Συχνότητες ειδικοτήτων του παιδαγωγικού προσωπικού

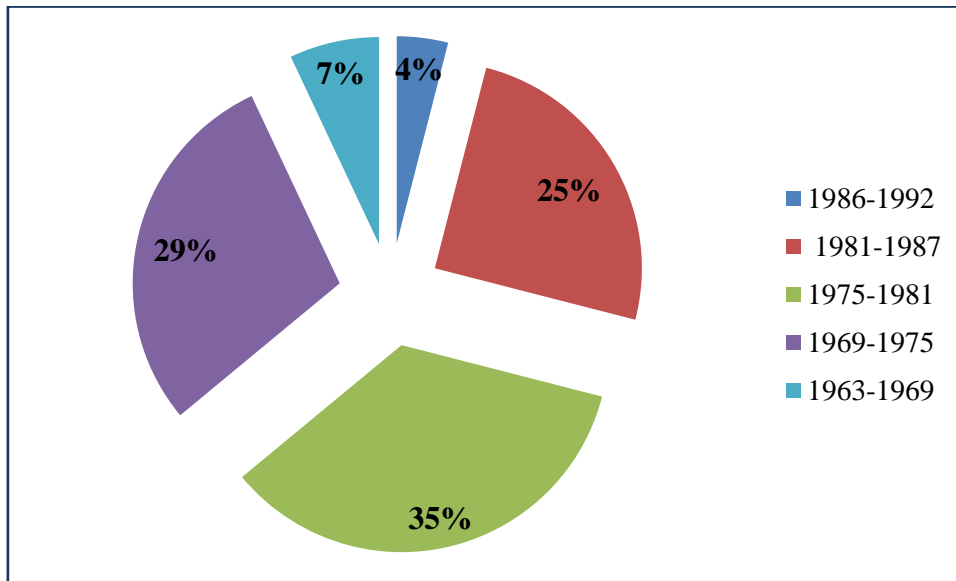
Ως προς τις ετήσιες ώρες εργασίας του παιδαγωγικού προσωπικού, τα στοιχεία αποτυπώνουν από 1.320 έως 1.800 ώρες εργασίας. Στον πίνακα 13 παρουσιάζονται τα περιγραφικά μέτρα για τις ετήσιες ώρες εργασίας του παιδαγωγικού προσωπικού.

Πίνακας 13: Περιγραφικά μέτρα ετήσιων ωρών εργασίας του παιδαγωγικού προσωπικού

Μέση Τιμή	1.569
Τυπική Απόκλιση	155
Εύρος	480
Ελάχιστο	1.320
Μέγιστο	1.800

Ως προς την ηλικία του παιδαγωγικού προσωπικού, κυριαρχεί κατά 35% η ηλικία 41-47 ετών και ακολουθεί με μικρή διαφορά, η ηλικία 47 - 53 ετών (29%). Από 35-41 ετών είναι το 25% (Διάγραμμα 2).

Γράφημα 4: Κατανομή του Παιδαγωγικού προσωπικού κατά ηλικία

Στον πίνακα 14 παρουσιάζονται ο αριθμός των παιδιών των Σταθμών, κατά ηλικία και φύλο.

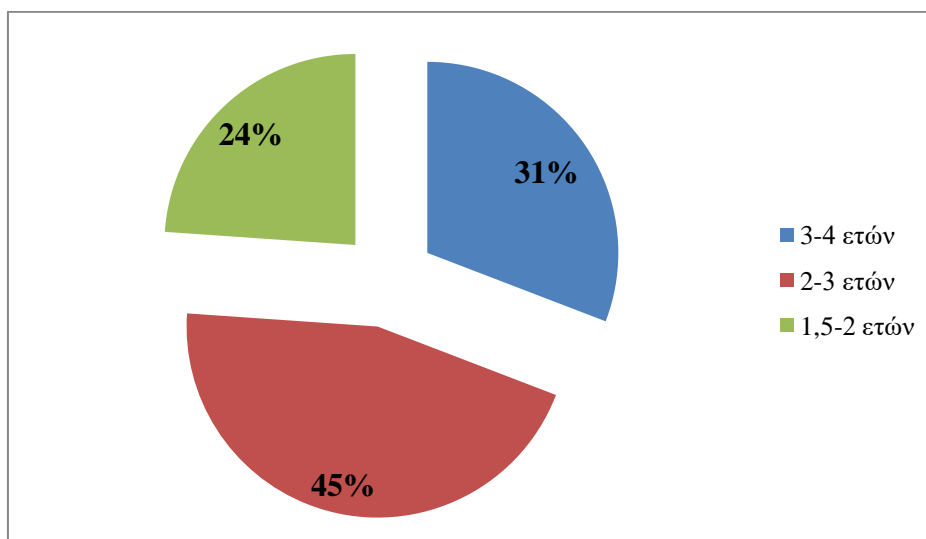

Πίνακας 14: Αριθμός Βρεφών και νηπίων, κατά φύλο και έτος γέννησης

α/α	Δήμος	Παιδικός Σταθμός	2018 Α	2018 Θ	2019 Α	2019 Θ	2020 Α	2020 Θ	Σύνολο Νηπίων
1	Αμφίκλειας- Ελάτειας	Κ. Τιθορέας	0	0	7	6	3	1	17
2		Μαρτίνου	0	0	6	4	1	3	14
3	Λοκρών	Λιβανάτων	0	0	12	17	6	6	41
4		Μαλεσίνας	0	0	12	11	5	2	30
5		Αταλάντης	0	0	26	23	5	4	58
6		Λάρυμνας	0	0	9	5	0	1	15
7	Δομοκού	Δομοκού	10	5	3	5	0	0	23
8		Ν. Μοναστηρίου	4	14	5	6	6	5	40
9	Καμ. Βούρλων	Αγ. Κωνσταντίνου	11	13	11	11	10	13	69
10		Καμμένων Βούρλων	10	13	11	11	10	13	68
11		Μώλου	13	12	11	12	10	9	67
12	Λαμιέων	Β' Λαμιέων	0	0	7	11	1	3	22
13		Γ' Βρεφον Λαμιέων	8	10	4	6	4	3	35
14		ΣΤ' Βρεφον. Λαμιέων	16	18	14	14	17	14	93
15		Η' Λαμιέων	0	0	6	1	1	1	9
16	Στυλίδας	Στυλίδας	21	23	5	4	0	0	53
17	Μακρακώμης	Σπερχειάδας	10	7	5	4	3	2	31
18		Μακρακώμης	0	0	11	4	3	4	22
ΠΕ Φθιώτιδας Γενικό Σύνολο			103	115	165	155	85	84	707

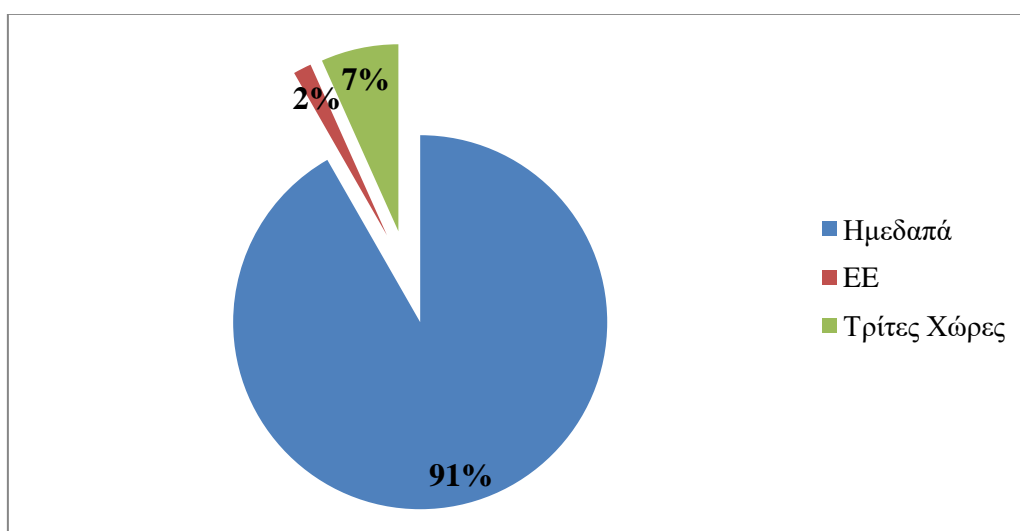
Στα στοιχεία παρατηρείται, ότι το 45% των παιδιών βρίσκεται στη ηλικία των 2-3 ετών (γεννηθέντα το 2019). Ακολουθούν η ηλικία των 3-4 ετών (γεννηθέντα το 2018), με 31% και όσα είναι από 1,5-2 ετών (γεννηθέντα το 2020), με 24% (Γράφημα 5). Οι Δήμοι Αμφίκλειας-Ελάτειας και Λοκρών, δεν έχουν καθόλου τμήματα παιδιών γεννηθέντα το 2018 (31 Δεκεμβρίου του 2022, κλείνουν τα 4 έτη).

Γράφημα 5: Κατανομή βρεφών και προνηπίων, κατά έτος γέννησης

Όσον αφορά τη χώρα προέλευσης βρεφών και προνηπίων, το 91% είναι ελληνικής καταγωγής (N=649), ενώ μόλις το 2% (N=11) είναι από χώρες της ΕΕ. Από τρίτες χώρες καταγράφεται το 7% (N=47) (Γράφημα 6). Από τα 47 νήπια από τρίτες χώρες, τα 29 φιλοξενούνται στο ΣΤ Βρεφονηπιακό Σταθμό Λαμιέων.

Γράφημα 6: Καταγωγή βρεφών και προνηπίων

Σχετικά με τη χρηματοδότηση των τροφείων μέσω ΕΣΠΑ, το 63% (N=448), είναι το ποσοστό των παιδιών που ωφελούνται, όπως περιγράφεται στον πίνακα 15, όπου αποτυπώνονται τα παιδιά που ωφελούνται ανά δήμο.

Πίνακας 15: Ωφελούμενα παιδιά μέσω ΕΣΠΑ

Δήμος	Αριθ. Ωφελούμενων	Δυναμικό Π. Σταθμού σε παιδιά
Αμφίκλειας Ελάτειας	8	17
Λοκρών	136	158
Δομοκού	35	63
Καμένων Βούρλων	120	204
Λαμίων	81	159
Στυλίδας	36	53
Μακρακώμης	32	53
Σύνολο ΠΕ Φθιώτιδας	448	707

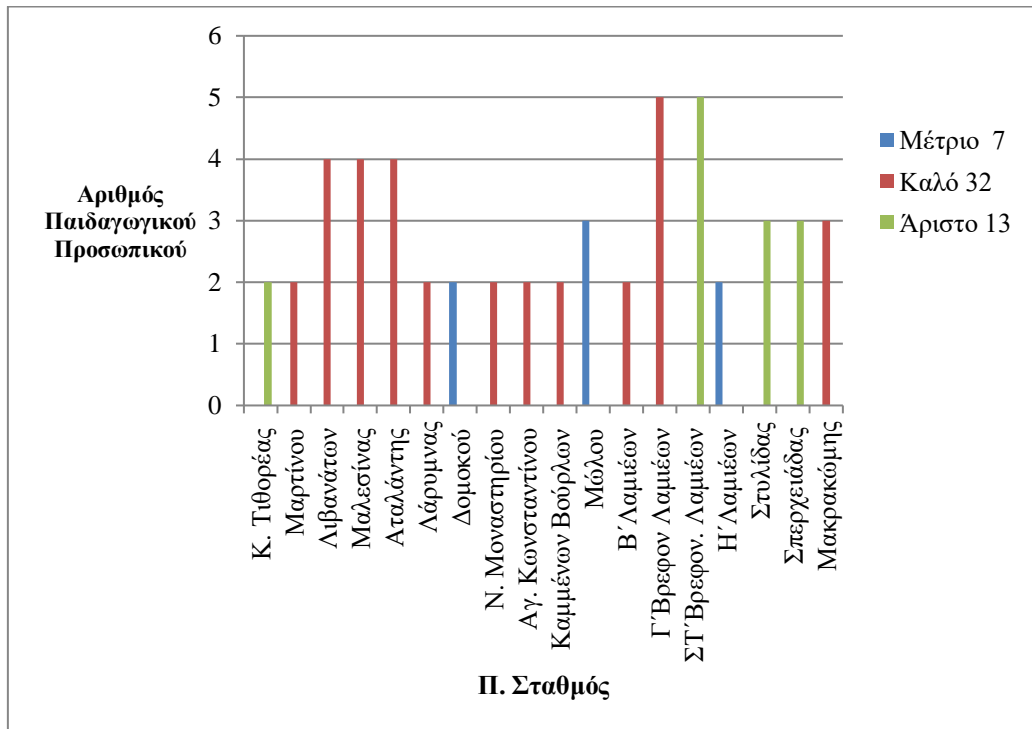
Όσον αφορά το επίπεδο Τεχνολογικών Γνώσεων του παιδαγωγικού προσωπικού, οι απαντήσεις παρουσιάζονται στον πίνακα 16, όπου οι διευθυνση απάντησε στην τρίβαθμη κλίμακα: μέτρια, καλή και άριστη γνώση της τεχνολογίας. Το 13% του παιδαγωγικού προσωπικού έχει μέτρια γνώση, το 62% καλή και το 25% άριστη.

Πίνακας 16: Επίπεδο Τεχνολογικών Γνώσεων Παιδαγωγικού Προσωπικού

α/α	Δήμος	Παιδικός Σταθμός	Μέτριο	Καλό	Άριστο
1	Αμφίκλειας-Ελάτειας)	Κ. Τιθορέας	0	0	2
2	Λοκρών	Μαρτίνου	0	2	0
3		Λιβανάτων	0	4	0
4		Μαλεσίνας	0	4	0
5		Αταλάντης	0	4	0
6		Λάρυμνας	0	2	0
7		Δομοκού	Δομοκού	2	0
8	Ν. Μοναστηρίου		0	2	0
9	Καμ. Βούρλων	Αγ. Κωνσταντίνου	0	2	0
10		Καμμένων Βούρλων	0	2	0
11		Μώλου	3	0	0
12	Λαμιέων	Β΄ Λαμιέων	0	2	0
13		Γ΄ Βρεφον Λαμιέων	0	5	0
14		ΣΤ΄ Βρεφον. Λαμιέων	0	0	5
15		Η΄ Λαμιέων	2	0	0
16	Στυλίδας	Στυλίδας	0	0	3
17	Μακρακώμης	Σπερχειάδας	0	0	3
18		Μακρακώμης	0	3	0
		Σύνολο	7	32	13
		Συχνότητες	13%	62%	25%

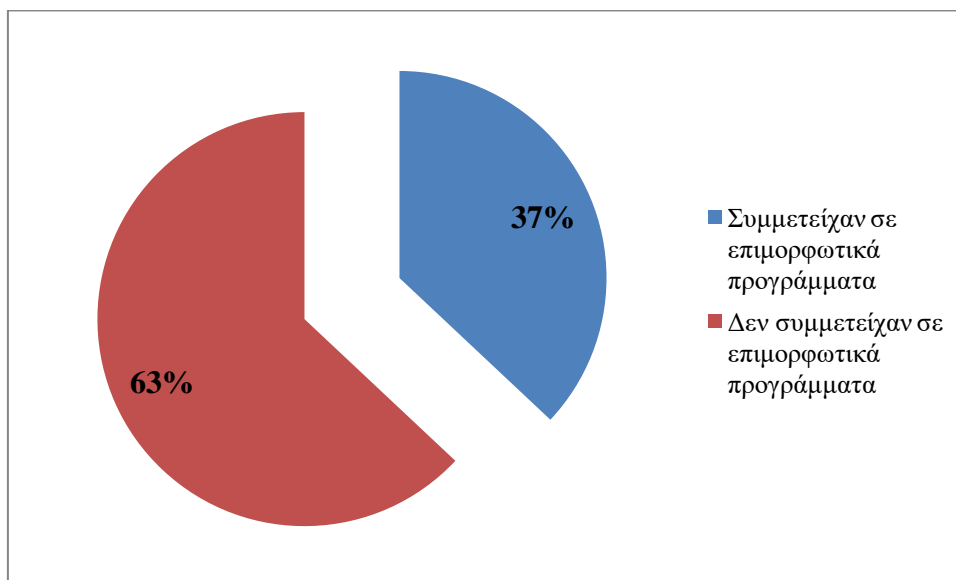
Στο Γράφημα 7, απεικονίζεται ο αριθμός των παιδαγωγών που έχουν μέτριο, καλό ή μέτριο επίπεδο τεχνολογικών γνώσεων, ανά Β&Π Σταθμό.

Γράφημα 7: Επίπεδο Τεχνολογικών Γνώσεων Παιδαγωγικού Προσωπικού

Για την μεταβλητή «συμμετοχή του παιδαγωγικού προσωπικού σε επιμορφωτικά προγράμματα κατά το 2021», τα στοιχεία που καταγράφηκαν, δείχνουν ότι μόνο το 19 από τις 52 παιδαγωγούς, παρακολούθησε κάποιο επιμορφωτικό πρόγραμμα (Γράφημα 8).

Γράφημα 8: Συμμετοχή του παιδαγωγικού προσωπικού σε επιμορφωτικά προγράμματα κατά το 2021

Στον επόμενο συγκεντρωτικό πίνακα (Πίνακας 17), καταγράφεται επίσης, εάν οι παιδαγωγοί επιμορφώθηκαν κατά το 2021-22 με δική τους πρωτοβουλία ή διοργάνωσε την επιμόρφωση, κάποιος φορέας. Οι 12 από τις 19, επιμορφώθηκαν με δική τους πρωτοβουλία, ενώ οι 7 επιμορφώθηκαν από φορέα του Υπουργείου Εσωτερικών (ΥΠΕΣ).

Πίνακας 17: Συμμετοχή του παιδαγωγικού προσωπικού σε επιμορφωτικά προγράμματα κατά το έτος 2021-22

α/α	Δήμος	Παιδικός Σταθμός	Συμμετείχε	Συμμετείχε με ατομική πρωτοβουλία	Διοργάνωση από φορέα
1	Αμφικλείας-Ελλάτειας	Κ. Τιθορέας	2	2	0
2	Λοκρών	Μαρτίνου	0	0	0
3		Λιβανάτων	0	0	0
4		Μαλεσίνας	0	0	0
5		Αταλάντης	0	0	0
6		Λάρυμνας	0	0	0
7		Δομοκού	Δομοκού	2	0
8	Ν. Μοναστηρίου		2	2	0
9	Καμ. Βούρλων	Αγ. Κωνσταντίνου	0	0	0
10		Καμμένων Βούρλων	0	0	0
11		Μώλου	0	0	0
12	Λαμιέων	Β' Λαμιέων	2	0	2 Δήμος Λαμιέων
13		Γ' Βρεφον Λαμιέων	0	0	0
14		ΣΤ' Βρεφον. Λαμιέων	0	0	0
15		Η' Λαμιέων	2	2	0

16	Στυλίδας	Στυλίδας	3	3	0
17	Μακρακώμης	Σπερχειάδας	3	3	0
18		Μακρακώμης	3	0	3 Περιφέρεια Στ. Ελλάδας «Δράση Γέφυρα»
ΠΕ Φθιώτιδας Γενικό Σύνολο			19	12	0
Συχνότητες			37%	23%	13%

Σχετικά με το Ειδικό Βοηθητικό Προσωπικό, δεν απασχολούνται Ψυχολόγοι, Κοινωνικοί Λειτουργοί, Λογοθεραπευτές, Εργοθεραπευτές σε κανέναν Β&Π Σταθμό, με καμία σχέση εργασίας. Η μόνη ειδικότητα που εμφανίζεται να υπηρετεί, είναι των Παιδιάτρων, οι οποίοι είναι μερικής απασχόλησης, με μέσο όρο ωρών εργασίας, περίπου 90 ώρες ετησίως (Πίνακας 18).

Πίνακας 18: Περιγραφικά μέτρα ωρών εργασίας παιδιάτρων

Μέση Τιμή	90,83333
Τυπική Απόκλιση	47,60407
Εύρος	206
Ελάχιστο	44
Μέγιστο	250

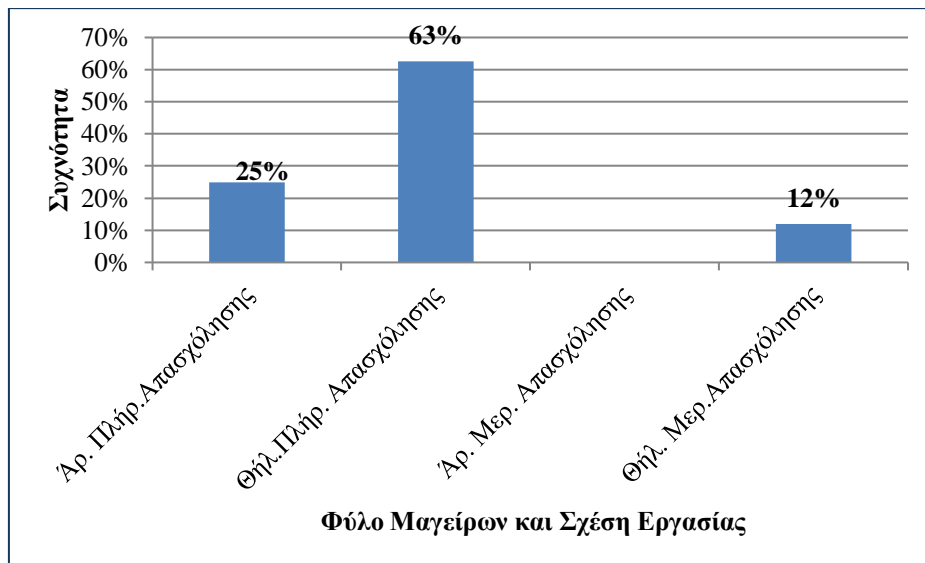
Σχετικά με το Βοηθητικό Προσωπικό, υπάρχουν μόνο οι υποχρεωτικές ειδικότητες του μάγειρα και του υπαλλήλου καθαριότητας. Δεν υπάρχουν οδηγοί και κηπουροί, σε κανέναν Β&Π Σταθμό. Στον πίνακα 19 αποτυπώνεται ο αριθμός των μαγείρων/σών κατά φύλο και σχέση εργασίας.

Πίνακας 19: Μάγειρες/σες ανά φύλο και σχέση εργασίας

Φύλο	Σχέση εργασίας	Αριθμός
Άρρενες	Πλήρους Απασχόλησης	4
Θήλειες	Πλήρους Απασχόλησης	10
Άρρενες	Μερικής Απασχόλησης	0
Θήλειες	Μερικής Απασχόλησης	2

Στο γράφημα 9 φαίνεται ότι το 88% είναι μάγειρες/σες πλήρους απασχόλησης, με επικρατές φύλο τις γυναίκες, στο 63%. Το 12% είναι μαγειρίσσες μερικής απασχόλησης. Οι Π. Σταθμοί Σπερχειάδας και Μακρακώμης δεν διαθέτουν μάγειρα/σα, ενώ ο Π. Σταθμός Αταλάντης διαθέτει 2.

Γράφημα 9: Μάγειρες/σες ανά φύλο και σχέση εργασίας

Στον πίνακα 20 αποτυπώνεται ότι κατά μέσο όρο οι μάγειρες/σες εργάζονται 1692 ώρες το χρόνο, με ελάχιστες ώρες τις 1.430 και μέγιστες τις 1.800.

Πίνακας 20: Περιγραφικά μέτρα ετήσιων ωρών εργασίας των μαγείρων/σων

Μέση Τιμή	1.692
Τυπική Απόκλιση	125
Εύρος	370
Ελάχιστο	1.430
Μέγιστο	1.800

Όσον αφορά το προσωπικό καθαριότητας, είναι όλες γυναίκες και όλες πλήρους απασχόλησης. Ο Π. Σταθμός Κ. Τιθορέας, δεν διαθέτει καθόλου προσωπικό καθαριότητας. Στον πίνακα 21 αποτυπώνεται ότι κατά μέσο όρο το προσωπικό καθαριότητας εργάζεται 1.656 ώρες το χρόνο, με ελάχιστες ώρες τις 1.430 και μέγιστες τις 1766.

Πίνακας 21: Περιγραφικά μέτρα ετήσιων ωρών εργασίας του προσωπικού καθαριότητας

Μέση Τιμή	1.656
Τυπική Απόκλιση	139
Εύρος	336
Ελάχιστο	1.430
Μέγιστο	1.766

Αναφορικά με τις κτηριακές υποδομές σε τετραγωνικά μέτρα, καταγράφηκαν οι αίθουσες διδασκαλίας, οι εξωτερικοί προαύλιοι χώροι και η ύπαρξη ή όχι παιδότοπων των Β&Π Σταθμών. Στον πίνακα 22 αποτυπώνονται οι επιφάνειες που δήλωσαν οι διοικήσεις τους και στον πίνακα 23, τα περιγραφικά μέτρα για τις ίδιες μεταβλητές.

Πίνακας 22: Κτηριακές Υποδομές σε τ.μ

α/α	Δήμος	Παιδικός Σταθμός	Αίθουσες Διδασκαλίας	Εξωτερικός Προαύλιος Χώρος	Παιδότοποι
1	Αμφίκλεισις-Ελάτειας)	Κ. Τιθορέας	150	300	0
Σύνολο			150	300	
2	Λοκρών	Μαρτίνου	100	200	0
3		Λιβανάτων	80	150	0
4		Μαλεσίνας	80	100	0
5		Αταλάντης	120	150	0
6		Λάρυμνας	80	200	0
Σύνολο			460	800	
7	Δομοκού	Δομοκού	65	100	0
8		Ν. Μοναστηρίου	200	800	100
Σύνολο			265	900	
9	Καμ. Βούρλων	Αγ. Κωνσταντίνου	150	200	0
10		Καμμένων Βούρλων	180	250	0
11		Μώλου	150	300	0
Σύνολο			480	550	
12	Λαμιέων	Β' Λαμιέων	135	340	68
13		Γ' Βρεφον Λαμιέων	25	130	100
14		ΣΤ' Βρεφον. Λαμιέων	20	80	0
15		Η' Λαμιέων	100	400	80
Σύνολο			280	950	
16	Στυλίδας	Στυλίδας	184	493	120

Σύνολο			184	493	
17	Μακρακώμης	Σπερχειάδας	120	150	0
18		Μακρακώμης	28	300	84
Σύνολο			148	450	
Σύνολο Φθιώτιδας			1.967	4.443	

Οι μετρήσεις που απεικονίζονται στον πίνακα 23, αναδεικνύουν ότι ο μέσος όρος του εμβαδού των αιθουσών των Β&Π Σταθμών της ΠΕ Φθιώτιδας, είναι 109 τ.μ.. Η μεγαλύτερη μέση τιμή εμφανίζεται στο Δήμο Στυλίδας (μ=184 τ.μ.) και η μικρότερη αντίστοιχη τιμή είναι στο Δήμο Λαμιέων (μ=70 τ.μ.).

Πίνακας 23: Περιγραφικά μέτρα για το εμβαδό των αιθουσών των Β&Π Σταθμών ανά δήμο

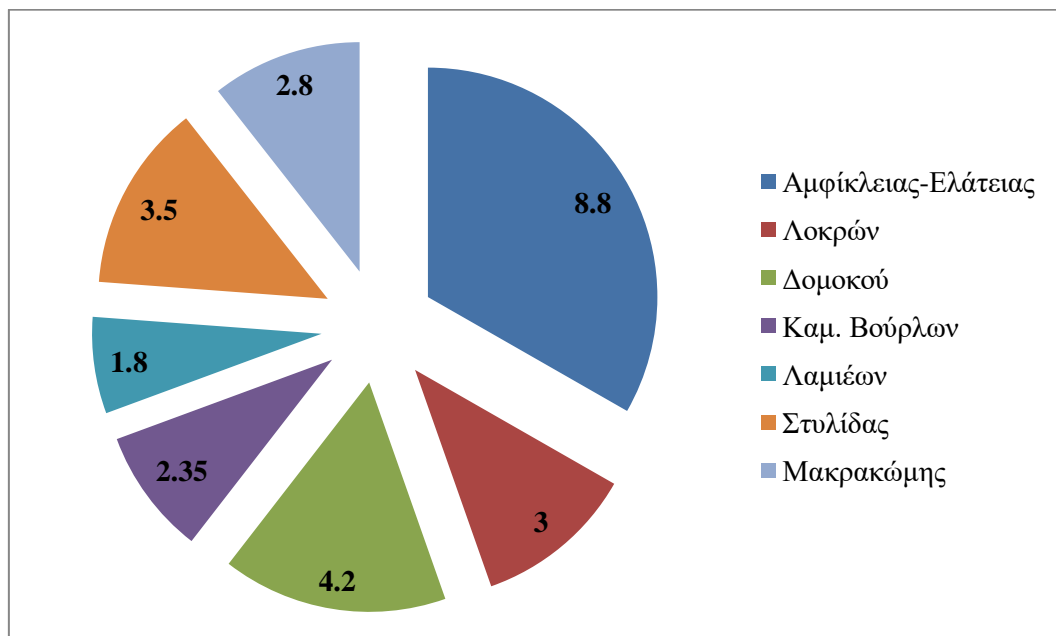
Δήμοι	Αμφίκλειας-Ελάτειας	Λοκρών	Δομοκού	Καμ. Βούρλων	Λαμιέων	Στυλίδας	Μακρακώμης	ΠΕ Φθιώτιδας
Μέση Τιμή	150	92	132,5	160	70	184	74	109
Τυπική Απόκλιση	0	17,8	95,5	17,3	56,7	0	65	55
Εύρος	0	40	135	30	115	0	92	180
Ελάχιστη τιμή	150	80	65	150	20	184	28	20
Μέγιστη Τιμή	150	120	200	180	135	184	120	200

Συνοψίζοντας, λαμβάνοντας υπόψη τον συνολικό αριθμό παιδιών των Β&Π Σταθμών της Φθιώτιδας και τον συνολικό αριθμό των τ.μ των αιθουσών διδασκαλίας, η επιφάνεια που αντιστοιχεί για κάθε παιδί, είναι 2,85 τ.μ. (Πίνακας 24). Την καλύτερη αναλογία παρουσιάζει το δήμος Αμφίκλειας – Ελάτειας με 8,8 τμ/παιδί και τη χειρότερη, με 1,8 τ.μ/παιδί, ο δήμος Λαμιέων (Γράφημα 10).

Πίνακας 24: Αναλογία τετραγωνικών μέτρων ανά παιδί και ανά δήμο για τις αίθουσες διδασκαλίας

Δήμοι	Αμφίκλειας-Ελάτειας	Λοκρών	Δομοκού	Καμ. Βούρλων	Λαμιέων	Στυλίδας	Μακρακώμης	ΠΕ Φθιώτιδας
Αριθμός παιδιών	17	158	63	204	159	53	53	707
Συνολικός αριθμός τ.μ αιθουσών	150	460	265	480	280	184	148	1.967
Αριθμός τ.μ. ανά παιδί	8,8	3	4,2	2,35	1,8	3,5	2,8	2,8

Γράφημα 10: Αναλογία τετραγωνικών μέτρων ανά παιδί και ανά δήμο για τις αίθουσες διδασκαλίας

Οι μετρήσεις που απεικονίζονται στον πίνακα 25, καταγράφουν ότι ο μέσος όρος του εμβαδού των προαύλιων χώρων των Β&Π Σταθμών της ΠΕ Φθιώτιδας, είναι 258 τ.μ.. Η μεγαλύτερη μέση τιμή εμφανίζεται στο Δήμο Δομοκού (μ=800 τ.μ.) και η μικρότερη αντίστοιχη τιμή είναι στο Δήμο Λοκρών (μ=200 τ.μ.).

Πίνακας 25: Περιγραφικά μέτρα για το εμβαδό των εξωτερικών προαύλιων χώρων των Β&Π Σταθμών ανά δήμο

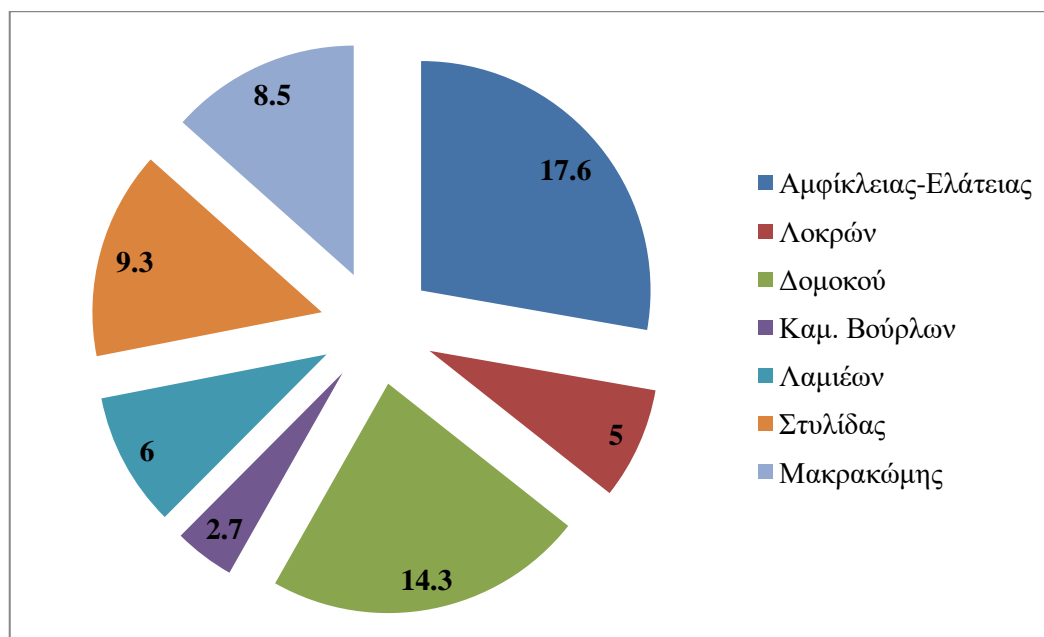
Δήμοι	Αμφίκλειας-Ελάτειας	Λοκρών	Δομοκού	Καμ. Βούρλων	Λαμιέων	Στυλίδας	Μακρακώμης	ΠΕ Φθιώτιδας
Μέση Τιμή	300	160	450	250	237,5	493	225	258
Τυπική Απόκλιση	0	42	495	50	156	0	106	176
Εύρος	0	100	700	100	320	0	150	720
Ελάχιστη τιμή	300	100	100	200	80	493	150	80
Μέγιστη Τιμή	300	200	800	300	400	493	300	800

Λαμβάνοντας υπόψη τον συνολικό αριθμό παιδιών των Β&Π Σταθμών της Φθιώτιδας και τον συνολικό αριθμό των τ.μ των προαύλιων χώρων, η επιφάνεια που αντιστοιχεί για κάθε παιδί, είναι 6,3 τ.μ. (Πίνακας 26). Την καλύτερη αναλογία παρουσιάζει το δήμος με Αμφίκλειας-Ελάτειας, με 17,6 τμ/παιδί και τη χειρότερη, με 2,7 τ.μ/παιδί, ο δήμος Καμ. Βούρλων.(Γράφημα 11).

Πίνακας 26: Αναλογία τετραγωνικών μέτρων ανά παιδί και ανά δήμο για τους προαύλιους χώρους

Δήμοι	Αμφίκλειας-Ελάτειας	Λοκρών	Δομοκού	Καμ. Βούρλων	Λαμιέων	Στυλίδας	Μακρακώμης	ΠΕ Φθιώτιδας
Αριθμός παιδιών	17	158	63	204	159	53	53	707
Συνολικός αριθμός τ.μ προαύλιων χώρων	300	800	900	550	950	493	450	4.463
Αριθμός τ.μ. ανά παιδί	17,6	5	14,3	2,7	6	9,3	8,5	6,3

Γράφημα 11: Αναλογία τετραγωνικών μέτρων ανά παιδί και ανά δήμο για τους προαύλιους χώρους

Χώρους παιδότοπων δήλωσαν μόνο 6 από τους 18 Β&Π Σταθμούς της ΠΕ Φθιώτιδας, οι Ν. Μοναστηρίου, Β'Λαμιέων, Γ'Βρεφον Λαμιέων, Η'Λαμιέων, Στυλίδας και Μακρακώμης, όπως διακρίνεται και στον πίνακα 27.

Πίνακας 27: Παιδότοποι σε τ.μ

α/α	Δήμος	Π. Σταθμός	Παιδότοποι
1	Δομοκού	Ν. Μοναστηρίου	100
2	Λαμιέων	Β'Λαμιέων	68
3		Γ'Βρεφον Λαμιέων	100
4		Η'Λαμιέων	80
5	Στυλίδας	Στυλίδας	120
6	Μακρακώμης	Μακρακώμης	84

Οι παραπάνω παιδότοποι, δύνανται να υπάρχουν εντός των Σταθμών ή στον προαύλιο χώρο. Από την έκταση, το πιθανότερο είναι να πρόκειται για παιδότοπους, τοποθετημένους στην αυλή. Προφανώς και εντάσσονται ούτως ή άλλως, στα τμ είτε των δηλωμένων εσωτερικών χώρων είτε στα αντίστοιχα των προαύλιων χώρων.

Σχετικά με τον τεχνολογικό εξοπλισμό, όλοι οι Β&Π Σταθμοί διαθέτουν μόλις από 1 Η/Υ, εκτός από τον ΠΣ της Μακρακώμης του Δήμου Μακρακώμης, ο οποίος διαθέτει 2 Η/Υ.

Διαδραστικό πίνακα διαθέτει 1, μόνο ο ΠΣ Ν. Μοναστηρίου, ο οποίος διαθέτει και 1 βιντεοπροβολέα. Βιντεοπροβολείς διαθέτουν συνολικά μόνο 6 ΠΣ, δηλαδή 1 στους 3. (Πίνακας 28).

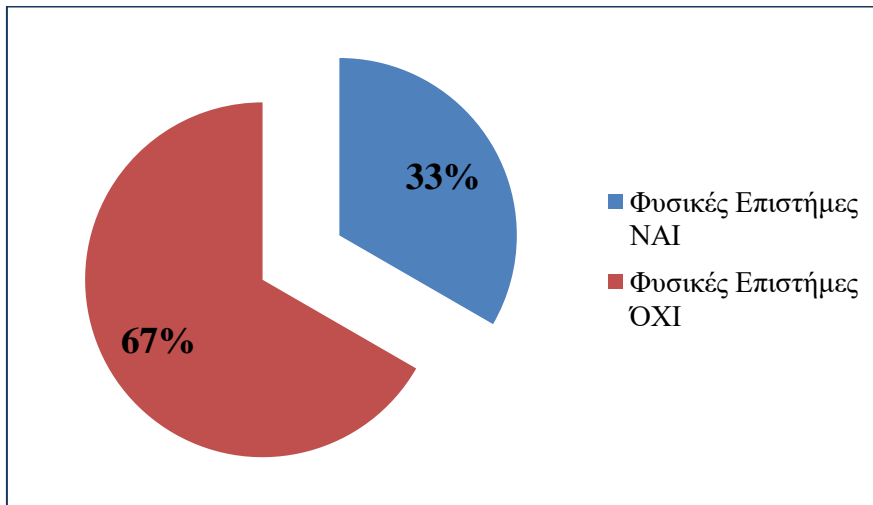
Πίνακας 28: Οι βιντεοπροβολείς των Β&Π Σταθμών ανά δήμο

Βιντεοπροβολείς					
Δήμοι	N	ΝΑΙ		ΟΧΙ	
		Συχνότητα	Σχετική Συχνότητα (%)	Συχνότητα	Σχετική Συχνότητα (%)
Αμφίκλειας-Ελάτειας	1	1	100	0	0
Λοκρών	5	0	0	0	0
Δομοκού	2	2	100	0	0
Καμ. Βούρλων	3	0	0	0	0
Λαμιέων	4	1	25	3	75
Στυλίδας	1	0	0	0	0
Μακρακώμη	2	2	100	0	0
Φθιώτιδα	18	6	33	12	67

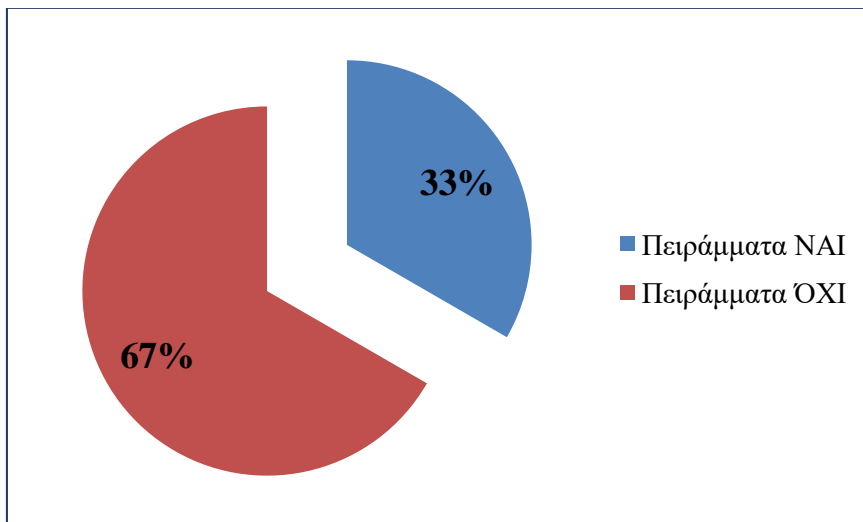
Ως προς τον αριθμό και το είδος των υλοποιούμενων καινοτόμων δράσεων, όλοι οι Β&Π Σταθμοί της Φθιώτιδας υλοποιούν από 1 τουλάχιστο πρόγραμμα Περιβαλλοντικής Αγωγής, ενώ μόνο ο ΠΣ του Δήμου Δομοκού υλοποιεί 2.

Δράσεις σχετικές με τις Φυσικές Επιστήμες και διάφορα Πειράματα, υλοποιούν μόνο 1 στους 3 Σταθμούς (33%) (Γραφήματα 12 και 13). Εκπαιδευτικές εκδρομές πραγματοποιούν μόνο 2 Σταθμοί (6%) (Γράφημα 14).

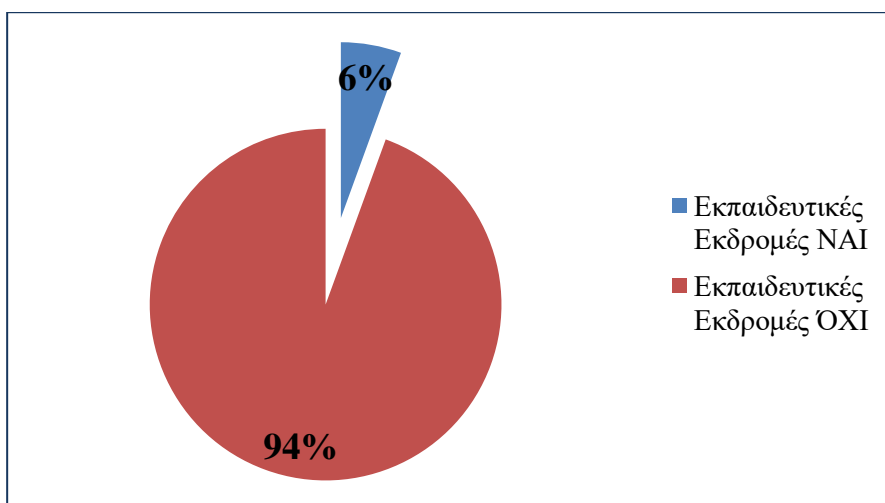
Γράφημα 12: Υλοποίηση καινοτόμων δράσεων στις Φυσικές Επιστήμες

Γράφημα 13: Υλοποίηση καινοτόμων δράσεων με Πειράματα

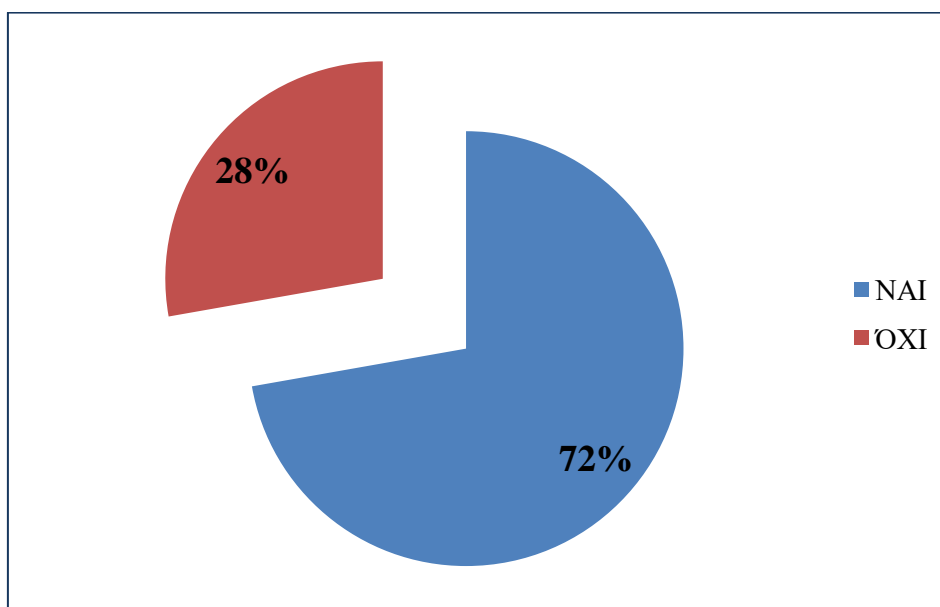
Γράφημα 14: Πραγματοποίηση Εκπαιδευτικών Εκδρομών

Όσον αφορά τις ενημερώσεις των γονέων ετησίως, υπάρχουν ΠΣ που δεν ενημερώνουν καθόλου τους γονείς και άλλοι ΠΣ, που υλοποιούν 10 ενημερώσεις το χρόνο, δηλαδή περίπου 1 το μήνα. Το 28% δηλώνει ότι δεν ενημερώνει τους γονείς (Γράφημα 15 και Πίνακας 29).

Γράφημα 15: Αριθμός ενημερώσεων των γονέων

Πίνακας 29: Περιγραφικά μέτρα του αριθμού ενημερώσεων των γονέων

Μέση Τιμή	4,5
Τυπική Απόκλιση	4,3
Εύρος	10
Ελάχιστο	0
Μέγιστο	10

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7. Αποτελέσματα

7.1 Απαντήσεις ανά ερευνητικό ερώτημα - Σύγκριση (συγκλίσεις και αποκλίσεις) με ευρήματα της βιβλιογραφίας

Τα ερευνητικά ερωτήματα της παρούσας εργασίας, απαντήθηκαν με βάση τις μετρήσεις που παρουσιάστηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο, συγκρίνοντας τις μεταβλητές που ορίστηκαν με το νέο κανονισμό λειτουργίας και με τα διαθέσιμα χαρακτηριστικά άλλων Ευρωπαϊκών χωρών, που καταγράφηκαν στο 2^ο κεφάλαιο. Επί πλέον, ανιχνεύθηκαν τυχόν συγκλίσεις και αποκλίσεις, με την ελληνική και διεθνή βιβλιογραφία.

Ερευνητικό Ερώτημα 1^ο: Ποια είναι τα βασικά χαρακτηριστικά των βρεφονηπιακών και παιδικών σταθμών της ΠΕ Φθιώτιδας

Οι Δημοτικοί Β&Π Σταθμοί της ΠΕ Φθιώτιδας διοικούνται όλες από γυναίκες, με μέσο χρόνο υπηρεσίας τα 27 έτη, οι οποίες είναι σχεδόν κατά 70% απόφοιτοι ΤΕΙ και ακολουθούν οι απόφοιτες ΠΕ και ΔΕ. Οι μονάδες είναι σχετικά μικρές, με το μέσο αριθμό παιδιών ανά Β&Π Σταθμό να είναι στα 39 παιδιά, παρουσιάζοντας μεγάλο εύρος, που κυμαίνεται από τα 9 έως τα 93 παιδιά. Το μέσο εμβαδό των αιθουσών των δομών είναι 109 τ.μ. και ο μέσος όρος του εμβαδού των προαύλιων χώρων τους, είναι 258 τ.μ..

Στο σύνολό του το παιδαγωγικό προσωπικό αριθμεί 53 παιδαγωγούς, όλες γυναίκες. Κατά μέσο όρο σε κάθε Β&Π σταθμό υπηρετούν 3 άτομα παιδαγωγικού προσωπικού, με εύρος που κυμαίνεται μεταξύ 2 και 5 παιδαγωγών. Πάνω από τις μισές (54%), είναι απόφοιτες ΤΕΙ, ενώ όλες σχεδόν οι υπόλοιπες είναι απόφοιτες Δ.Ε. Βοηθών Βρεφονηπιοκόμων (38%) και μόλις οι 4 (8%), έχουν πτυχίο ΠΕ. Επίσης, μόνο το 8% των παιδαγωγών είναι κάτοχοι μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών σε όλη την ΠΕ. Το 62% καταγράφεται να διαθέτει καλή γνώση των ΤΠΕ (22% άριστη και 13% καλή γνώση).

Οι παιδαγωγοί οι οποίες εργάζονται με συμβάσεις ορισμένου χρόνου, είναι περισσότερες (56%), έναντι των μόνιμων, οι οποίες εμφανίζονται στις μετρήσεις κοντά στο 44%. Ως προς την ηλικία του παιδαγωγικού προσωπικού, το 64% είναι πάνω από 40 ετών (35% στην ηλικία των 41-47 ετών και 29%, στην ηλικία 47 – 53) και μόνο το 25% είναι από 35-41 ετών.

Συνολικά τα παιδιά των Β&Π Σταθμών της ΠΕ Φθιώτιδας, είναι 707 (51% αγόρια και 49% κορίτσια). Το 45% των παιδιών βρίσκεται στη ηλικία των 2-3 ετών, ακολουθούν με 31% των 3-4 ετών, και στην ηλικία από 1,5-2 ετών, βρίσκεται το 24% των παιδιών. Το 91% του συνόλου των βρεφών και προνηπίων των δομών είναι ελληνικής καταγωγής και το 9% είναι από χώρες της ΕΕ και από τρίτες χώρες. Για το 63% των παιδιών παρέχεται θέση τοποθέτησης των τροφείων, μέσω ΕΣΠΑ.

Οι Β&Π Σταθμοί της ΠΕ Φθιώτιδας όσον αφορά το Ειδικό Βοηθητικό Προσωπικό, είναι στελεχωμένοι μόνο με παιδιάτρους, όλοι μερικής απασχόλησης. Απουσιάζουν πλήρως οι ειδικότητες των ψυχολόγων, κοινωνικών λειτουργών λογοθεραπευτών και λογοθεραπευτών. Ως προς το Βοηθητικό Προσωπικό, υπηρετούν μόνο μάγειρες (N=16) και προσωπικό καθαριότητας. Το 88% είναι μάγειρες/σες πλήρους απασχόλησης, με επικρατές φύλο τις γυναίκες, στο 63%. Το 12% είναι μαγείρισσες μερικής απασχόλησης. Όσον αφορά το προσωπικό καθαριότητας, είναι όλες γυναίκες και όλες πλήρους απασχόλησης (N=18). Δεν υπάρχουν οδηγοί επίσης, συνεπώς οι Β&Π Σταθμοί της ΠΕ Φθιώτιδας δεν διαθέτουν λεωφορεία μεταφοράς των βρεφών και νηπίων.

Σχετικά με τον τεχνολογικό εξοπλισμό, σχεδόν όλοι οι Β&Π Σταθμοί διαθέτουν μόλις από 1 Η/Υ, απουσιάζουν από την πλειοψηφία οι διαδραστικοί πίνακες και μόνο 1 στους 3 διαθέτουν βιντεοπροβολείς. Οι εκπαιδευτικές επισκέψεις είναι σπάνιες και οι καινοτόμες δράσεις αφορούν μόνο την υλοποίηση προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης. Ενημερώσεις των γονέων πραγματοποιούνται κατά μέσο όρο 4 το χρόνο.

Ερευνητικό Ερώτημα 2^ο: Υπάρχουν συσχετισμοί και διαφορές στις υποδομές, στο προσωπικό και στη λειτουργία των βρεφονηπιακών και παιδικών σταθμών της ΠΕ Φθιώτιδας

α) το προφίλ του παιδαγωγικού προσωπικού

Το σύννηθες εύρημα της αποκλειστικής παρουσίας γυναικών παιδαγωγών στην παρούσα εργασία, είναι παγκόσμιο. Συγκεκριμένα, η μεγαλύτερη συγκέντρωση γυναικών παιδαγωγών συναντάται παγκοσμίως στην πρώιμη και προσχολική εκπαίδευση, βαίνοντας μειούμενη όσο ανεβαίνουν οι βαθμίδες εκπαίδευσης. Ενώ οι γυναίκες αντιπροσωπεύουν το 97% του εκπαιδευτικού δυναμικού στο προσχολικό

επίπεδο, το ποσοστό αυτό μειώνεται στο 83% στην πρωτοβάθμια, στο 60% στη δευτεροβάθμια και στο 44% στην τριτοβάθμια εκπαίδευση (Education at a Glance-OECD Indicators, 2022).

Ως προς το επίπεδο σπουδών του παιδαγωγικού προσωπικού των Β&Π Σταθμών της Φθιώτιδας, φαίνεται ότι υπάρχει αρκετή απόκλιση με την έρευνα της Δήμητρας Λοΐζου, η οποία διεξήχθη σε αρκετά μεγάλο δείγμα παιδαγωγών προσχολικής αγωγής με τη χρήση 422 ερωτηματολογίων. Στην εν λόγω έρευνα, το 68% εξ αυτών είναι απόφοιτοι ΤΕΙ, έναντι του 54% στη Φθιώτιδα, ενώ οι ΔΕ, είναι στο μισό (20%), σχετικά με το 38% του ευρήματος στη Φθιώτιδα (Λοΐζου, 2019). Στην ίδια εργασία, διαφορές εμφανίζονται και στην ηλικία των παιδαγωγών. Στη Φθιώτιδα, καμία παιδαγωγός δεν είναι κάτω των 35 ετών και κυριαρχεί κατά 35% η ηλικία 41-47 ετών, με πολύ κοντά το 29%, να βρίσκεται μεταξύ 47 και 53 ετών. Μόλις το 25% είναι 35-41 ετών.

Στην υπό σύγκριση έρευνα, το μεγαλύτερο ποσοστό 43,1% είναι παιδαγωγοί ηλικίας 30-39 χρονών, το 27,7% είναι ηλικίας 22-29 χρονών, το 22,3% είναι ηλικίας 40-49 χρονών και το ποσοστό των παιδαγωγών άνω των 50 ετών είναι κάτω από 10% (Λοΐζου, 2019). Ακόμη περισσότερο διαφορετικά στοιχεία αποτυπώνονται και στην έρευνα της Ιφιγένειας Λάζαρη, στην οποία συμμετείχαν 113 παιδαγωγοί, με βάση τα οποία προκύπτουν κατά τουλάχιστο 10 έτη μεγαλύτερης ηλικίας, οι παιδαγωγοί της ΠΕ Φθιώτιδας. Τα στοιχεία έδειξαν ότι το 15% των παιδαγωγών ήταν έως 30 ετών, το 41,6% από 31 έως 40 ετών, το 23,9% από 41 έως 45 ετών, το 13,3% από 46 έως 50 ετών, το 3,5% από 51 έως 55 ετών και το υπόλοιπο 2,7% από 56 ετών και άνω (Λάζαρη 2019).

β) Τα μεγέθη των δομών

Σχετικά με το μέγεθος των δομών της Φθιώτιδας, στην ίδια έρευνα της Ιφιγένειας Λάζαρη (2019), παρατηρείται σε 16 δημοτικούς βρεφονηπιακούς σταθμούς της Πάτρας, συνολικής δυναμικότητας 1.054 παιδιών, να εργάζονται 120 παιδαγωγοί. Είναι λογικό σε μια πολύ μεγαλύτερη πόλη, ο αριθμός των βρεφών και νηπίων να είναι μεγαλύτερος. Ωστόσο το παραπάνω, δεν εξηγεί την αναλογία του αριθμού παιδαγωγών/παιδιών, η οποία είναι ασύγκριτα μεγαλύτερη, από τους 53 παιδαγωγούς ανά 707 παιδιά, των δομών της παρούσας έρευνας. Η αναλογία παιδιών

παιδαγωγών στη Φθιώτιδα εμφανίζεται στον 1 παιδαγωγό ανά 13 παιδιά, ενώ στην προαναφερθείσα έρευνα, 1 προς 8.

Όμοια ευρήματα σημειώνονται σε μελέτη που διεξήχθη σε 27 τάξεις, εκ των οποίων οι 17 αποτελούσαν νηπιακά τμήματα και οι 10 βρεφικά τμήματα βρεφονηπιακών σταθμών, με στόχο την καταγραφή των δομικών χαρακτηριστικών ποιότητας και των τυχόν συσχετισμών τους, με το επίπεδο της ολικής ποιότητας. Η έρευνα κατέγραψε ένα βρεφονηπιοκόμο να αντιστοιχεί σε 4,1 έως 11,5 παιδιά, ανά τύπο βρεφονηπιακού σταθμού, στο σύνολο της ημέρας (Ρέντζου, 2011). Στην ίδια μελέτη, η ερευνήτρια προτείνει ως ιδανικό αριθμό παιδιών ανά παιδαγωγό για έναν καινοτόμο Π.Σ, την αναλογία 1:3 για τα παιδιά 0-3 χρόνων και 1:6 για τα παιδιά 3-6 χρόνων. Τα παιδιά με ειδικές ανάγκες προτείνεται να εντάσσονται σε κανονικές τάξεις, υποστηριζόμενα από ειδικευμένο προσωπικό (Ρέντζου, 2011).

Στον κανονισμό λειτουργίας, η αναλογία παιδιών προσωπικού για κάθε τμήμα Π.Σ., ορίζεται σε 1 παιδαγωγό και 1 βοηθό, ανά 25 παιδιά. Ακόμη και αν θεωρηθεί οριακά σύνομη η μέση αναλογία παιδαγωγών:παιδιών στην ΠΕ Φθιώτιδας (2 ενήλικοι ανά 25 παιδιά), η αναλογία που καταγράφεται σε 3 από τους 7 δήμους, 1/29, 1/18 και 1/16, είναι κατά πολύ μεγαλύτερη από την προβλεπόμενη.

Σχετικά με τις αναλογίες στις δομές χωρών της ΕΕ, παρατηρώντας τα στοιχεία της αναλογίας προσωπικού: παιδιών, στην κατηγορία από 3-5 ετών, υπάρχει σύγκλιση μόνο με την Πορτογαλία (1:16) ενώ στη Δανία είναι 1:6. Για τα παιδιά από 1-3 ετών όπου στη Δανία είναι 1:3 παιδιά, ενώ στη Νορβηγία όπου είναι 1:9, υπάρχει μεγάλη διαφορά (Education at a Glance-OECD Indicators, 2020).

γ) Το εργασιακό καθεστώς του προσωπικού

Οι παιδαγωγοί της παρούσας εργασίας οι οποίες εργάζονται με συμβάσεις ορισμένου χρόνου, είναι περισσότερες (56%), έναντι των μόνιμων που εμφανίζονται στις μετρήσεις, να είναι στο 44%. Το εύρημα αυτό συμπίπτει και με όσα περιγράφονται στους δείκτες ποιότητας του OECD: *«γενικότερα, στην παιδική φροντίδα εργάζονται περισσότερο γυναίκες, σε μια «αγορά» με χαμηλούς μισθούς τόσο στο δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό τομέα, με ορισμένου χρόνου απασχόληση και μερικές φορές, με μεγάλες απαιτήσεις προσόντων από τους εργοδότες»*. (Education at a Glance-OECD Indicators, 2020).

Οι παιδαγωγοί με Σ.Ο.Χ., συνάπτουν κάθε έτος συμβάσεις εργασίας συνδεδεμένες με τη Δράση «Εναρμόνιση Οικογενειακής και Επαγγελματικής ζωής». *«Η δράση παρέχει θέσεις φροντίδας και φιλοξενίας σε βρέφη, νήπια, παιδιά και άτομα με αναπηρία σε δημόσιους και ιδιωτικούς Βρεφικούς, Βρεφονηπιακούς, Βρεφονηπιακούς Σταθμούς Ολοκληρωμένης Φροντίδας, Παιδικούς Σταθμούς, κα. Υλοποιείται μέσα από ετήσιο κύκλο πρόσκλησης, μέγιστης διάρκειας 11 μηνών, όσο και η μέγιστη διάρκεια ισχύος της «αξίας τοποθέτησης» (voucher) για τις/τους ωφελούμενες/νους γονείς»* (Πρόσκληση Εκδήλωσης Ενδιαφέροντος υπ' αριθμ. 9033/16.7.2021). Πρόκειται για συγχρηματοδοτούμενο πρόγραμμα της Ε.Ε. με φορέα υλοποίησης της Δράσης, την Ε.Ε.Τ.Α.Α. Α.Ε.. Συνεπώς, οι παιδαγωγοί Σ.Ο.Χ. μέσω Ε.Σ.Π.Α.(Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης), μισθοδοτούνται από συγχρηματοδοτούμενα κοινοτικά κονδύλια και δεν επιβαρύνουν τον προϋπολογισμό των δήμων.

Σε έρευνα κοστολόγησης των ιδιωτικών Π.Σ που διεξήχθη από το Ινστιτούτο Μικρών Επιχειρήσεων (Ι.Μ.Ε) της Γενικής Συνομοσπονδίας Επαγγελματιών Βιοτεχνών Εμπόρων Ελλάδας (Γ.Σ.Ε.Β.Ε.Ε.) το 2021, προκύπτει ότι το κόστος της μισθοδοσίας των νηπιαγωγών, καταλαμβάνει το 24,11%, της συνολικής δαπάνης μισθών, των βρεφοκόμων το 18,8%, ενώ το κόστος ενός μάγειρα, ή μιας θέσης καθαριότητας, δεν ξεπερνά το 5%, έκαστη (Βατικιώτης, Γιακούλας, & Θανόπουλος, 2022). Προφανώς η υψηλότερη αμοιβή των εξειδικευμένων ανθρώπων που απαιτείται, σχετικά με την αμοιβή ανειδίκευτων ή χαμηλής εκπαίδευσης θέσεων, είναι και ο παράγοντας που διαφοροποιεί το βοηθητικό προσωπικό από το παιδαγωγικό, στη σχέση εργασίας. Η πλειοψηφία του βοηθητικού προσωπικού των δημοτικών Β&Π Σταθμών της ΠΕ Φθιώτιδας εργάζεται σε μόνιμες θέσεις, ενώ όπως σημειώθηκε παραπάνω, πάνω από τους μισούς παιδαγωγούς υπηρετούν με συμβάσεις ορισμένου χρόνου.

Στα περισσότερα εκπαιδευτικά συστήματα, απασχολούνται βοηθοί χωρίς αρχικά προσόντα στο αντικείμενο και μόνο πέντε εκπαιδευτικά συστήματα έχουν κάνει υποχρεωτική την πιστοποίηση για όλο το προσωπικό της ECEC (Λουξεμβούργο, Ρουμανία, Σλοβενία, Ηνωμένο Βασίλειο –Σκωτία- και Σερβία). Οι Δημοκρατία της Τσεχίας, Φινλανδία, Πορτογαλία, Σλοβακία και Ισπανία, απαιτούν πτυχίο πανεπιστημιακού επιπέδου για τους παιδαγωγούς. Αντίθετα, οι Αυστρία, Δανία και Ιρλανδία, αρκούνται σε πτυχία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης αλλά γενικότερα η τάση είναι το όλο και υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης για τους παιδαγωγούς στην ECEC (Education at a Glance-OECD Indicators, 2020).

Οι ετήσιες ώρες εργασίας για το παιδαγωγικό προσωπικό, από τις μετρήσεις της παρούσας εργασίας, αντιστοιχούν σε 1.320 έως 1.800 ώρες. Η συνολική ετήσια λειτουργία ενός Π.Σ. είναι περίπου 220 ημέρες, οι οποίες με 6ωρη εργασία για το προσωπικό, αγγίζουν τις 1.320 ώρες εργασίας, με 7ωρη τις 1.540, με 7,5 ώρες τις 1.650 και με 8 ώρες, τις 1.860. Επειδή οι προϊστάμενες απάντησαν διάφορες από τις παραπάνω ετήσιες ώρες εργασίας, προφανώς και η ημερήσια λειτουργία διαφέρει μεταξύ των Σταθμών. Τα παραπάνω ενισχύονται από την παρόμοια εικόνα που εμφανίζεται στις μετρήσεις και για το βοηθητικό προσωπικό, το οποίο εργάζεται από 1.430 έως 1.800 ώρες ετησίως. Στα στοιχεία της ΕΕΤΑΑ επίσης για το 2021-2022, οι σταθμοί της ΠΕ Φθιώτιδας, εμφανίζουν ωράριο λειτουργίας από 7.30 έως 15.30. ή από 7.00 έως 15.00 ή όπως του δήμου Λαμιέων, από 7.00 έως 16.00 https://www.eetaa.gr/index.php?tag=paidikoi_2021_domes_oristika

δ) Οι χωρικές προϋποθέσεις

Λαμβάνοντας υπόψη τον συνολικό αριθμό παιδιών των Β&Π Σταθμών της Φθιώτιδας και τον συνολικό αριθμό των τετραγωνικών μέτρων των αιθουσών διδασκαλίας, η επιφάνεια που αντιστοιχεί για κάθε παιδί, είναι 2,85 τ.μ. ή 42,75 τ.μ ανά 15 παιδιά (για τη δημιουργία συγκρίσιμου μεγέθους με τον κανονισμό λειτουργίας). Στον κανονισμό προβλέπεται αίθουσα απασχόλησης νηπίων επιφάνειας 25τ.μ ανά 15 νήπια, προσαυξημένης κατά 30τ.μ όταν χρησιμοποιείται και ως τραπεζαρία. Συμπερασματικά, οι χώροι αιθουσών καλύπτουν τον απαιτούμενο. Τα παγκόσμια στοιχεία του OECD, παραπέμπουν σε έναν μέσο όρο για εσωτερικό χώρο, στα 2,9 τ.μ/παιδί, για νηπιαγωγεία και προσχολική αγωγή γενικότερα, ενώ για τα κέντρα φροντίδας, η αναλογία παγκοσμίως είναι 3,6τμ/παιδί. Θα μπορούσε να σημειωθεί σε αυτό το σημείο, ότι ο κανονισμός λειτουργίας δεν ευθυγραμμίζεται αρκετά με τα στοιχεία του OECD (<https://www.oecd.org/education/school/48483436.pdf>).

Όμοια επαρκείς εμφανίζονται και οι εξωτερικοί χώροι από τις αναλύσεις, όπου αποκαλύπτεται ότι η μέση επιφάνεια εξωτερικού χώρου που αντιστοιχεί για κάθε παιδί, είναι 6,3 τ.μ. Στον κανονισμό ορίζεται ότι ανάλογα με το είδος και του αριθμού παιδιών που φιλοξενεί ο Σταθμός, πρέπει να προβλέπεται και κατάλληλα σχεδιασμένος υπαίθριος χώρος, με ελάχιστα τετραγωνικά μέτρα για Παιδικούς και

Βρεφονηπιακούς Σταθμούς τα 4,50 τ.μ./παιδί. Δεν εμφανίζεται όμοια επαρκής η παραπάνω αναλογία, ως προς τα παγκόσμια στοιχεία του OECD, κατά τα οποία ο απαιτούμενος εξωτερικός χώρος ανά παιδί είναι στα 7τ.μ για νηπιαγωγεία και προσχολική αγωγή, ενώ για τα κέντρα φροντίδας, η αναλογία είναι στα 8,9τ.μ/παιδί (<https://www.oecd.org/education/school/48483436.pdf>).

Ερευνητικό Ερώτημα 3^ο: Πώς αποτυπώνεται ο πραγματικός ρόλος των βρεφονηπιακών και παιδικών σταθμών της ΠΕ Φθιώτιδας, μέσα από τις δυνατότητες και τις αδυναμίες τους;

Για την απάντηση στο 3^ο ερευνητικό ερώτημα αξιοποιήθηκαν οι μεταβλητές: ο τεχνολογικός εξοπλισμός, η συμμετοχή του παιδαγωγικού προσωπικού σε επιμορφώσεις, ο αριθμός των καινοτόμων δράσεων που υλοποιούνται στους Β&Π Σταθμούς της ΠΕ Φθιώτιδας και ο αριθμός των ενημερώσεων των γονέων.

α) Ο τεχνολογικός εξοπλισμός

Όπως έδειξαν τα ευρήματα της παρούσας έρευνας, η διαθεσιμότητα ενός μόνο υπολογιστή ανά Π&Β Σταθμό, ο οποίος προφανώς εξυπηρετεί και τις διοικητικές ανάγκες των σταθμών (e-mails, διεκπεραίωση εγγράφων κλπ), δεν παρέχει τη δυνατότητα αξιοποίησης των πολλαπλών επιλογών, που προσφέρει σήμερα η τεχνολογία στον παιδαγωγικό τομέα. Παρόμοια και η απουσία διαδραστικών πινάκων και οι ελάχιστοι βιντεοπροβολείς (1 σταθμός στους 3 διαθέτει βιντεοπροβολέα). Βέβαια, την αναγκαιότητα ύπαρξης υπολογιστών υπερβαίνει κατά πολύ η σύγχρονη ψηφιακή τεχνολογία, προσφέροντας πολλές άλλες επιλογές στα χέρια των παιδαγωγών. Η Mariann Undheim σε ανασκόπηση της διεθνούς βιβλιογραφίας της τελευταίας δεκαετίας, επιχείρησε να ανιχνεύσει τον τρόπο που τα νήπια και οι παιδαγωγοί αξιοποιούν από κοινού την ψηφιακή τεχνολογία στα κέντρα πρώιμης παιδικής εκπαίδευσης και φροντίδας (Undheim, 2021). Η ερευνήτρια πρώτον προτείνει ως πολύ σημαντικό για την πολιτεία και για τους ίδιους τους παιδαγωγούς, την ευρύτερη θεώρηση της έννοιας ψηφιακή τεχνολογία, γενικότερα και δεύτερον, τη διερεύνηση των ποικίλων εμπειριών των μικρών παιδιών, σε αυτήν. Τέλος, συμπεραίνει ότι μπορεί τα μικρά παιδιά να έχουν εμπειρίες, χρειάζονται ωστόσο την

κατάλληλη καθοδήγηση όταν δημιουργούν, παίζουν ή μαθαίνουν με την τεχνολογία, ώστε να πραγματώνεται στοχευμένη και κατάλληλη χρήση της.

Σε συμφωνία με την ευρύτερη σκοπιά της τεχνολογίας, οι σημερινοί παιδαγωγοί στις αίθουσες των παιδικών σταθμών και των νηπιαγωγείων, αξιοποιούν και άλλες μορφές της τεχνολογίας, εκτός από τον υπολογιστή, το βιντεοπροβολέα ή τους διαδραστικούς πίνακες. Για παράδειγμα, χρησιμοποιούν το κινητό και το διαδίκτυο, τα tablets, τις ψηφιακές φωτογραφικές ή την τηλεόραση με dvds κ.ά., όπως περιέγραψαν οι παιδαγωγοί σε έρευνα των Καζαντή, Δογκάκη και Χατζηγιαννάκη το 2018, που διεξήχθη σε δείγμα 151 παιδαγωγών νηπιαγωγείων και παιδικών σταθμών. Ως προς τα οφέλη, διαπιστώνεται μεγάλη εξοικείωση των παιδιών με την τεχνολογία, αυξημένη διάθεση συμμετοχής σε δραστηριότητες στην αίθουσα, διατήρηση της προσοχής κατά την επικοινωνία, ανάπτυξη της χωροταξικής σκέψης, καλλιέργεια του συντονισμού χεριών και ματιών, έξαψη της φαντασίας και καλλιέργεια των μουσικοκινητικών δεξιοτήτων.

Η UNESCO αναφέρει ότι το υπουργείο παιδείας της Ν. Ζηλανδίας, έχει προχωρήσει ήδη από το 2009 στην εκπόνηση προγράμματος σπουδών, για τη χρήση της τεχνολογίας στην πρώιμη παιδική εκπαίδευση, με την ονομασία Whariki. Η εμπειρία της χώρας, όπως και αρκετών άλλων χωρών, έδειξε ότι οι ΤΠΕ, δύναται να αποτελέσουν ένα παραγωγικό εργαλείο υποστήριξης της μάθησης των μικρών παιδιών και ένα πλαίσιο ανάπτυξης θετικών εμπειριών αλληλεπίδρασης, παιδιών και ενηλίκων. Ωστόσο για την επίτευξη των παραπάνω, οι παιδαγωγοί οφείλουν να αναπτύξουν νέες παιδαγωγικές στρατηγικές (Kalas, UNESCO, 2012).

β) η επιμόρφωση των παιδαγωγών

Στην υιοθέτηση νέων παιδαγωγικών στρατηγικών, συμβάλλει και η παρακολούθηση των εξελίξεων μέσω της επιμόρφωσης των παιδαγωγών. Για τη μεταβλητή «συμμετοχή του παιδαγωγικού προσωπικού σε επιμορφωτικά προγράμματα κατά το 2021», τα στοιχεία που καταγράφηκαν στην παρούσα έρευνα, δείχνουν ότι μόνο οι 19 από τις 52 παιδαγωγούς, παρακολούθησε κάποιο επιμορφωτικό πρόγραμμα και μάλιστα οι 12 από αυτές, με δική τους πρωτοβουλία.

Ο σχεδιασμός και ο προσανατολισμός της πολιτικής του προϊσταμένου για τη δομή, επηρεάζει την κατεύθυνση του προσωπικού, στην απόκτηση νέων γνώσεων και

δεξιοτήτων. Σε έρευνα με δείγμα 150 παιδαγωγούς Β&Π Σταθμών, για τη διερεύνηση εφαρμογής της Διοίκησης Ολικής Ποιότητας στην προσχολική εκπαίδευση, οι συμμετέχουσες περιέγραψαν τα θέματα που τίθενται στον ετήσιο προγραμματισμό, με την έναρξη κάθε έτους. Δήλωσαν πως τα θέματα που συνήθως αφορούν στη συνεργασία τους με την προϊσταμένη αλλά και στις συνεδριάσεις, ήταν κυρίως τα παιδαγωγικά και ο σχεδιασμός εκδηλώσεων, ενώ σπάνια συζητούσαν θέματα λειτουργίας του Σταθμού ή για σεμινάρια, ημερίδες ή συνέδρια (Αθανασοπούλου & Παπαδούρης, 2020).

γ) Οι υλοποιούμενες καινοτόμες δράσεις

Για τον αριθμό και το είδος των υλοποιούμενων καινοτόμων δράσεων, τα ευρήματα έδειξαν ότι όλοι οι Β&Π Σταθμοί της Φθιώτιδας υλοποιούν τουλάχιστο ένα πρόγραμμα Περιβαλλοντικής Αγωγής, ενώ δράσεις σχετικές με τις Φυσικές Επιστήμες και διάφορα Πειράματα, υλοποιούν μόνο 1 στους 3 Σταθμούς (33%). Εκπαιδευτικές εκδρομές πραγματοποιούν μόνο 2 Σταθμοί (6%) Την ιδιαίτερη βαρύτητα της παρακίνησης του διευθυντή και της αναγνώρισης στην εκπαίδευση, έχει περιγράψει ανάλογη έρευνα που εκπόνησε το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (Π.Ι., 2008). Στην ίδια έρευνα των Αθανασοπούλου και Παπαδούρη στην οποία έγινε μνεία παραπάνω, τα ευρήματα έδειξαν πως η δραστηριοποίηση των εκπαιδευτικών στο σχεδιασμό και την υλοποίηση καινοτόμων δράσεων, έχει άμεση σχέση με το κλίμα συνεργασίας που εδραιώνει ο διευθυντής, καθώς και με την επιβράβευση και την αναγνώριση από το διευθυντή. Οι πλειοψηφία των παιδαγωγών δήλωσαν ότι θα επικροτούσαν την εισαγωγή στις δομές τους, μιας καινοτομικής και εξωστρεφούς διοίκησης.

Οι προϊσταμένες (εκτός από 2), δήλωσαν ότι δεν πραγματοποιούν στους Σταθμούς τους εκπαιδευτικές εκδρομές. Πιθανή τροχοπέδη σε τέτοιου είδους δραστηριότητες να αποτελεί η έλλειψη λεωφορείων και οδηγών, να σημειωθεί όμως το γεγονός ότι στις μικρές πόλεις, δίνεται η ευκαιρία κάλυψης των μικρών σχετικά αποστάσεων πεζή, τουλάχιστο με τα μεγαλύτερα νήπια. Στη συλλογιστική αυτή, είναι χρήσιμα τα αποτελέσματα της έρευνας της Ουρανίας Ζαρκαλή, για τις «*δυνατότητες ένταξης του πολιτιστικού περιπάτου στην καθημερινή ζωή του παιδικού σταθμού, ως μελέτη περίπτωσης. Απόψεις εκπαιδευτικών της πρώιμης παιδικής ηλικίας, σε παιδικούς σταθμούς εντός του αστικού ιστού της πόλης της Άρτας*».

Από την έρευνα προκύπτει, πως οι παιδαγωγοί αντιμετωπίζουν θετικά τον περίπατο με μικρά παιδιά σε ανοιχτά μνημεία και χώρους πολιτισμού και ως μια ελκυστική εκπαιδευτική μέθοδο προσέγγισης της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς. Θεωρούν εφικτή την υλοποίηση της δράσης, με τον κατάλληλο σχεδιασμό, ώστε να διασφαλίζεται η ασφάλεια των παιδιών και παρουσιάζουν ως εμπόδια τον μικρό αριθμό των απασχολούμενων παιδαγωγών αλλά και τη στάση της διεύθυνσης της δομής τους. Εκφράζουν επίσης απόψεις για συνεργασίες με τις υπηρεσίες πολιτισμού, για την παροχή εργαλείων τεχνολογίας όπως γίνεται στο Υπουργείο Παιδείας και επιθυμούν σχετικές επιμορφώσεις εντός των Σταθμών (Ζαρκαλή, 2021).

δ) Η ενημέρωση και η συνεργασία με τους γονείς

Όσον αφορά τις ενημερώσεις των γονέων ετησίως, υπάρχουν μονάδες που δεν ενημερώνουν καθόλου τους γονείς (28%) και άλλοι Π&Β Σταθμοί που υλοποιούν από 4 έως 10 ενημερώσεις το χρόνο, δηλαδή περίπου 1 το μήνα.

Η συνεργασία των γονέων με τους παιδαγωγούς συντελεί στην εκπαιδευτική εξέλιξη και την κοινωνική ένταξη των παιδιών προσχολικής ηλικίας. Στην πρώιμη παιδική εκπαίδευση και φροντίδα, οι παιδαγωγοί βρίσκονται σε στενή επικοινωνία με τους γονείς για διάφορα θέματα σχετικά με την ανάπτυξη των παιδιών και τη μάθησή τους. Για τους γονείς οι παιδαγωγοί των Σταθμών, αποτελούν τον ενδιάμεσο κρίκο γνώμης, για τη γενικότερη πορεία του παιδιού τους πριν αναζητήσουν υποστήριξη από τους ειδικούς. Ταυτόχρονα επιθυμούν να γίνονται σεβαστοί, ευπρόσδεκτοι στις δομές, να ρωτούν χωρίς να επικρίνονται για τις ανησυχίες τους, να συναντούν διαθέσιμους για επικοινωνία παιδαγωγούς, να λαμβάνουν θετική ανατροφοδότηση και ενθάρρυνση και πλήθος άλλα, που ανέδειξε έρευνα με εμβέλεια σε όλη την Αυστραλία (Murphy, Matthews, Clayton, & Cann, 2021).

Σε πιο ειδικά θέματα, οι γονείς θέλουν να γνωρίζουν το πρόγραμμα που εφαρμόζεται στον παιδικό σταθμό, τους απασχολεί η υγιεινή διατροφή και η καθαριότητα και επιθυμούν ένα σύγχρονο αναλυτικό πρόγραμμα εκπαίδευσης που θα αναπτύξει στα παιδιά τους κινητικές δεξιότητες και θα προάγει την αυτοεξυπηρέτηση και την αυτονομία τους. Έχουν άγχος για τη μετάβαση του παιδιού από το οικογενειακό στο σχολικό περιβάλλον, αποζητούν τη συνεργασία με τους παιδαγωγούς για το θέμα και θεωρούν σημαντική την ύπαρξη ψυχολόγων και

παιδιάτρων. Ακόμη, θέλουν να συμμετέχουν στη λήψη αποφάσεων σχετικά με τη διαμόρφωση του προγράμματος και να προσφέρουν εθελοντική εργασία (Μεζίνη, 2018).

Η τεχνολογία, εκτός από τη συμβολή της στη μαθησιακή διαδικασία, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, μπορεί να προσφέρει στους Β&Π Σταθμούς διαφορετικούς τρόπους επικοινωνίας, πέρα από τη δια ζώσης, με τις οικογένειες των παιδιών. Η online και σε πραγματικό χρόνο επικοινωνία με τις διάφορες πλατφόρμες, οι οποίες αναπτύχθηκαν λόγω της πρόσφατης πανδημίας, αποτελούν εργαλεία πολύτιμα για τη συνεργασία γονέων και σταθμών. Η ασύγχρονη και online ενημέρωση μπορεί να επιτευχθεί αποτελεσματικότερα και μέσα από τον ηλεκτρονικό φάκελο ή χαρτοφυλάκιο του παιδιού (e-Portfolio) (Higgins and Cherrington, 2017).

7.3 Συμπεράσματα - Προτάσεις Πολιτικής

Οι μονάδες των Δημοτικών Β&Π Σταθμών της ΠΕ Φθιώτιδας, αποτελούν σε όλα τα μεγέθη, σχετικά μικρές δομές πρώιμης εκπαίδευσης και φροντίδας, οι οποίες διοικούνται από έμπειρο προσωπικό, με πολλά έτη υπηρεσίας.

Το Παιδαγωγικό Προσωπικό αποτελούν αποκλειστικά γυναίκες, στην πλειοψηφία τους απόφοιτες ΤΕΙ, χωρίς μεταπτυχιακούς τίτλους σπουδών, με σχέση εργασίας ορισμένου χρόνου. Το Ειδικό Βοηθητικό Προσωπικό των δομών στελεχώνουν μόνο παιδιάτροι μερικής απασχόλησης και το Βοηθητικό Προσωπικό, μόνο μάγειρες/σες και προσωπικό καθαριότητας, στην πλειονότητά τους μόνιμοι υπάλληλοι πλήρους απασχόλησης.

Για το μεγαλύτερο ποσοστό των παιδιών, παρέχεται θέση τοποθέτησης κάλυψης των τροφείων, μέσω ΕΣΠΑ. Οι αναλογίες παιδαγωγών ανά παιδί, εσωτερικών κι εξωτερικών χώρων ανά παιδί, είναι σε αρκετά καλό επίπεδο. Δεν παρέχονται υπηρεσίες μεταφοράς των βρεφών και νηπίων, όλοι οι Β&Π Σταθμοί διαθέτουν ελάχιστο τεχνολογικό εξοπλισμό, οι υλοποιούμενες καινοτομικές δράσεις δεν είναι οι αναμενόμενες και παρουσιάζεται χαμηλή συχνότητα ενημέρωσης των γονέων.

Η σύγκριση με τους ιδιωτικούς σταθμούς της ΠΕ Φθιώτιδας, ως προς τις όμοιες προαναφερόμενες μεταβλητές, πιθανόν να αποκάλυπτε και ορισμένες από τις αιτίες των αδυναμιών των δημοτικών σταθμών. Η χαμηλή δημόσια χρηματοδότηση

προφανώς είναι μια εξ αυτών, αν κρίνει κανείς από τις επαναλαμβανόμενες δυσλειτουργίες στις δομές, λόγω καθυστερήσεων στην πληρωμή τροφείων και μισθών, από το ΕΣΠΑ. Οι δήμοι μάλλον αδυνατούν ανεξάρτητοι να συντηρήσουν και να λειτουργήσουν τους Β&Π Σταθμούς τους, ως δομές ποιοτικής παροχής υπηρεσιών φροντίδας και εκπαίδευσης στην Ελλάδα.

Το φαινόμενο της αποκέντρωσης, όπως στην Ελλάδα, η απόδοση δηλαδή των δημόσιων δομών πρώιμης εκπαίδευσης και φροντίδας στους δήμους, είναι πολύ συνηθισμένο παγκοσμίως και μάλιστα η δημόσια χρηματοδότηση στον τομέα της ECEC, είναι η πιο αποκεντρωμένη από οποιοδήποτε άλλο επίπεδο εκπαίδευσης. Γενικότερα τελευταία, αυξάνει παγκοσμίως η δημόσια δαπάνη στον τομέα αλλά παραμένουν οι διαφορές μεταξύ της πρώιμης φροντίδας και εκπαίδευσης και της προσχολικής εκπαίδευσης. Κατά μέσο όρο στις περισσότερες χώρες, οι δημόσιες δαπάνες στην ECEC συμμετέχουν κατά 70% αλλά το 83% αυτής, απευθύνεται στην προσχολική ηλικία (τα ελληνικά αντίστοιχα νηπιαγωγεία). Η Ιαπωνία και το Ηνωμένο Βασίλειο είναι οι μόνες χώρες όπου τα ιδιωτικά κεφάλαια αντιπροσωπεύουν περισσότερο από το 40% των συνολικών δαπανών για την προσχολική εκπαίδευση. Στο Ηνωμένο Βασίλειο επιβαρύνει τα νοικοκυριά και μόνο στην Ιαπωνία μοιράζονται το κόστος, τα νοικοκυριά, οι δομές και ο ιδιωτικός τομέας (OECD,2020).

Με τον Κανονισμό Λειτουργίας που δημοσιεύτηκε το 2017 και ισχύει έως σήμερα, οριοθετήθηκαν θέματα όπως οι προδιαγραφές για την αδειοδότηση και τη λειτουργία των παιδικών σταθμών. Αλλά δεν μεταβλήθηκε η αναλογία παιδιών – παιδαγωγών και δεν ορίστηκε ένα σαφές και ενιαίο εκπαιδευτικό πρόγραμμα, για την πρώιμη φροντίδα και εκπαίδευση. Εξακολουθεί επίσης να υφίσταται το πρόβλημα της απουσίας μόνιμου προσωπικού. Η δυνατότητα που δόθηκε στους δήμους να προσλάβουν μόνιμο παιδαγωγικό προσωπικό, εγκρίνοντας παλαιότερους διαγωνισμούς μέσω ΑΣΕΠ, δεν καρποφόρησε. Οι περισσότεροι δήμοι δεν εκδήλωσαν ενδιαφέρον προς το Υπουργείο Εσωτερικών, διότι θα αναλάμβαναν και την κάλυψη του κόστους μισθοδοσίας των νέων υπαλλήλων <https://www.paratiritis-news.gr/news/agogi-gia-ti-monimopoiisi-tous-katathetoun-37-symvasiouchoi-tou-kemea/>.

Σχετικά με το εύρημα της παρούσας έρευνας της απουσίας οδηγών και λεωφορείων αλλά και για τη χρηματοδότηση διαφόρων δράσεων, θα σημειωθεί η παρατήρηση της ΕΕΤΑΑ σε κάθε προκήρυξη του προγράμματος «Εναρμόνιση

Οικογενειακής και Επαγγελματικής Ζωής»: «το *voucher* δεν καλύπτει υπηρεσίες σχολικού λεωφορείου, αθλητικές και καλλιτεχνικές δραστηριότητες κ.λπ.». Συμπερασματικά, το φαινόμενο της χαμηλής στελέχωσης και των φτωχών υλικοτεχνικών υποδομών, οφείλεται πανελλαδικά και τουλάχιστο κατά ένα μέρος, στην κατά μεγάλο βαθμό εξάρτηση της λειτουργίας των Β&Π Σταθμών, από τις πεπερασμένες σε δυνατότητες, Κοινοτικές χρηματοδοτήσεις.

7.3 Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα

Με βάση τους προαναφερθέντες περιορισμούς της έρευνας, το γεγονός ότι στην ΠΕ Φθιώτιδας λειτουργούν 13 ιδιωτικοί Β&Π Σταθμοί και με το εύρημα του μεγάλου αριθμού αλλοδαπών παιδιών σε Σταθμό του Δήμου Λαμιέων, προτείνονται για περαιτέρω έρευνα τα εξής:

- η διερεύνηση του ίδιου θέματος για τη συλλογή περισσότερων στοιχείων, με τη διεξαγωγή συνεντεύξεων
- η σύγκριση ιδιωτικών και δημοτικών παιδικών σταθμών της ΠΕ Φθιώτιδας
- η συμπερίληψη των αλλοδαπών μαθητών στο περιβάλλον των Β&Π Σταθμών του Δήμου Λαμιέων

Παράρτημα

1. Το ερωτηματολόγιο

Ερωτηματολόγιο

Όνομα Παιδικού Σταθμού .....

Διεύθυνση:.....

1) Η διοίκηση του Παιδικού Σταθμού ασκείται από :

Χαρακτηριστικά Διεύθυνση	Φύλο	Επίπεδο Εκπαίδευσης	Έτη Υπηρεσίας
Διευθυντής-ντρια			
Προϊστάμενος-η			

2) Αριθμός βρεφών και προνηπίων, κατά φύλο και έτος γέννησης .

Έτος	2018	2019	2020
Φύλο			
Άρρενες			
Θήλεις			
Σύνολο			

3) Χώρα προέλευσης βρεφών και προνηπίων, κατά φύλο

Χώρα Προ/σης Φύλο	Ημεδαπά	Από Ε.Ε	Τρίτες χώρες	Αριθμός
Άρρενες				
Θήλεις				
Σύνολο				

4) Τρόπος πληρωμής των τροφείων στους παιδικούς σταθμούς .

ΠΑΙΔΙΚΟΙ ΣΤΑΘΜΟΙ

Φύλο	Άρρενες	Θήλεις
Χρημ/ση Τροφείων		
Ε.Σ.Π.Α		
Οικογένεια		

5) Παιδαγωγικό προσωπικό, κατά φύλο, ώρες εργασίας

α) Στοιχεία εργασίας

Προσ/πικό	Μόνιμοι	ΣΟΧ	Ετήσιες ώρες εργασίας	Βρεφ/μοι Τ.Ε.Ι	Βρεφ/μοι Δ.Ε
Φύλο					
Άρρενες					
Θήλεις					
Σύνολο					

β) Κατανομή του παιδαγωγικού προσωπικού κατά φύλο και έτος γέννησης

Έτος Γεν / Φύλο	Σύνολο	1993 και μετά	1986-1992	1981-1987	1975-1981	1969-1975	1963-1969	1963 Και πριν
Άρρενες								
Θήλεις								
Σύνολο								

6) Υπάρχουν παιδαγωγοί που κατέχουν μεταπτυχιακό* :

σημειώστε με X αντίστοιχα *

Ναι Όχι Αν ναι πόσοι ;

7) Ποιο το επίπεδο των τεχνολογικών γνώσεων των παιδαγωγών* ;

σημειώστε με X αντίστοιχα *

Μέτριο Καλό Άριστο

8) Παρακολούθηση επιμορφωτικών προγραμμάτων του παιδαγωγικού προσωπικού*

α) Συμμετείχε το παιδαγωγικό προσωπικό σε επιμορφωτικά προγράμματα κατά το σχολικό έτος 2021-2022* ;

σημειώστε με X αντίστοιχα *

Ναι Όχι

β) Αν ναι, η επιμόρφωση ήταν κατόπιν ατομικής πρωτοβουλίας του/των εργαζομένων ή διοργανώθηκαν από κάποιον φορέα;

σημειώστε με X αντίστοιχα *

Ατομική Πρωτοβουλία

Διοργάνωση από φορέα

*Στην περίπτωση φορέα παρακαλούμε αναφέρετε τον

φορέα.....

9) Λοιπό προσωπικό :

Λοιπό μη παιδαγωγικό προσωπικό , κατά φύλο , καθεστώς απασχόλησης και ώρες εργασίας :

α)Ειδικό Βοηθητικό Προσωπικό .

Κατηγορίες Ειδικού Βοηθητικού Προσωπικού	Άρρενες	Θήλειες	Πλήρους Απασχόλησης	Μερικής Απασχόλησης	Ετήσιες Ώρες Εργασίας
Ψυχολόγοι					
Κοιν.Λειτουργοί					
Παιδίατροι					
Λογοθεραπευτές					
Εργοθεραπευτές					
Σύνολο					

β) Βοηθητικό προσωπικό .

Κατηγορίες λοιπού προσωπικού	Άρρενες	Θήλεις	Πλήρους Απασχόλησης	Μερικής Απασχόλησης	Ετήσιες Ώρες Εργασίας
Μάγειρες					
Υπάλληλοι Καθαριότητας					
Οδηγοί Σχολικού					
Κηπουροί					
Σύνολο					

10) Είδος και πλήθος καινοτόμων δράσεων που περιλαμβάνονται στο παιδαγωγικό πρόγραμμα .

Περιβαλλοντική Αγωγή	
Φυσικές Επιστήμες	
Πειράματα	
Εκπαιδευτικές Εκδρομές	

11) Γίνονται ενημερώσεις γονέων και κηδεμόνων ;

σημειώστε με X αντίστοιχα *

Ναι Αριθμός Όχι

*Σημειώστε τον αριθμό ανά έτος

12) Κτηριακές υποδομές –Τεχνολογικός εξοπλισμός

A) Κτηριακές υποδομές .

Εμβαδόν Αιθουσών Διδασκαλίας	Εμβαδόν Εξωτερικού Προαύλιου Χώρου	Εμβαδόν Παιδότοπων

B) Τεχνολογικός Εξοπλισμός .

Πλήθος Η/Υ	Πλήθος Διαδραστικών Πινάκων	Πλήθος Βιντεοπροβολέων

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Ελληνόγλωσσες

Αθανασοπούλου Σ.-Ε., & Παπαδούρης Π. (2020). Διερεύνηση εφαρμογής της Διοίκησης Ολικής Ποιότητας στην προσχολική εκπαίδευση: το παράδειγμα των Βρεφονηπιακών και Παιδικών Σταθμών. *Επιστημονική Επετηρίδα Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*, 13(1), 1–35
<https://doi.org/10.12681/jret.22276>

Αναγνωστοπούλου, Ρ., (2017). *Η μετάβαση του παιδιού από το οικογενειακό περιβάλλον στον παιδικό σταθμό και το νηπιαγωγείο: ο ρόλος του εκπαιδευτικού στη διαδικασία μετάβασης* (Αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή). Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα.

Ανδρουλιδάκης, (2016). *Ο κοινωνικός θεσμός της οικογένειας στον 21^ο αιώνα: Τάσεις προκλήσεις και προοπτικές στη Μετανεωτερική Ευρώπη και στην Ελλάδα της κρίσης* (Αδημοσίευτη Μεταπτυχιακή Εργασία). Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Απόφαση Δ22/οικ.11828/293/13.3.2017, Καθορισμός προϋποθέσεων για άδεια ίδρυσης και λειτουργίας Μονάδων Φροντίδας, Προσχολικής Αγωγής και Διαπαιδαγώγησης (Βρεφικών-Παιδικών-Βρεφονηπιακών Σταθμών, Μονάδων Απασχόλησης βρεφών και νηπίων) από φορείς Ιδιωτικού Δικαίου, κερδοσκοπικού και μη χαρακτήρα, Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ Β' 1157/4-4-2017).

Βατικιώτης Λ., Γιακούλας Β., Γ. Θανόπουλος (2022), *Μελέτη κοστολόγησης ιδιωτικών παιδικών σταθμών*. Αθήνα: ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ.

Γ2α/οικ.4108/1988, "Έγκριση κανονισμού λειτουργίας των Κρατικών Παιδικών Σταθμών και των Κρατικών Βρεφονηπιακών Σταθμών". Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ: 546/Β/02.08.1988).

Δαράκη, Π., & Χατζηκωνσταντίνου, Φ., (1981) *Παιδικοί σταθμοί και νηπιαγωγεία*. Αθήνα: Δίπτυχο.

Δερμεντζόγλου, Μ., (2009). *Ο Χώρος Παράγοντας Διαμόρφωσης του Εκπαιδευτικού Περιβάλλοντος του Παιδικού Σταθμού* (Αδημοσίευτη Μεταπτυχιακή Εργασία). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη.

Δημητριάδη, Ε. (2011). *Η συμβολή της Αικατερίνης Λασκαρίδου στην ανάπτυξη της Προσχολικής Αγωγής στην Ελλάδα (Διδακτορική Διατριβή)*. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων DOI [10.12681/eadd/26927](https://doi.org/10.12681/eadd/26927)

Διανέοσις, (2021). *Το νέο πλαίσιο για την προσχολική αγωγή των παιδιών 0-4 στην Ελλάδα*. Διανέοσις.

Δίκτυο Ευριδική για την Ελλάδα. (2022, July 28). Ανακτήθηκε από <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/el/national-education-systems/greece/organotikes-diaforopoiiseis-kai-enallaktikes-domes-stin>

ΕΕΤΑΑ. (2020 β). *Οι ΟΤΑ σε αριθμούς*. Ειδική έκδοση. Αθήνα.

Ζαβογιάννη, Ε., Μπουλούγαρης, Γ. Λέκκα, Α., Τόκη, Ε.Ι., & Παγγέ Τ. (2018). Ψηφιακά παιχνίδια και αυτοκαθοδηγούμενη μάθηση. Στα Πρακτικά Εργασιών 11ου Πανελλήνιου και Διεθνούς Συνεδρίου «Οι ΤΠΕ στην Εκπαίδευση», 19-21 Οκτωβρίου 2018 (σ.326-329). Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ. – ΠΑΜΑΚ

Ζαμπέτα, Ε. (1998). *Αγωγή και εκπαίδευση της πρόωμης παιδικής ηλικίας στην Ευρώπη. Συγκριτική προσέγγιση*. Αθήνα: Θεμέλιο.

Ζαρκαλή, Ο. (2021). *Οι δυνατότητες ένταξης του πολιτιστικού περιπάτου στην καθημερινή ζωή του παιδικού σταθμού, ως μελέτη περίπτωσης. Απόψεις εκπαιδευτικών της πρόωμης παιδικής ηλικίας, σε παιδικούς σταθμούς εντός του αστικού ιστού της πόλης της Άρτας* (Αδημοσίευτη Μεταπτυχιακή Εργασία). Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής, Αιγάλεω.

Καζαντή, Ε., Δογκάκη, Π., Χατζηγιαννάκη, Γ. (2018). *Η χρήση της τεχνολογίας στην τάξη και πόσο βοηθάει στην ανάπτυξη των λεκτικών, γνωστικών και κινητικών δεξιοτήτων σε παιδιά προσχολικής ηλικίας- απόψεις επαγγελματιών προσχολικής αγωγής* (Αδημοσίευτη Μεταπτυχιακή Εργασία). ΤΕΙ Δυτικής Ελλάδας, Πάτρα.

Κασταρού, Ε., Δεδούλη, Μ. (2008) *Επιμόρφωση και αξιολόγηση στο χώρο της εκπαίδευσης*. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.

Κυπριανός, Π. (2007). *Παιδί, Οικογένεια, Κοινωνία Ιστορία της Προσχολικής Αγωγής από τις Απαρχές έως τις Μέρες μας*. Πάτρα: Gutenberg.

Κωνσταντίνου Π., & Σταθάκης Γ. (2017). Δημοτικοί Παιδικοί σταθμοί: Εκπαίδευση ή Φύλαξη; Απόψεις γονέων παιδιών προσχολικής ηλικίας από δώδεκα μηνών (12) μηνών έως πέντε (5) ετών. *Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης, 2016(1)*, pp.490–505. <https://doi.org/10.12681/edusc.970>

Κωτσόπουλος, Σ. (2015). Πρώιμη διάγνωση του αυτισμού: Φαινότυπος-ενδοφαινότυπος *Ψυχιατρική Τόμος 26* (No 4) 273–281. Ανακτήθηκε 5 Δεκεμβρίου, 2022, από <https://www.psychiatriki-journal.gr/documents/psychiatry/26.4-GR-2015-273.pdf>

Λάζαρη, Ι. (2019). *Απόψεις γονέων παιδιών προσχολικής ηλικίας και παιδαγωγικού προσωπικού Παιδικών Σταθμών, σχετικά με την συνεργασία τους* (Αδημοσίευτη Μεταπτυχιακή Εργασία). Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα.

Λοΐζου, Δ. (2019). *Η ετοιμότητα και η κατάρτιση των παιδαγωγών σε έναν καινοτόμο παιδικό σταθμό* (Αδημοσίευτη Μεταπτυχιακή Εργασία). Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής, Αιγάλεω.

Μεζίνη, Α. (2018). *Οι αντιλήψεις των γονέων σχετικά με τον ρόλο των παιδικών σταθμών/ παιδαγωγικών κέντρων. Μελέτη περίπτωσης: Δημοτικοί παιδικοί σταθμοί Δήμου Καλλιθέας- Αττικής* (Αδημοσίευτη Μεταπτυχιακή Εργασία). Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Κόρινθος.

Μενεξές, Γ. , Οικονόμου, Α. (2002). Σφάλματα και Παρανοήσεις στους Στατιστικούς Ελέγχους Υποθέσεων. Υπέρβαση μέσω της Ανάλυσης Δεδομένων. *Τετράδια Ανάλυσης Δεδομένων-Data Analysis Bulletin*, 2, 52-64. Ανακτήθηκε 23 Δεκεμβρίου, 2022, από https://users.auth.gr/gmenexes/Presentations/Menexes_Oikonomou_2_TAD.pdf

Μπαλούρδος, Δ., Δεμερτζής, Ν., Πιερράκος, Γ., Κικίλιας, Η., (2019). *Η χαμηλή γονιμότητα στην Ελλάδα, δημογραφική κρίση και πολιτικές ενίσχυσης της οικογένειας*. Ανακτήθηκε Δεκέμβριος 3, 2022, από https://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2019/01/ekke_family_policies.pdf

Μπέλλου-Μυλωνά, Π. & Σιδηροπούλου, Τ., (2006). Ο βρεφονηπιακός σταθμός ως κέντρο αγωγής και φροντίδας των παιδιών προσχολικής ηλικίας. *Ανασκόπηση Νοσηλευτική* 45(3), 336–344. Ανακτήθηκε 28 Νοεμβρίου, 2022, από <https://www.hjn.gr/index.php/el/2006/tomos-45-teyxos-3/etos-2006/tomos-45-teyxos-3/287-2006306>

Νόμος 1316/1942, Περί Εθνικών Αγροτικών Νηπιοτροφείων και τροποποίησης διατάξεων περί Εθνικών Παιδικών Σταθμών και Αγροτ. Μεταβατικών Οικοκυρικών Σχολών, Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ Α΄ 115/11-05-1942).

Νόμος 1566/1985, Δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις, Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ 167/Α/30-9-1985).

Νόμος 2190/1994, άρθρου 21, Σύσταση ανεξάρτητης αρχής για την επιλογή προσωπικού και ρύθμιση θεμάτων διοίκησης, Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ 28/Α/3-3-1994).

Νόμος 2527/1997, άρθρο 6, του Τροποποίηση και Συμπλήρωση Διατάξεων του Ν.2190/1994 και άλλες διατάξεις, Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ 206/Α/8-10-1997).

Νόμος 2880/2001, Πρόγραμμα Πολιτεία για τη μεταρρύθμιση και τον εκσυγχρονισμό της Δημόσιας Διοίκησης και άλλες διατάξεις, Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ 9/Α/30-1-2001).

Νόμος 3852/2010, Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης - Πρόγραμμα Καλλικράτης, Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ Α' 87/7.6.2010).

Νόμος 4555/2018, Μεταρρύθμιση του θεσμικού πλαισίου της Τοπικής Αυτοδιοίκησης Εμβάθυνση της Δημοκρατίας Ενίσχυση της Συμμετοχής Βελτίωση της οικονομικής και αναπτυξιακής λειτουργίας των Ο.Τ.Α. [Πρόγραμμα «ΚΛΕΙΣΘΕΝΗΣ Ι»], Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ Τεύχος Α' 133/19.07.2018).

Νόμος 4368/2016, άρθρο 8 παρ. 2, Ωράριο εργασίας παιδαγωγικού προσωπικού παιδικών σταθμών, Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ 21/Τεύχος Α' /21-2-2016).

Νόμος 4249/2017, Πρότυπος Κανονισμός Λειτουργίας Δημοτικών Παιδικών και Βρεφονηπιακών Σταθμών, Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ 4249/Α/05.12.2017).

Νόμος 4837/2021, άρθρο 13 και 14, Πρόληψη και αντιμετώπιση περιστατικών κακοποίησης και παραμέλησης ανηλίκων, Πρόγραμμα «Κυψέλη» για την αναβάθμιση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών σε βρεφικούς, βρεφονηπιακούς και παιδικούς σταθμούς, διατάξεις για την προώθηση της αναδοχής και της υιοθεσίας, «Προσωπικός Βοηθός για τα Άτομα με Αναπηρία» και άλλες διατάξεις. Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ Α' 178/01-10-2021).

Παντελιάδου, Σ. (2009). *Μαθησιακές Δυσκολίες και Εκπαιδευτική Πράξη. Τι & Γιατί*. 10η έκδοση. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Παπαγεωργίου, Γ. (1998). Φεμινιστική Κριτική της Παραδοσιακής Επιστημονικής Έρευνας και η Εναλλακτική Πρότασή της. Στο Παπαγεωργίου Γ., (επιμ.), *Μέθοδοι στην Κοινωνιολογική Έρευνα* (σσ. 119-142). Αθήνα: Τυπωθήτω – Gutenberg.

Παχιού, Μ. (2019) *Οι παιδικοί σταθμοί στο χθες και το σήμερα: Η εξέλιξή τους, η οργάνωση και η λειτουργία τους, τα καθήκοντα των παιδαγωγών* (Αδημοσίευτη Μεταπτυχιακή Εργασία). Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα.

Πετρόγιαννης, Κ. & Μάντζιου, Σ. (2009). Η ποιότητα των κέντρων προσχολικής αγωγής και η υποβολή ερωτήσεων από τα παιδιά (in Greek). *Σύγχρονη Κοινωνία, Εκπαίδευση και Ψυχική Υγεία*. 2. 101-128.

Προεδρικό Διάταγμα 99/2017, Καθορισμός προϋποθέσεων αδειοδότησης και λειτουργίας των παιδικών και βρεφονηπιακών σταθμών που λειτουργούν εντός νομικών προσώπων των δήμων ή υπηρεσίας των δήμων, Εφημερίς της Κυβερνήσεων της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ 141/Α/28-9-2017).

Ρέντζου, Κ. (2011). Το Επίπεδο της Ποιότητας της Παρεχόμενης Αγωγής και Φροντίδας από Βρεφονηπιακούς Σταθμούς. *Επιστημονική Επετηρίδα Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*, 4, 59-86

Σαπουνάκης, Τ., (2017). *Οι αδειοδοτήσεις των Δημοτικών Παιδικών Σταθμών*. Ανακτήθηκε 10 Δεκεμβρίου, 2022, από <https://www.aftodioikisi.gr/sunenteuxeis/t-sapounakis-adiodotisis-ton-dimotikon-pedikon-stathmon/amp/>

Υπουργική Απόφαση 16065/2002, Πρότυπος Κανονισμός Λειτουργίας Δημοτικών και Κοινοτικών Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου Παιδικών και Βρεφονηπιακών Σταθμών, Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, (ΦΕΚ 497/22-4-2002).

Χατζηδημητρίου, Ε. Φ., (2020). *Η μετάβαση του παιδιού από το σπίτι στον Παιδικό Σταθμό: Προβληματισμοί και προσδοκίες της οικογένειας* (Αδημοσίευτη Μεταπτυχιακή Εργασία). Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής, Αιγάλεω.

Ξενόγλωσσες

Abbas, M. Y., Othman, M., & Megat Abdul Rahman, P. Z. (2016). Pre-School Children's Play Behaviour Influenced by Classroom's Spatial Definitions?. *Asian Journal of Environment-Behaviour Studies*, 1(1), 49-65. Doi: <https://doi.org/10.21834/aje-bs.v1i1.167>

Alexiadou, N., Stadler Altmann, U. (2020). Early childhood education research in Europe: Contexts, policies, and ideas *Education Inquiry*, 11(2), pp. 89-93. doi: 10.1080/20004508.2020.1736795

Arthur, D. W., Larson, C., Gillman, A., Sussman, C. (2006). *Designing Early Childhood Facilities*. Published by the Local Initiatives Support Corporation/Community Investment Collaborative for Kids. Ανακτήθηκε 20 Νοεμβρίου, 2022 από https://www.lisc.org/media/filer_public/ef/02/ef02cf88-eef9-4091-9f96-aa03f88931cb/2005_cick_guide_vol2_designing.pdf

Barrett, PS, Zhang, Y, Davies, F and Barrett, LC (2015), *Clever classrooms : Summary report of the HEAD project* , Project Report, University of Salford, Salford

Belsky, J. (2001). Emanuel Miller Lecture: Developmental Risks (Still) Associated with Early Child Care. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 42(7), pp. 845-859. doi:10.1017/S0021963001007764

Black, M. M., Walker, S. P., Fernald, L. C. H., Andersen, C. T., DiGirolamo, A. M., Lu, C., McCoy, D. C., Fink, G., Shawar, Y. R., Shiffman, J., Devercelli, A. E., Wodon, Q. T., Vargas-Barón, E., Grantham-McGregor, S., & Lancet Early Childhood Development Series Steering Committee (2017). Early childhood development coming of age: science through the life course. *Lancet (London, England)*, 389(10064), pp. 77–90. Doi: [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(16\)31389-7](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(16)31389-7)

Center on the Developing Child (2007). *A Science-Based Framework for Early Childhood Policy*. Retrieved from www.developingchild.harvard.edu.

Center on the Developing Child (2007). *A Science-Based Framework for Early Childhood Policy*. Ανακτήθηκε 15 Νοεμβρίου, 2022, από www.developingchild.harvard.edu.

Children Day Care Services Market by Application, End-user, and Geography - Forecast and Analysis 2023-2027 Published: Nov 2022 Pages: 159. Ανακτήθηκε 19 Δεκεμβρίου, 2022, από https://www.technavio.com/report/children-day-care-services-market-industry-analysis?utm_source=prnewswire&utm_medium=pressrelease+&utm_campaign=new_n2_rep1_wk50_2022_007&utm_content=IRTNTR71746

Child Day Care Services Global Market Report, (2022). Ανακτήθηκε 19 Νοεμβρίου, 2022, από https://www.reportlinker.com/p06228501/Child-Day-Care-Services-Global-Market-Report.html?utm_source=GNW

Cohen, L., Manion, L. and Morrison, K. (2008) *The Methodology of Educational Research*. Metaichmio, Athens.

European Commission/EACEA/Eurydice/Eurostat, (2014). *Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe. 2014 Edition*. Eurydice and Eurostat Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/5785249/EC-01-14-484-EN.PDF/cbdf1804-a139-43a9-b8f1-ca5223eea2a1>

European Commission, (2020). Έκθεση παρακολούθησης της εκπαίδευσης και της κατάρτισης. Ανακτήθηκε 15 Δεκεμβρίου, 2022, από https://op.europa.eu/webpub/eac/education-and-training-monitor-2020/countries/greece_el.html

European Union, (2021). European Education Area. Quality education and training for all Early childhood education and care initiatives. Ανακτήθηκε 15 Δεκεμβρίου,

2022, από <https://education.ec.europa.eu/es/education-levels/early-childhood-education-and-care/early-childhood-education-and-care-initiatives>

French, G. (2007). Children's early learning and development: A research paper. Ανακτήθηκε 25 Οκτωβρίου, 2022, από https://doras.dcu.ie/24311/1/French.G.2007Childrens_learning_and_dev.pdf

Garon, N., Bryson, S. E., Zwaigenbaum, L., Smith, I. M., Brian, J., Roberts, W., & Szatmari, P. (2009). Temperament and its relationship to autistic symptoms in a high-risk infant sib cohort. *Journal of abnormal child psychology*, 37(1), 59–78. doi: doi.org/10.1007/s10802-008-9258-0

Gomajee, R., El-Khoury, F., Côté, S., van der Waerden, J., Pryor, L., Melchior, M. (2018). Early childcare type predicts children's emotional and behavioural trajectories into middle childhood. Data from the EDEN mother-child cohort study. *J Epidemiol Community Health*. 72(11):1033-1043. doi: 10.1136/jech-2017-210393.

Hayes, N. (2010). Early childhood education and care? Towards an integrated early years policy for young children in Ireland, *Early Years*, 30:1, 67-78, DOI: [10.1080/09575140903503068](https://doi.org/10.1080/09575140903503068)

Heckman, J., Masterov, D. V. (2007). The Productivity Argument for Investing in Young Children, *NATIONAL BUREAU OF ECONOMIC RESEARCH*. DOI 10.3386/w13016

Higgins, A., & Cherrington, S. (2017). What's the Story?: Exploring Parent–Teacher Communication through ePortfolios. *Australasian Journal of Early Childhood*, 42(4), 13–21. <https://doi.org/10.23965/AJEC.42.4.02>

Folbre, N. (2021). *The International Labour Review and gender equality: The importance of women's unpaid and paid work*.

Kalas, I. (2012). *ICTs in early childhood care and education*. UNESCO: Institute for Information Technologies in Education

Kammerman, S. B. (2006). *A global history of early childhood education and care*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation.

Kammerman, S.B., Gatenio-Gabel, S. Early Childhood Education and Care in the United States: An Overview of the Current Policy Picture. *ICEP* 1, 23–34 (2007).
<https://doi.org/10.1007/2288-6729-1-1-23>

European Education and Culture Executive Agency, Eurydice. (2019). *Key data on early childhood education and care in Europe: 2019 edition*, Publications Office
<https://data.europa.eu/doi/10.2797/894279>

Knauf, H. (2015) Styles of documentation in German early childhood education, *Early Years*, 35:3, 232-248, DOI: [10.1080/09575146.2015.1011066](https://doi.org/10.1080/09575146.2015.1011066)

Lafontaine- Émond, I. (2021). EARLY CHILDHOOD EDUCATION AND CARE IN CANADA, No. 2021-07-E 3 *Parliamentary Information and Research Service*. Ανακτήθηκε 19 Δεκεμβρίου, 2022, από https://lop.parl.ca/sites/PublicWebsite/default/en_CA/ResearchPublications/202107E

Li, H., Yang, W. & Chen, J.J. (2016). From ‘Cinderella’ to ‘Beloved Princess’: The Evolution of Early Childhood Education Policy in China. *ICEP* 10, 2
<https://doi.org/10.1186/s40723-016-0018-2>

Litjens, I. and M. Taguma (2010). *Revised Literature Overview for the 7th Meeting of the Network on Early Childhood Education and Care*, Paris: OECD.

Danièle Meulders & Sile Padraigin O'Dorchai, (2009). "[Gender and flexibility in working time in Belgium](#)," [DULBEA Working Papers](#) 09-08.RR, ULB -- Université Libre de Bruxelles.

Mitchell, L. (2010). Constructions of Childhood in Early Childhood Education Policy Debate in New Zealand. *Contemporary Issues in Early Childhood*. <https://doi.org/10.2304/ciec.2010.11.4.328>

Morrison, J. (2002). Developing research questions in medical education: The science and the art. *Medical Education* 36 (7), pp. 596–597. DOI: [10.1046/j.1365-2923.2002.12131.x](https://doi.org/10.1046/j.1365-2923.2002.12131.x)

Murphy, R. (2017). Early childhood education in Ireland: Change and challenge. *International Electronic Journal of Elementary Education*, 8(2), 287–300. Retrieved 5 Δεκεμβρίου, 2022, from <https://www.iejee.com/index.php/IEJEE/article/view/113>

Murphy, C., Matthews, J., Clayton, O., & Cann, W. (2021). Partnership with families in early childhood education: Exploratory study. *Australasian Journal of Early Childhood*, 46(1), 93–106. <https://doi.org/10.1177/1836939120979067>

Nirmala, R. and Sun, J., (2010). Early childhood care and education, regional report: Asia and the Pacific. In *World Conference on Early Childhood Care and Education, Moscow, 27- 29 September 2010* (pp. 1-27). Ανακτήθηκε από <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000189210>

Nystad K., Drugli, M. B., Lydersen, S., Lekhal, R. and Buøenc, E. S. (2021). Toddlers' stress during transition to childcare. *EUROPEAN EARLY CHILDHOOD EDUCATION RESEARCH JOURNAL* 2021, VOL. 29, NO. 2, 157–182 <https://doi.org/10.1080/1350293X.2021.1895269>

OECD (2006). *Encouraging Quality in Early Childhood Education and Care (ECEC)*. OECD, Paris.

OECD (2020). *Education at a Glance 2020: OECD Indicators*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/69096873-en>.

OECD (2020). "Ratio of children to staff in pre-primary (ISCED 02) education (2005 and 2018): Public and private institutions, calculation based on full-time equivalents",

in *Education at a Glance 2020: OECD Indicators*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/616c4d67-en>.

OECD (2022). *Education at a Glance 2022: OECD Indicators*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/3197152b-en>

Proclamation on the European Pillar of Social Rights. (2017, November 17). Signed by the European Parliament, the Council and the Commission in Gothenburg, Sweden. Ανακτήθηκε από [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017C1213\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017C1213(01)&from=EN)

Provenzo, E. F., (2009). Friedrich Froebel's Gifts Connecting the Spiritual and Aesthetic to the Real World of Play and Learning. *American Journal of Play*, (v2) n1 pp. 85-99. Ανακτήθηκε 15 Νοεμβρίου, 2022, από <https://eric.ed.gov/?id=EJ1069222>

Rebello-Britto, P., Yoshikawa, H., and Boller, K. (2011). Quality of Early Childhood Development Programs in Global Contexts Rationale for Investment, Conceptual Framework and Implications for Equity. *Sharing child and youth development knowledge volume 25*, (N 2), pp. 1-31. Ανακτήθηκε 5 Νοεμβρίου, 2022, από <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED519240.pdf>

Rimm-Kaufman, S. E., & Pianta, R. C. (2000). An ecological perspective on the transition to kindergarten: A theoretical framework to guide empirical research. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 21(5), 491–511. [https://doi.org/10.1016/S0193-3973\(00\)00051-4](https://doi.org/10.1016/S0193-3973(00)00051-4)

Song, Z., Zhu, J., Xia, Z. & Wu, X. (2014) The early childhood education of disadvantaged children in China, *European Early Childhood Education Research Journal*, 22:3, 355-365, DOI: [10.1080/1350293X.2014.912898](https://doi.org/10.1080/1350293X.2014.912898)

Taguma, M., Litjens, I. and Makowiecki, K. (2012). Quality Matters in Early Childhood Education and Care FINLAND. OECD PUBLICATIONS. Ανακτήθηκε 22 Δεκεμβρίου, 2022, από <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED530922.pdf>.

Tan, R.G.H. (2016). Early Childhood Care and Education in Five Asian Countries, THF Literature Review. Ανακτήθηκε, 16 Δεκεμβρίου, 2022, από https://headfoundation.org/wp-content/uploads/2020/11/thf-papers_Early-childhood-care-and-education-in-five-Asian-countries.pdf

Undheim, M. (2022). Children and teachers engaging together with digital technology in early childhood education and care institutions: a literature review, *European Early Childhood Education Research Journal*, 30:3, 472-489, DOI: [10.1080/1350293X.2021.1971730](https://doi.org/10.1080/1350293X.2021.1971730)

World Health Organization. Division of Mental Health, (1990). WHO child care facility schedule : with user's manual. Ανακτήθηκε από <https://apps.who.int/iris/handle/10665/58354>

Wright, M. O., & Masten, A. S. (2005). Resilience Processes in Development: Fostering Positive Adaptation in the Context of Adversity. In S. Goldstein & R. B. Brooks (Eds.), *Handbook of resilience in children* (pp. 17–37). Kluwer Academic/Plenum Publishers. https://doi.org/10.1007/0-306-48572-9_2